

อนึ่งลักษณะของสังคมไทย

รังสรรค์ ธารพินธุ์

คำนำ

สังคมไทยกำลังอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงอันเชี่ยวกราก กระบวนการวิ่งไล่กวดทางเศรษฐกิจ (Catching-up Process) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล ขณะเดียวกัน การดำเนินนโยบายในแนวทางเศรษฐกิจเสรีนิยม ทั้งทางด้านการผลิต การค้า และการเงินระหว่างประเทศ ยังผลให้ขนาดของการเปิดประเทศ (Degree of Openness) ขยายใหญ่ขึ้น ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบเปิด (Outward Orientation) ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยเคลื่อนไหวยุทธศาสตร์ที่มีอาจกำกับได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการลากจูงของระบบทุนนิยมโลก

การเติบโตของพลังเศรษฐกิจทุนนิยมกำลังกัดกร่อนระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (Patron-Client Relationship) โดยที่การใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนแทรกตัวเข้าสู่ระบบดังกล่าว และความสัมพันธ์เชิงพันธสัญญา (Contractual Relationship) กำลังเข้าไปแทนที่ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ในขณะเดียวกัน พลังเศรษฐกิจทุนนิยมก็แปรเปลี่ยนสรรพสิ่งให้กลายเป็นสินค้า กระบวนการแปรสรรพสิ่งให้เป็นสินค้า (Commodification) ซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมีส่วนทำลายเยื่อใยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เพราะบัดนี้ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้แปรสภาพเป็นความสัมพันธ์บนพื้นฐานของสินค้า

ในอีกด้านหนึ่งการเติบโตใหญ่ของพลังเศรษฐกิจทุนนิยม มีส่วนเสริมส่งลัทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) และลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism) ผู้คนยึดถือหลักการ 'ตัวใครตัวมัน' มากขึ้น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสื่อมสลาย ความเห็นแก่ตัวเข้ามาครอบงำแทนที่ โดยที่วัฒนธรรมการประหยัดมัธยัสถ์กำลังถูกกัดกร่อน และจริยธรรมการทำงาน (Work Ethics) ถูกทำลาย เนื่องจากประชาชนสามารถแสวงหารายได้โดยไม่ต้องใช้หยาดเหงื่อแรงงาน จากการเก็งกำไรซื้อขายหลักทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ประชาชนผู้ด้อยโอกาสในสังคมต้องเผชิญชะตากรรมอย่างโหดร้ายมากขึ้น

การต่อสู้ทางด้านวัฒนธรรมการเมืองทวีความเข้มข้นมากขึ้น การปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมอำนาจนิยมกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยเสรียังไม่ถึงบทสุดท้าย แม้ว่าระบอบเผด็จการ/คณาธิปไตยจะไม่หวนกลับมา แต่สังคมการเมืองไทยยังมีอาจบรรลุสู่ระบอบประชาธิปไตยเสรี ระบบการเมืองพันทางที่กำลังตกผลึกอยู่นี้เป็นเพียง 'ระบอบประชาธิปไตยอุปถัมภ์' อำนาจการเมืองการปกครองกำลังหลุดไปจากกลุ่มพลังอำนาจมาตยาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มทหารไปสู่กลุ่มนักเลือกตั้ง การแสวงหาส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากการดำเนินนโยบายยังคงมีต่อไป เพียงแต่รั้วไหลออกจากระบบราชการ และหลุดลอยจากกลุ่มพลังอำนาจมาตยาธิปไตยไปสู่ชนชั้นปกครองที่มาจากการเลือกตั้งมากขึ้น

กระบวนการโลกาภิวัตน์ไม่เพียงแต่ทำให้สังคมไทยเชื่อมสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศอื่นๆทั่วโลกเท่านั้น หากยังมีความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมอีกด้วย ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้สังคมไทยได้รับผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมอย่างมหาศาล โดยผ่านสื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโทรทัศน์ระหว่างประเทศ ผลกระทบดังกล่าวนี้ปกแผ่ปริมาณล้นเกินกว่าจะบรรยาย ทั้งทางด้านจารีตขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา ดนตรี แฟชั่นการแต่งกาย พฤติกรรมการบริโภคและการดำรงชีวิต รวมตลอดจนกระบวนการทัศนทางความคิด

บทความที่รวบรวมมาตีพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ เดิมปรากฏในคอลัมน์ “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง” ในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน ระหว่างปี 2534 - 2537 ทั้งนี้โดยคัดสรรเฉพาะบทความที่สามารถสะท้อนให้เห็นภาพอนิจลักษณะของสังคมไทย ไม่ด้านหนึ่งก็ด้านใดดังที่กล่าวข้างต้นนี้

ท้ายที่สุด ผู้เขียนขอขอบคุณ นายธรรมเกียรติ กันธรี ผู้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันและดูแลการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้เป็นอย่างดี

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

กันยายน 2538

สารบัญ

คำนำสำนักพิมพ์

คำนำผู้เขียน

ภาคที่หนึ่ง : สังคมเศรษฐกิจไทย	1
ท่าพระจันทร์ในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย	2
ชุมชน 16 สิงหาคม : ภาพลักษณ์ของกรุงเทพฯ ในอนาคต	6
ควันทรงจากการประชุมธนาคารโลกและไอเอ็มเอฟ	10
บุญหลาย เศรษฐกิจฟองสบู่ และแกตต์	14
แป๊ะตง ยายจันทน์ และรัฐบาล	18
ผมต้องการเดินบนบาทวิถี	21
ความเรียงว่าด้วยเจ้าพ่อ (ตอนที่หนึ่ง)	24
ความเรียงว่าด้วยเจ้าพ่อ (ตอนที่สอง)	28
เมืองตึกแควะ	32
มายาภาพแห่งความยากจนอันผิดปกติ	36
ภาคที่สอง : วัฒนธรรมกับสังคมไทย	39
สมบัติสาธารณะกับสมบัติส่วนบุคคล	40
คิดถึงอ้อยปีเอ็ม	44
กีฬา วัฒนธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจ	48
นักวิชาการกับสิทธิในการให้คำทำนาย	55
บทสัมภาษณ์ในฐานะสินค้า	61
ความสัมพันธ์ตามพันธสัญญา	65
ภาคที่สาม : การเมืองกับสังคมไทย	69
หลุมฝังศพของขุนศึก	70
ป่วย อิงภากรณ์กับรัฐประหาร 2514	74
ศ.427 กับตุลาคม 2516	79
ฟื้นความหลังวิกฤติการณ์พฤษภาคม 2535	83
รัฐธรรมนูญที่พึงปรารถนาสำหรับสังคมไทยในทศวรรษ 2540	87

ภาคที่สี่ : บุคคล	92
ป่วย อี้งภากรณ์ กับเคมบริดจ์	93
บีกัสของผม	97
บุรุษผู้ประเสริฐ	101

ภาคที่หนึ่ง

สังคมเศรษฐกิจไทย

ท่าพระจันทร์ในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมไทย

เมื่อผมเริ่มจำความได้ ผมมาอาศัยอยู่บ้านท่าช้างวังหลวงแล้ว ชีวิตในวัยเด็ก จึงวนเวียนเที่ยวชุกชุกชนระหว่างบริเวณวัดระฆังโฆสิตาราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ สนามหลวง และท่าพระจันทร์ แม้เมื่อเข้าโรงเรียน ก็ต้องนั่งรถรางผ่านท่าพระจันทร์และสนามหลวงเกือบทุกวัน ครั้นเมื่อเข้ามหาวิทยาลัย ก็มีอาจหลีกพ้นท่าพระจันทร์ไปได้ จนแม้แต่เมื่อจบการศึกษาและออกทำงานหารายได้ ก็ยังคงต้อง 'จอดป้าย' ท่าพระจันทร์อยู่ดี

ผมจึงได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของท่าพระจันทร์ตลอดช่วงเวลากว่า 40 ปีที่ผ่านมา จนเคยคิดเล่นๆว่า หากมีสาขาวิชา 'ท่าพระจันทร์ศึกษา' ผมสมควรจะมีส่วนร่วมร่างหลักสูตร สาขาวิชาดังกล่าวนี้ด้วย

ความรู้ทางประวัติศาสตร์อันกะพล่องกะแพลงทำให้ผมเข้าใจว่า บริเวณที่เรียกว่า ท่าพระจันทร์ทุกวันนี้ บางส่วนเป็นอาณาบริเวณของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์มาแต่เดิม แต่ผมไม่มีเวลาสืบค้นว่า กำแพงวัดมหาธาตุด้านถนนมหาธาตุถอยร่นมาอยู่ในแนวปัจจุบันตั้งแต่ยุคสมัยใด

สภาพทางภูมิรัฐศาสตร์ทำให้ท่าพระจันทร์มีลักษณะเป็น 'รัฐก้นชน' ระหว่างวังหลวงกับวังหน้า ใน 'วิกฤตการณ์วังหน้า' ทั้งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 เมื่อสนามหลวงแปรสภาพเป็นสมรภูมิทางการเมือง ท่าพระจันทร์ก็มีลักษณะเป็น 'รัฐชายขอบ' ของสมรภูมินั้น ยิ่งเมื่อมีการสถาปนามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในปี 2477 ด้วยแล้ว การที่จะเข้าใจประวัติศาสตร์การเมืองของท่าพระจันทร์ได้โดยถ่องแท้ ย่อมต้องศึกษาบทบาททางการเมืองของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองอย่างมีอาจหลีกเลียงได้

ตามความเข้าใจของผม ชุมชนท่าพระจันทร์เพิ่งจะเติบโตใหญ่หลังจากการก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง บทบาททางเศรษฐกิจของชุมชนท่าพระจันทร์ก็คือ การ

ผลิตบริการทางเศรษฐกิจเพื่อสนองตอบความต้องการของนักศึกษา ม.ธ.ก. ชุมชนท่าพระจันทร์จึงเต็มไปด้วยร้านอาหาร บางร้านก็ผลิตบริการและขายสินค้าที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย ดังเช่นร้านเครื่องเขียน ร้านขายหนังสือพิมพ์ ร้านถ่ายรูป และร้านให้เช่าเสื้อครุย เพียงแต่ไม่สามารถเทียบจำนวนกับร้านอาหารได้เท่านั้น

ในชั้นแรกเริ่ม ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของท่าพระจันทร์มีอาจเทียบเคียงกับท่าช้างวังหลวงได้ ชุมชนท่าช้างวังหลวงประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อสนองตอบความต้องการของผู้สัญจรไปมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใช้บริการเรือข้ามฟากระหว่างพระนครกับธนบุรี ซึ่งต่างจากชุมชนท่าพระจันทร์ที่ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อสนองตอบความต้องการของนักศึกษาธรรมศาสตร์เป็นด้านหลัก

ผมเข้าใจว่า การใช้บริการเรือข้ามฟากด้านท่าช้างวังหลวงในชั้นแรกเริ่มมีมากกว่าด้านท่าพระจันทร์ เหตุผลสำคัญน่าจะเป็นเพราะมีรถเมล์หลายสายผ่านท่าช้างวังหลวง แม้จนถึงทศวรรษ 2500 มีรถเมล์เพียงสายเดียวเท่านั้นที่ผ่านท่าพระจันทร์ เมื่อผมเข้าเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี 2507 เศรษฐกิจท่าพระจันทร์เริ่มดีคู่เทียบเทียมท่าช้างวังหลวงแล้ว ครั้นมาถึงทศวรรษ 2510 การขยายตัวทางเศรษฐกิจของท่าพระจันทร์ก็แซงหน้าท่าช้างวังหลวง การสร้างบ้านแปลงเมืองด้านธนบุรี (urbanization) และการเพิ่มขึ้นของประชากร ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงเส้นทางเดินรถโดยสารประจำทาง ซึ่งทำให้มีรถเมล์ผ่านท่าพระจันทร์มากขึ้น นับเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้การใช้บริการเรือข้ามฟากด้านท่าพระจันทร์เพิ่มปริมาณขึ้นเป็นอันมาก

การขยายตัวของจำนวนผู้สัญจรด้านท่าพระจันทร์มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของท่าพระจันทร์ กิจกรรมทางเศรษฐกิจของท่าพระจันทร์ ซึ่งแต่เดิมมุ่งสนองตอบความต้องการของนักศึกษาธรรมศาสตร์ ก็เริ่มเปลี่ยนไปสนองตอบความต้องการของผู้สัญจรที่มีโชนักศึกษากัน จนในบัดนี้มิอาจกล่าวได้อย่างเต็มปากเต็มคำต่อไปอีกว่า ชุมชนท่าพระจันทร์ต้องพึ่งพิงตลาดนักศึกษา ธรรมศาสตร์เป็นด้านหลัก

ท่าช้างวังหลวงก็มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจเช่นเดียวกัน การขยายตัวของมหาวิทยาลัยศิลปากร และการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทำให้ท่าช้างวังหลวงเปลี่ยนโฉมไป แต่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่ชุมชนท่าช้างวังหลวงและชุมชนท่าพระจันทร์มีประสบการณ์ร่วมกันก็คือการเติบโตของภาคเศรษฐกิจนอกระบบ (informal sector)

ผมยังจำได้ดีว่า เมื่อเกิดกฎแมนฮัตตันในปี 2494 นั้น ท่าช้างวังหลวงยังไม่มีแผงลอย แต่ทุกเช้าจะมีหาบเร่ข้ามฟากจากฝั่งธนบุรีนำผลผลิตจากเรือสวนบริเวณคลองบางกอกน้อยมาขาย แม้คำที่หาบเร่เข้าใจว่าเป็นชาวสวนเกือบทั้งหมด ภาพแม่ค้าหาบเร่ในยามเช้าปรากฏที่ท่าพระจันทร์เช่นเดียวกับท่าช้างวังหลวง แต่ต่อมาท่าช้างวังหลวงก็เริ่มมีแผงลอย การเกิดและ

การตายของแผนกลอยขึ้นอยู่กับนโยบายของทางราชการเป็นสำคัญ บางยุคสมัยเทศบาลจังหวัดพระนครก็เข้าไปจัดระเบียบแผนกลอยบริเวณท่าช้างวังหลวง แต่ภายหลังก็รี้อแผนกลอยเหล่านั้นทิ้งเสีย

ภายหลังจากที่รัฐบาลได้ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพียงทศวรรษเศษ ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ไม่สมดุลก็ขัดดันให้ชาวชนบทเข้าเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรุงเทพมหานคร บ้างก็กลายเป็นแรงงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม บ้างก็บเท้าเข้าสู่ภาคบริการ แต่บางคนก็หันไปประกอบกิจกรรมเศรษฐกิจนอกระบบ หาบเร่แผนกลอยขายตัวพร้อมๆ กับการเติบโตของภาคเศรษฐกิจนอกระบบในกรุงเทพมหานคร

นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2510 หาบเร่แผนกลอยก็แผ่ขยายอาณาจักรครอบคลุมทั่วท่าช้างวังหลวงและท่าพระจันทร์ แม้กรุงเทพมหานครจะพยายามปราบปราม แต่ก็ไม่สำเร็จ ต่อมากรุงเทพมหานครกลับดำเนินนโยบายให้ท่าพระจันทร์และท่าช้างวังหลวงเป็นอาณาจักรแห่งหาบเร่แผนกลอย ทั้งนี้ด้วยการขัดดันหาบเร่แผนกลอยค้าของเก่าริมคลองหลอด (ด้านโรงแรมรัตนโกสินทร์) ให้มาอยู่บนบาทวิถีถนนมหาราชและถนนพระจันทร์ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า บริเวณถนนราชดำเนินและสนามหลวงเป็นหน้าตาของบ้านเมือง ราชการไทยไม่ต้องการให้มีภาพหาบเร่แผนกลอยเป็นที่ดูจาดันยหน้าตาของชาวต่างประเทศและแขกบ้านแขกเมือง ด้วยเหตุตั้งนั้น ถนนมหาราชและถนนพระจันทร์จึงกลายเป็น 'ชุมชนแออัด' พร้อมๆ กับที่ท่าพระจันทร์แปรสภาพเป็น 'สลัมคอนกรีต'

ท่าพระจันทร์ในฐานะที่เป็นดินแดนส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย ย่อมมีอาจดำรง อยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยปลอดพ้นจากอิทธิพลและผลกระทบอันเกิดจากกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้ ท่าพระจันทร์ได้รับผลกระทบจากยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ไม่สมดุลดุจเดียวกับดินแดน ส่วนอื่นๆ ของประเทศ การลดความสำคัญของภาคเกษตรกรรมในโครงสร้างการผลิตของระบบ เศรษฐกิจไทย ตลอดช่วงเวลากว่า 40 ปีที่ผ่านมา ก็เห็นได้จากภาพเศรษฐกิจที่ท่าพระจันทร์ ภาพหาบเร่ชาวสวนที่นำผลผลิตการเกษตรจากเรือสวนริมคลองบางกอกน้อยข้ามฟากมาขึ้นท่าพระจันทร์และท่าช้างวังหลวงเหือดหายไปเกือบหมดสิ้น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตของท่าช้างวังหลวงเพื่อสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศก็ดี และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตของท่าพระจันทร์เพื่อรองรับกระบวนการสร้างบ้านแปลงเมืองของธนบุรีก็ดี รวมตลอดทั้งการที่ท่าพระจันทร์และท่าช้างวังหลวงแปรสภาพเป็นอาณาจักรแห่งหาบเร่แผนกลอยก็ดี เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นในบริบทของกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยทั้งสิ้น

ผมยังจำได้ดีว่า แม้เมื่อต้นทศวรรษ 2500 ท่าช้างวังหลวงและท่าพระจันทร์ยังมีลักษณะความเป็นชุมชนอยู่มาก สมาชิกในชุมชนล้วนแล้วแต่รับทราบเรื่องราวและความเป็นอยู่ของเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนค่อนข้างแน่นแฟ้น เพื่อนบ้านมักจะเข้าร่วมงานพิธี

ทางศาสนาของกันและกัน ดังเช่นงานทำบุญ งานบวช และงานแต่งงาน การทำอาหารและแบ่งปัน ให้เพื่อนบ้านเป็นเรื่องปกติ ลักษณะความเป็นชุมชนทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่จะประกอบ กิจกรรมร่วมกันในเทศกาลต่างๆ ดังเช่นการทอดกฐินและการจัดจิวประจำปี และด้วยเหตุที่ ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ค่อนข้างแน่นแฟ้น การซุบซิบนินทาจึงเป็นเรื่องปกติและมีค่อนข้างมาก บางครั้งเสียงซุบซิบนินทาข้ามจากชุมชนท่าช้างวังหลวงไปสู่ชุมชนท่าพระจันทร์

กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมนับตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมา มีส่วนทำให้ ลักษณะความเป็นชุมชนของท่าช้างวังหลวงและท่าพระจันทร์เสื่อมสลายไป ทั้งนี้ไม่เพียงแต่ว่า ลักษณะความแปลกแยกจะเข้ามาแทนที่เท่านั้น หากทว่าโฉมหน้าของผู้คนภายในชุมชน ก็แปรเปลี่ยนไปด้วย บ้างก็อพยพออกไปจากชุมชน โดยที่มีสมาชิกใหม่ย้ายเข้ามาแทนที่ บริเวณ เดียวที่ยังธำรงไว้ซึ่งลักษณะความเป็นชุมชนไว้ได้ ก็คือ บริเวณตรอกท่าวัง ซึ่งอยู่ระหว่างท่าช้างวัง หลวงกับท่าพระจันทร์ และมีลักษณะเป็นชุมชนแออัด

ความแปลกแยกระหว่างสมาชิกในสังคมมิใช่ปัญหาเดียวที่เกิดจากกระบวนการ พัฒนา แต่ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่รัฐบาลเลือกใช้มีส่วนในการสร้างความเครียดในสังคมด้วย ผู้คนจำนวนไม่น้อยมีความรู้สึกไม่มั่นใจในชะตากรรมแห่งชีวิต และด้วยเหตุที่คนไทยยังไม่ยอมรับ การเข้าพบจิตแพทย์ หมอดูจึงเป็นคำตอบของผู้คนจำนวนหนึ่ง สนามหลวงเคยเป็นแหล่งประกอบ กิจกรรมของหมอดู แต่ด้วยเหตุผลอันไม่ปรากฏแน่ชัด กิจกรรมหมอดูบริเวณสนามหลวงได้ซบเซา ไปเป็นอันมาก และได้ย้ายศูนย์ไปสู่ท่าพระจันทร์ ท่าพระจันทร์เพิ่งจะเติบโตใหญ่มาเป็นศูนย์กลาง ของกิจกรรมหมอดู เพียงเมื่อทศวรรษเศษที่ผ่านมา จากเดิมที่มีหมอดูตั้งโต๊ะรับทำนายชะตาชีวิต เพียง 1-2 คน จนเพิ่มขึ้นเป็นมากกว่า 10 คนในปัจจุบัน โดยที่ความต้องการบริการหมอดูเพิ่มขึ้น อย่างน่าตื่นใจ

ท่าพระจันทร์มิได้เป็นเฉพาะศูนย์กลางบริการหมอดูเท่านั้น หากยังเป็นตลาด ซื้อขายพระเครื่องที่สำคัญด้วย การซื้อขายพระเครื่องซึ่งแต่เดิมเกิดจากความศรัทธาและความเชื่อ ในเรื่องเครื่องรางของขลังเป็นสำคัญ บัดนี้ได้แปรเปลี่ยนไปเป็นเรื่องการซื้อขายเพื่อเก็งกำไร การเติบโตของตลาดพระเครื่องเกิดขึ้นควบคู่กับการเติบโตของระบบทุนนิยม เพียงแต่ยังไม่มีการ บันราคาในขนาดที่เกิดขึ้นในตลาดหลักทรัพย์และตลาดอสังหาริมทรัพย์ เศรษฐกิจฟองสบู่ (bubble economy) ยังมีได้แผ่ขยายอาณาจักรมาสู่ตลาดพระเครื่อง ดังเช่นที่เกิดกับตลาด ศิลปวัตถุในยุโรป สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น

ท่าพระจันทร์กำลังอยู่บนสายธารของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม หากเราต้องการศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแก่ท่าพระจันทร์ ก็จำเป็นต้องศึกษา สายธารแห่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้

ชุมชน 16 สิงหาคม : ภาพลักษณ์ของกรุงเทพฯ ในอนาคต

เกือบทุกเช้าในวันที่ต้องทำงาน ผมต้องผ่าน 'ถนน 16 สิงหาคม' ถนนสายนี้เริ่มจากบริเวณท่าช้างวังหน้า ผ่านหน้าสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ทะลุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เลียบหน้าตึกโดม จนจรดบริเวณท่าพระจันทร์ ถนนสายนี้เพิ่งขนานนามเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2533 เพื่อระลึกถึงวันแห่งสันติภาพ - 16 สิงหาคม 2488

ในวันที่ผมมาถึงที่ทำงานเช้า ผมมักจะได้เห็นผู้คนหลายครอบครัวนอนตามริมบาทวิถีข้างกำแพงวิทยาลัยนาฏศิลป์ คนเหล่านี้พอพพจากชนบทมาทั้งครอบครัว บ้างก็กางมุ้งนอน บ้างก็นอนคลุมโปงโดยปราศจากมุ้ง บางคนเอาสังกะสีหรือไม้มาล้อมเป็นคอกเพื่อป้องกันบริเวณ 'บ้าน' ของแต่ละครอบครัว เมื่อ 2-3 ปีที่แล้ว จำนวนคนที่นอนริมบาทวิถีดังกล่าวนี้มีไม่มากนัก บัดนี้ผู้คนใน 'ชุมชน' นี้เริ่มมีมากขึ้น ผมได้เห็นทารกอายุไม่ถึงขวบนอนดูขวดนมหรือดูนมแม่ ในเวลากลางวันเมื่อพออกปไปทำมาหาเลี้ยงชีพ แม่อยู่ดูแลลูก บางคนเอาผ้าขาวม้าผูกเป็นเปลระหว่างต้นไม้สองต้นเพื่อให้ลูกนอน

ผมได้พบคำมั่นในตอนสายวันหนึ่งเมื่อฝนตกพำคำมั่นอพยพมาจากเชียงใหม่ คำมั่นเล่าให้ผมฟังว่า สมาชิก 'ชุมชน 16 สิงหาคม' ส่วนใหญ่มาจากภาคเหนือ ส่วนน้อยมาจากอีสาน เกือบทั้งหมดพพพพมาทั้งครอบครัว เพื่อไปตายเอาดาบหน้า เพราะชนบทเป็นดินแดนที่ไร้ความหวังเสียแล้ว สภาพการไร้ที่ทำกินกำลังกลายเป็นปัญหาร้ายแรงมากขึ้นทุกที

ท้องสนามหลวงเป็นความหวังใหม่ของสมาชิก 'ชุมชน 16 สิงหาคม' พวกเขายึดที่นี้เป็นที่ทำมาหากิน บ้างก็ขายขนมจีนน้ำยา บ้างก็ขายน้ำดื่ม บ้างก็ขายของขบเคี้ยว รายได้จากการขายนี้มีพอเพียงแก่การประทังชีวิต ซึ่งดีกว่าอดตายอยู่ในชนบท แต่กระนั้นก็ยังมีการผจญ เพราะ

ต้องคอยวิ่งหนีเจ้าหน้าที่เทศกิจ ค่ำมันหาทางออกด้วยการออกขายของยามค่ำคืน เพราะการรบกวนจากเจ้าหน้าที่เทศกิจมีน้อยกว่าเวลากลางวัน ค่ำมันเล่าว่า ในรอบปีที่ผ่านมา เขาถูกเจ้าหน้าที่เทศกิจจับรวม 13 ครั้ง แต่แต่ละครั้งถูกปรับ 50-100 บาท สำหรับค่ำมันแล้ว เงินค่าปรับจำนวนนี้นับว่ามาก

ค่ำมันอยากจะหาที่นอนใต้สะพานพระปิ่นเกล้าฯ เพราะเขาพาลูกเล็กๆ มาด้วย แต่ก็ไม่มีที่ว่างเหลืออยู่เลย ผู้คนจากบ้านนอกพากันมาจับจองกันหมด ค่ำมันและครอบครัวจึงจำต้องทนนอนกลางสายฝนใน 'ชุมชน 16 สิงหาคม' ซึ่งเป็นชีวิตที่ลำบากยากเข็ญพอสมควร แต่จะทำได้ในเมื่อรายได้ของค่ำมันมีไม่พอที่จะจ่ายค่าเช่าบ้าน

ในยามค่ำคืนหรือตอนเช้าตรู่ หากเราท่องเที่ยวไปที่ต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร เราจะได้เห็นภาพผู้คนจากชนบทจำนวนมากนอนตามบาทวิถีในย่านชุมชนนุชชน หรือนอนบนสะพานลอยข้ามถนน และบ้างก็ยึดเชิงสะพานข้ามแม่น้ำลำคลองเป็นที่พำนัก ภาพของผู้คนที่ยึดบริเวณใต้ต้นไม้ริมคลองตลอดเป็นที่หลับนอนเป็นภาพที่ค่อนข้างชินตาสำหรับผม เมื่อไม่นานมานี้ รายการวิทยุทหาร รายการหนึ่งกล่าวถึงสภาพของผู้คนที่นอนข้างถนนในย่านสะพานควาย ผมอดรู้สึกประหลาดใจมิได้ ก่อนปี 2520 หากใครเอ่ยอ้างถึงความเป็นจริงอันแสนสาหัสนี้ อาจถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ได้โดยง่าย บัดนี้ วิทยุทหารกลับมาประเมินข้อมูลเกี่ยวกับความยากจนของราษฎรเสียเอง

เมื่อหลายเดือนมาแล้ว ขณะผมเดินบนถนน 16 สิงหาคม ไปยังท่าช้างวังหน้า ผม สังเกตเห็นชาวต่างประเทศมุงดูสมาชิก 'ชุมชน 16 สิงหาคม' ด้วยความสนใจ ท่าช้างวังหน้าซึ่งในยุคต้นรัตนโกสินทร์เคยเป็นที่สำหรับให้ช้างจากพระราชวังบวรสถานมงคลมาเล่นน้ำ บัดนี้กลายเป็นท่าสำหรับโดยสารเรือเพื่อล่องแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองสายต่างๆ ผมไม่สามารถล่วงรู้ความในใจของชาวต่างประเทศเหล่านั้นได้ แต่ผมรู้สึกดีใจที่ชาวต่างประเทศได้พบบทความเป็นจริงแห่งชีวิตในสังคมไทย ภายหลังจากที่ 'ชุมชน 16 สิงหาคม' ขยายใหญ่ขึ้น ภาพชาวต่างประเทศมุงดูสมาชิก 'ชุมชน 16 สิงหาคม' ขณะรอขึ้นรถโดยสาร กลายเป็นภาพที่ผมเห็นจนชินตา

การที่ผมพูดถึงการเติบโตของ 'ชุมชน 16 สิงหาคม' อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้โดยง่าย เพราะชุมชนนี้เกือบจะไม่มีตัวตนทางกายภาพ ชุมชนนี้มีแค่แหล่งเสื่อมโทรมหรือสลัม ลักษณะทางกายภาพของชุมชนจะปรากฏในยามค่ำคืนเมื่อสมาชิกกลับจากการทำมาหากินมาหลับนอน ครั้นรุ่งเช้า เมื่อสมาชิกชุมชนออกไปทำมาหาเลี้ยงชีพ ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

ก็หายวับไป พวกเขาเพียงแต่อาศัยบาปวิถีเป็นที่หลบซ่อน ไม่มีบ้านเป็นตัวตน ไม่มีทรัพย์สินศฤงคารที่จะต้องห่วงแหน เสื้อผ้าและผ้าห่มถูกมัดรวมและทิ้งไว้ข้างบาปวิถีนั่นเอง ในยามกลางวันจะมีก็แต่แม่ลูกอ่อนและเด็กทารกที่อยู่ในชุมชนนี้ พวกเขาอาศัยบาปวิถีเป็นที่หุงอาหารสำหรับการประทังชีวิต อาหารที่ใส่รถเข็นหรือหาบไปเร่ขายรอบสนามหลวงก็ปรุงและประกอบกันที่นี้ บาปวิถีจึงมีความหมายสำหรับคนเหล่านี้อย่างยิ่ง พวกเขาอาศัยแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นที่ชำระล้างร่างกายและซักเสื้อผ้า

เมื่อต้นเดือนมกราคมที่ผ่านมาี้ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีแสดงความไม่พอใจที่ได้เห็นภาพประชาชนที่เดินทางมาจากต่างจังหวัดเพื่อหางานทำในกรุงเทพมหานคร นอนระเกะระกะตามสถานีขนส่งสายต่างๆและสถานีรถไฟหัวลำโพง ภาพเหล่านี้ปรากฏเผยแพร่ในหน้าหนังสือพิมพ์และข่าวโทรทัศน์ ท่านนายกรัฐมนตรีได้สั่งการให้ปลัดกระทรวงมหาดไทยดำเนินการจัดที่พักแก่คนงานที่เดินทางจากต่างจังหวัดดังกล่าวนี้ (มติชน วันอังคารที่ 8 มกราคม 2534)

ชนชั้นปกครองไทยมักจะมีความรู้สึกเสียหน้าสูง คนเหล่านี้มักจะทนไม่ได้ที่มีข่าวที่ทำให้ประเทศไทยต้องเสียภาพพจน์ ไม่ว่าจะป็นข่าวการใช้แรงงานเด็กอย่างทารุณ ข่าวการขายบริการทางเพศเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ข่าวการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ ข่าวโสเภณีเด็ก ฯลฯ คนเหล่านี้ไม่สนใจว่า ข่าวเหล่านี้มีมูลแห่งความเป็นจริงหรือไม่เพียงใด พวกเขาไม่สนใจว่าสังคมไทยมีอุปลักษณะอะไรบ้างที่ต้องเยียวยาแก้ไข พวกเขาต้องการแต่งหน้าทาปากปิดอุปลักษณะเหล่านั้นเพื่อให้สังคมไทยมี 'ภาพพจน์' ที่ดี

ผมไม่รู้สึกว่าเป็นเรื่องขายหน้าหรือเสียภาพพจน์ที่ชาวต่างประเทศได้มาเห็นภาพอย่างเช่น 'ชุมชน 16 สิงหาคม' นี้ ตรงกันข้าม ผมกับเห็นว่าเป็นสังคมแห่งสังคมที่มนุษยโลกพึงรับรู้และหาทางเยียวยาแก้ไขร่วมกัน อุปลักษณะทำนองนี้ปรากฏในทุกสังคม เพียงแต่แตกต่างกันในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผมเคยแอบชื่นชมในใจที่คนที่ผมรู้จักคนหนึ่งถ่ายทำสารคดีแสดงอุปลักษณะของสังคมไทยเพื่อส่งไปขายในยุโรป แต่ภายหลังจากที่คนผู้นั้นแปรสภาพเป็นที่ปรึกษา นายกรัฐมนตรี ทศนคติในเรื่องนี้ดูเหมือนจะแปรเปลี่ยนไป

ผมมีความรู้สึกเคารพนับถือคนอย่างคำมั่นและเพื่อนพ้อง อย่างน้อยที่สุด คนเหล่านี้ก็มีความกล้าหาญทางจริยธรรมในการกัดฟันประกอบสัมมาอาชีวะ คนที่ยืนอยู่ริมหุบเหวแห่งความอดอยากและต้องหาเช้ากินค่ำ แต่ยังมีมนต์ดำนึกที่จะประกอบสัมมาอาชีวะต่อไป

นั้น สมควรที่สังคมจะให้การยกย่องและส่งเสริมให้ประกอบกรรมดีต่อไป ใครก็ตามที่มีนโยบาย เช่นฆ่าปราบปรามพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่แผงลอย โดยมีได้เฟิงพินิจถึงรากเหง้าแห่งปัญหา ถึงจะ ยึดถือมังสวิรัต ย่อมส่อให้เห็นความอามิติดแห่งจิตวิญญาณอย่างยากที่จะปฏิเสธได้ เพราะนโยบายเช่นนี้เองที่ผลักดันให้ผู้คนจำนวนมากพ้นไปจากสัมมาอาชีวะ

นับเป็นเวลากว่า 4 ทศวรรษแล้วที่ชาวชนบทไทยถูกข่มขืนบีฑาทางเศรษฐกิจโดยไม่รู้ตัว กระบวนการย้ายถิ่นทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ อาศัยยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ไม่สมดุล ซึ่งดูดซับ ส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมไปหล่อเลี้ยงการจำเริญเติบโตทางภาคอุตสาหกรรม ราคาสินค้าเกษตรภายในประเทศถูกกดให้ต่ำกว่าราคาในตลาดโลกด้วยมาตรการทางนโยบาย ต่างๆของรัฐบาล ซึ่งมีผลกระทบต่อฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกรอย่างมาก ตลอดระยะเวลา นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ราษฎรไทยในชนบทได้พยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอด เริ่มด้วยการกระจายการผลิตไปสู่การเพาะปลูกพืชไร่ การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ที่มีใช้เกษตรกรรม การรับจ้างใช้แรงงานภายในภาคเกษตรกรรม และการอพยพเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการบางคนที่มีความรู้ทางเศรษฐกิจดีพอสมควรก็ย้ายถิ่นออกไปทำงาน ต่างประเทศ แรงงานไทยที่ออกไปขุดทองในตะวันออกกลางและที่อื่น ๆ ในบัดนี้มีจำนวนนับแสน

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ สถาบันครอบครัวในชนบทเริ่ม สั่นคลอน พ่อต้องพลัดลูกพลัดเมียไปทำงานต่างถิ่น ลูกผู้หญิงหากไม่ไปเป็น 'ฉันทนา' ในภาค อุตสาหกรรม ก็อาจต้องไปขายบริการทางเพศและบริการอื่น ๆ

การเก็งกำไรซื้อขายที่ดินในระหว่างปี 2530-2533 ซึ่งเป็นยุคทองทางเศรษฐกิจได้ ขับดันให้ราษฎรอพยพจากชนบทเข้าสู่เมืองมากขึ้น กระแสการอพยพดังกล่าวนี้จะมีมากขึ้นไป อีกในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (2535-2539) เมื่อระบบเศรษฐกิจไทยเร่งเครื่องได้กวอด กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย (Asian NICs) การทอดทิ้งภาคเกษตรกรรมจะปรากฏ อย่างเด่นชัดยิ่งขึ้นในอนาคตอันใกล้

ในไม่ช้า เราจะได้เห็นคนอย่างค้ำม้นและเพื่อนพ้องเต็มกรุงเทพฯ ชุมชนคน อย่างเช่น 'ชุมชน 16 สิงหาคม' จะผุดขึ้นราวดอกเห็ด และรัฐบาลอาจต้องจัดตั้ง 'กรมรักษาภาพพจน์ ประเทศไทย' เพื่อปกปิดอัปลักษณะของสังคมไทย (โดยที่หากจริงจังชื่อไทยๆ อาจเปลี่ยนชื่อเป็น 'กรมสุนทรลักษณ์รักษ์' ก็ได้)

ควันทรงจากการประชุมธนาคารโลกและไอเอ็มเอฟ

การประชุมประจำปีของสภาผู้ว่าการธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ครั้งที่ 46 ณ กรุงเพซ จบลงด้วยชัยชนะของประเทศไทย

ใครต่อใครบอกกับผมเช่นนี้

เจ้าหน้าที่ระดับสูงของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งมีส่วนรับผิดชอบในการจัดงานนี้ แสดงความยินดีปราโมทย์ที่ได้รับคำสรรเสริญและยกยอปอขึ้นว่าจัดการต้อนรับได้อย่างดีเยี่ยม คุณสุธี สิงห์เสนห์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง แสดงความปลื้มใจว่า ความสำเร็จในการจัดงานครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงความสามารถและศักยภาพของประเทศไทยและคนไทยในการจัดงานระดับโลก คุณสุธียังได้ประเมินผลประโยชน์ที่ประเทศไทยได้รับจากการจัดงานประชุมครั้งนี้ว่ามีอย่างน้อย 3 ด้าน ด้านแรกได้แก่ การประชาสัมพันธ์ประเทศไทย เพราะตลอดงานประชุมซึ่งครอบคลุมช่วงเวลาเกือบหนึ่งสัปดาห์ มีข่าวเกี่ยวกับการประชุมเผยแพร่ไปทั่วโลกเกือบทุกชั่วโมง ด้านที่สองได้แก่ การกระชับสายสัมพันธ์ระหว่างนายธนาคารไทยกับนายธนาคารต่างชาติ และด้านที่สามได้แก่ การเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติคุณของประเทศไทยในฐานะแหล่งการท่องเที่ยว (*The Nation*, October 18, 1991)

ความสำเร็จในการจัดการประชุมครั้งนี้ยังได้ช่วยเสริมบารมีทางการเมืองแก่นายอานันท์ ปันยารชุน และพลตรีจำลอง ศรีเมือง โดยเฉพาะอีกด้วย สุนทรพจน์และท่วงทีลีลาในการตอบคำถามผู้สื่อข่าวต่างประเทศของนายอานันท์ ซึ่งเต็มไปด้วยสาระ ไหวพริบและปฏิภาณ ได้ช่วยเสริมความโดดเด่นของนายอานันท์ในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ ชนิดที่หาผู้นำทางการเมืองของไทยคนใดเทียบเคียงได้ยาก นอกจากนี้ ความสำเร็จในการจัดการประชุมครั้งนี้ยังมีส่วนช่วยกุญแจในการแสวงหารายอมรับจากชุมชนระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นหนามยอกอกผู้นำ รสช. หลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 อีกด้วย อาจจะเป็นด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้กระแสการผลักดันให้นายอานันท์พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และกระแสการผลักดันให้ปรับคณะรัฐมนตรีอ่อนตัวลงตามลำดับ สำหรับพลตรีจำลองนั้น งานการประชุมครั้งนี้ได้ช่วยให้ท่านผู้นี้

เผยโฉมสู่เวทีการเมืองโลกเป็นครั้งแรก แต่ก็เป็นการปรากฏโฉมที่ไม่มีบทบาทสำคัญใดๆ แม้ประธานธนาคารโลกจะกล่าวชมการจัดการจราจรในกรุงเทพฯเมื่อเข้าเยี่ยมชมภาวะ แต่คำชมนี้มีสมควรที่จะตกแก่กรุงเทพมหานครแม้แต่น้อย ข้อที่เป็นผลงานของกรุงเทพมหานคร แต่ประธานธนาคารโลกหาได้กล่าวชมไม่ ก็คือ ความสามารถของพลตรีจำลองในการปะหน้าทาแป้งมิให้กรุงเทพฯกรงรังด้วยหาบเร่แผงลอย ไม่เฉพาะแต่บริเวณใกล้เคียงศูนย์การประชุมแห่งชาติ หาก ยังคลุมถึงบริเวณโรงแรมที่ผู้เข้าประชุมพักอาศัยอีกด้วย

โรงแรมและธุรกิจการท่องเที่ยวนับเป็นธุรกิจที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการประชุมระดับโลกครั้งนี้ แต่ผลประโยชน์ที่ได้ดูเหมือนจะไม่ทัดเทียมกัน หนังสือพิมพ์บางฉบับรายงานว่า ผู้เข้าร่วมประชุมจองห้องพักโรงแรมไว้ 5,795 ห้อง แต่บอกลีก 1,087 ห้อง นอกจากนี้ยังมีการย้ายโรงแรมเมื่อเดินทางมาถึง โดยผู้สื่อข่าวย้ายไปอยู่โรงแรมราชาฎก ส่วนนายธนาคารย้ายไปสู่วางโรงแรมระดับซูเปอร์เดอลุกซ์ (*The Nation*, October 19, 1991)

ธนาคารพาณิชย์พยายามเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการประชุมระดับโลกครั้งนี้ อย่างเต็มที่ หลายต่อหลายธนาคารพยายามแย่งชิงนายธนาคารต่างชาติเพื่อให้มารับเลี้ยงธนาคารกรุงเทพ ตระเตรียมการจัดเลี้ยงนี้ถึง 2 ปี ดังนั้น จึงปฏิเสธที่จะจัดเลี้ยงร่วมในนามสมาคมธนาคารไทย นายธนาคารไทยยอมรับนโยบายการแข่งขันเสรีในการแย่งชิงลูกค้ามารับเลี้ยง อันเป็นเหตุให้สมาคมธนาคารไทยไม่สามารถจัดงานเลี้ยงนายธนาคารต่างชาติได้ นับเป็นเรื่องเสียหายอย่างยิ่ง (*ข่าวพิเศษ* ฉบับวันที่ 14-20 ตุลาคม 2534) ผมไม่ค่อยประหลาดใจที่นายธนาคารไทยวิ่งไล่แจกอาหารให้เศรษฐีต่างดาว แต่ไม่เคยคิดไล่แจกอาหารแก่ยากไทย

กลุ่มธุรกิจบ้านฉาง โดย NCC Management and Development Co. ซึ่งบริหารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ในช่วงการประชุมนี้ คาดว่าจะได้ต่อสัญญาการบริหารศูนย์การประชุมแห่งนี้ต่อไปอีก 5 ปี เพราะผลการทำงานเป็นที่พอใจของทางราชการ หนังสือพิมพ์ *กรุงเทพธุรกิจ* ฉบับวันที่ 18 ตุลาคม 2534 รายงานว่า ในระหว่างการประชุม ผู้เข้าร่วมประชุมดื่มกาแฟประมาณ 100,000 ถ้วย รับประทานฮอตดอก 100,000 ชิ้น และแซนด์วิช 3,600 ชิ้น ในแต่ละวัน ต้องบริการเครื่องดื่มประเภทซอฟต์ดริง 12,000 - 15,000 ถ้วย และน้ำแข็งวันละ 3,000 กิโลกรัม ในการนี้ต้องใช้รถสิบล้อขนอาหารวันละ 12 เที่ยว ทางราชการอ้างว่า มีผู้เข้าร่วมประชุม 14,414 คน โดยที่มีผู้สื่อข่าวมารายงานข่าว 1,737 คน (*The Nation*, October 18, 1991)

การประชุมประจำปีของสภาผู้ว่าการธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ปีนี้ได้ผลฉันทวิพการของมนุษยโลกไปเป็นจำนวนหาน้อยไม่ ความยิ่งใหญ่ของงานการประชุมดังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นถึงอหังการของระบบทุนนิยมโลกซึ่งนับว่ามีแต่จะมีมากขึ้น เมื่อคำนึงถึงข้อเท็จจริงว่า จำนวนประเทศสมาชิกขององค์การระหว่างประเทศทั้งสองนี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น การผลฉันทวิพการของมนุษยโลกจากการจัดงานประชุมประจำปีย่อมเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ผมไม่ผู้เห็นด้วยกับพฤติกรรมการผลฉันทวิพการดังกล่าวนี้ ผมมีความเห็นวาทธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศในฐานะที่เป็น "โลกบาล" น่าจะทำตัวให้เป็นตัวอย่าง ด้วยการลดการล้างผลฉันทวิพการการจัดงานประชุมประจำปีให้มีขนาดเล็กกลง และลดความโอฬารอลังการจากระดับที่เป็นอยู่ โดยที่ในขณะเดียวกันก็ผันทรพการที่เคยใช้อย่างฟุ่มเฟือยไปช่วยเหลือประชากรที่อดอยากหิวโหยในอัฟริกาและส่วนอื่นๆของโลก น่าจะเป็นพฤติกรรมอันเป็นแบบอย่างขององค์กรที่อ้างว่ายึดถือปรัชญาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรพการธรรมชาติ

ทุกวันนี้ การประชุมประจำปีของสภาผู้ว่าการธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ กลายเป็นเวทีสำหรับโฆษณายุทธศาสตร์การพัฒนาระบบทุนนิยม ที่เน้นเป้าหมายการจำเริญ เต็มโตทางเศรษฐกิจและการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ในการประชุมปีนี้ได้กลายเป็นตัวอย่างของประเทศที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินยุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้ โดยที่มิได้มีการเอ่ยอ้างถึงภาวะทุกข์เข็ญของราษฎรไทยจำนวนมาก และปัญหานานัปการที่เกิดจากการเลือกเส้นทางพัฒนานี้ ผมจึงอดรู้สึกสยดสยองมิได้เมื่อเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสนอตัวที่จะถ่ายทอด "ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบสยาม" ให้แก่ประเทศด้อยพัฒนาในโลกที่สี่ (*The Nation World Bank/IMF News*, October 17, 1991) อย่างไรก็ตาม การจัดการประชุม "เวทีชาวบ้าน" (People's Forum) ขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ซึ่งมีขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันกับการประชุมประจำปีของสภาผู้ว่าการธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศช่วยให้เราเห็นภาพลักษณะที่รอบด้านมากขึ้นของ "ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบสยาม"

ในขณะที่ใครต่อใครพากันชื่นชมกับความสำเร็จในการจัดงานระดับโลกครั้งนี้ ผู้คนจำนวนไม่น้อยได้ประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม รวมทั้งตัวผมด้วย ซึ่งได้หยุดงานโดยที่ยังได้รับเงินเดือน แต่ยังมีผู้คนอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นผู้รับภาระสังคมบางส่วนในการจัดงานระดับโลกครั้งนี้ โดยที่รัฐบาลมิได้คิดหาทางชดเชยให้คนกลุ่มนี้ได้แก่ พ่อค้าแม่ค้าหาบเร่แผงลอยกรุงเทพมหานครได้ห้ามมิให้มีหาบเร่แผงลอยในบริเวณใกล้เคียงกับศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์

และบริเวณโรงแรมที่ผู้เข้าประชุมพักอาศัย ซึ่งครอบคลุมเขตคลองเตย บางรัก สีลม สาทร และ สุขุมวิทหน้าโรงแรมแอมบาสซาเดอร์ (ประชาชาติธุรกิจ ฉบับวันที่ 13-16 ตุลาคม 2534) พ่อค้า ขายนมครกรายหนึ่งโอดครวญว่า ตนต้องหยุดขายของเพื่อเห็นแก่ประเทศไทย แต่เมื่อตนต้องอดตายแล้วประเทศไทยจะช่วยอะไรได้บ้าง (The Nation, October 11, 1991) นอกจากนี้ กรุงเทพมหานครยังได้ปิดประตูระบายน้ำคลองตันเพื่อป้องกันน้ำท่วม ยังผลให้มีโอกาสสัญจรทางเรือในคลองแสนแสบได้ (มติชน ฉบับวันที่ 16 ตุลาคม 2534)

ตลอดระยะเวลาที่มีการประชุมสภาผู้ว่าการธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศครั้งนี้ ผมคิดถึงคนอยู่ 2 คน คนแรกคือ นายประมวล สภาวสุ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ซึ่งเป็นผู้ตัดสินใจสร้างศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ แทนที่จะใช้โรงแรมเซ็นทรัลพลาซาเป็นที่ประชุม การตัดสินใจดังกล่าวนี้นับเป็นการกระทำที่กล้าหาญชาญชัย ซึ่งพิสูจน์แล้วว่าเป็นการตัดสินใจที่ถูกต้อง น่าเสียดายที่รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ใจไม่กว้างพอที่จะเชิญนายประมวลเข้าร่วมงานด้วย คนที่สองที่ผมคิดถึงก็คือ นายแฮร์รี เดกซ์เตอร์ ไวท์ (Harry Dexter White) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลังอเมริกันในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเป็นวิศวกรที่มีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสถาปนาธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ทุกครั้งที่มีการกล่าวถึงประวัติองค์การระหว่างประเทศทั้งสองนี้ ผมพยายามสดับรับฟังว่าจะมีการเอ่ยอ้างถึงนายไวท์ หรือไม่ ก็ไม่ปรากฏว่ามีมีการกล่าวถึงแต่ประการใด นายไวท์ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2491 ในขณะที่กำลังถูกสอบสวนในข้อหาเป็นสายลับคอมมิวนิสต์รัสเซีย

บุญหลาย เศรษฐกิจฟองสบู่ และแกตต์

บุญหลายหัวร่อว่าเมื่อผมกล่าวทักทายสวัสดิ์ปีใหม่ ผมรู้จักบุญหลายมาเป็นเวลาปีเศษแล้ว ตั้งแต่ครั้งที่เขายังอยู่ในบริเวณ 'ชุมชน 16 สิงหาคม' ชุมชนดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนบาทวิถีด้านวิทยาลัยนาฏศิลป์ ฝั่งตรงกันข้ามกับสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ผมเรียกชุมชนแห่งนี้ว่า 'ชุมชน 16 สิงหา' ก็เพราะเหตุว่า ชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่บนถนนสายตรงที่ทะลุประตูด้านท่าช้างวังหน้าของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผ่านตึกโดม จนจรดประตูด้านท่าพระจันทร์ ถนนสายนี้มีนามว่า 'ถนน 16 สิงหา' เพื่อเป็นอนุสรณสถานแห่งวันสันติภาพ 16 สิงหาคม 2488

บุญหลายเป็นชาวนายากจน ไม่มีที่นาของตนเอง ต้องเช่านาเขาทำ แต่ด้วยความทนอดต่อชีวิตอันแสนเข็ญ บุญหลายสามารถฝ่ามรสุมแห่งชีวิตด้วยอาการแสนสาหัส ข้าวที่เพาะปลูกได้มีมากพอที่จะชำระค่าเช่าและใช้ประทังชีวิตเท่านั้น นานปีที่ไหนจึงจะมีข้าวส่วนเกินนำออกขาย ปีใดเกิดภาวะแล้งเข็ญ ขาดแคลนแห่งชีวิตก็จะปรากฏวิร้อยให้เห็นมากขึ้น หากภาวะฝนแล้งเกิดขึ้นติดต่อกันเพียง 2 ฤดูการผลิต บุญหลายก็แทบจะสิ้นเนื้อประดาตัว แต่ดูเหมือนว่าบุญหลายจะมีบุญน้อย เพราะต้องเผชิญกับวัฏจักรแห่งการล้มละลายทุก ๆ 3 - 4 ปี

สภาพความมีบุญน้อยของบุญหลายเริ่มต้นจากการที่บุญหลายมีถิ่นฐานในเขตน่าน้ำฝน ชีวีชีวิตของบุญหลายไม่เคยสัมผัส 'ชลประทาน' ชะตากรรมทางเศรษฐกิจของบุญหลายจึงแขวนอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ มิหนำซ้ำบุญหลายยังไม่เคยได้รับสินเชื่อจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เหตุที่ ธกส. ไม่สนใจไยดีบุญหลาย ไม่เพียงแต่เป็นเพราะบุญหลายไม่มีโฉนดค้ำประกันเงินกู้เท่านั้น หากยังเป็นเพราะบุญหลายยากจนเกินกว่าที่ ธกส. จะเสี่ยงให้เงินกู้อีกด้วย เกษตรกรที่ยากจนดังเช่นบุญหลายมักจะไม่มีโอกาสได้สินเชื่อจาก ธกส. เพราะ ธกส. ตีตราว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีภาวะการเสี่ยงต่อการสูญหนี้สูง ยิ่งเกษตรกรในเขตน่าน้ำฝนด้วยแล้ว ธกส. สนใจจัดสรรสินเชื่อน้อยกว่าเกษตรกรในเขตชลประทานมากนัก บางคนเห็นใจ ธกส. ที่ต้องทำเช่นนั้น เพราะ ธกส. ต้องสามารถอยู่รอดได้ในทางการเงิน เนื่องจากรัฐบาลมิได้ให้เงิน

อุดหนุนแก่ ธกส.อย่างเป็นทางการเป็นกอบเป็นกำ ธกส.จึงไม่กล้าเสี่ยงที่จะปล่อยสินเชื่อแก่เกษตรกรที่ยากจน เพราะมีผลกระทบต่อฐานะการเงินของ ธกส.เอง

เมื่อระบบเศรษฐกิจไทยก้าวเข้าสู่ 'ยุคทอง' เมื่อ 5 ปีเศษที่แล้ว ชะตากรรมทางเศรษฐกิจของบุญหลายก็แปรเปลี่ยนไปประดุจการพลิกฝ่ามือ 'ยุคทองของน้ำชาติ' กลายเป็น 'ยุคผีห่าซาตาน' ของบุญหลาย เพราะบุญหลายไม่มีที่ดินทำกินอีกต่อไป เจ้าของที่ดินที่บุญหลายอาศัยทำนาชั่วคราวตาปีขายที่ดินแก่นายทุนจากกรุงเทพฯ การซื้อขายที่ดินเพื่อเก็งกำไรขยายตัวอย่างรวดเร็ว ประดุจหนึ่งไฟลามทุ่ง แต่มีหรือที่ผู้คนที่เคย 'หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน' เช่นบุญหลาย จะยอมจำนน บุญหลายรวบรวมเงินก้อนสุดท้าย ผนวกกับเงินที่ได้จากการกู้หนี้ยืมสิน แล้วมุ่งหน้าสู่กรุงเทพฯ บุญหลายมีค้อยได้เข้ากรุงเทพฯ บ่อยนัก เพราะการเดินทางเข้ากรุงเทพฯ มีรายจ่ายที่ต้องเสียสูงเกินกว่าที่บุญหลายจะแบกรับภาระได้ ในยามปกติเมื่อพ้นฤดูการทำนา บุญหลายมักจะหารายได้จากการรับจ้างใช้แรงงานในชนบทนั่นเอง แต่คราวนี้ บุญหลายตัดสินใจไปตายเอาดาบหน้า

คนงานไร้ฝีมือเช่นบุญหลายไม่สามารถหางานอื่นใดทำได้ นอกจากการเป็นกรรมกรก่อสร้าง บุญหลายเป็นกรรมกรก่อสร้างอยู่กว่าปี จึงหันมาเป็นพ่อค้าหาบเร่ ด้วยการชักชวนของเพื่อนที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน ด้วยความเป็นมาเช่นนี้เอง บุญหลายจึงแปรสภาพเป็นสมาชิก 'ชุมชน 16 สิงหาคม' ซึ่งอาศัยสนามหลวงเป็นตลาดยังชีพ และอาศัยบาทวิถีเป็นที่หลับนอน แรกเริ่มเดิมที บุญหลายออกหาบเร่ในช่วงกลางวัน แต่ทนการรบกวนของตำรวจและเจ้าหน้าที่เทศกิจมิไหว จึงต้องออกขายในตอนกลางคืน เพราะเป็นเวลาที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปลอดพ้นหน้าที่ ในปีแรกที่บุญหลายเป็นพ่อค้าหาบเร่ เขาถูกเจ้าหน้าที่เทศกิจจับกุมมากกว่าสิบครั้ง กังไรจากการค้าขายส่วนสำคัญถูกรัฐูดูดซับไปในรูปของค่าปรับ แต่ในไม่ช้าบุญหลายก็เรียนรู้วิธีการ 'หยอดน้ำมัน' บุญหลายพบว่า การจ่ายค่าปรับนอกระบบเสียรายจ่ายน้อยกว่าการจ่ายค่าปรับในระบบ กระนั้นก็ตาม บุญหลายมีอาจทนเสียค่าปรับต่อไปได้ จึงต้องปรับเปลี่ยนเวลาการทำงาน

ในยามค่ำคืน ผู้คนบริเวณท้องสนามหลวงและริมคลองหลอดพลุกพล่านยิ่งกว่ายามกลางวัน มีหาบเร่ขายอาหารและเครื่องดื่ม บ้างก็หาบเสื้อผ้ามาขาย บางคนก็ขายสินค้าที่ใช้แล้ว บริเวณดังกล่าวแปรสภาพเป็นตลาดย่อยๆ ที่มีผู้คนมาเตร็ดเตร่หาซื้อสินค้า กว่าตลาดจะวายก็ตึกดินเต็มที บุญหลายไม่รู้หรือกว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนี้คือสิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์

เรียกว่า 'ภาคเศรษฐกิจนอกระบบ' (informal sector) การเติบโตของภาคเศรษฐกิจนอกระบบเป็นผลพวงจากยุทธศาสตร์การพัฒน์ที่ไม่สมดุล ซึ่งขับเคลื่อนผู้คนจากชนบทเข้าเมือง

เมื่อผมพบบุญหลายในช่วงปีใหม่นั้นเป็นเวลาใกล้เที่ยง บุญหลายเพิ่งตื่นขึ้นมา กินอาหารเช้า บุญหลายย้ายจาก 'ชุมชน 16 สิงหาคม' มาอยู่ใต้สะพานพระปิ่นเกล้าฯ เพราะบริเวณ 'ชุมชน 16 สิงหาคม' กำลังมีการก่อสร้างอาคารหลังใหม่ของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา สภาพบริเวณที่ก่อสร้างไม่เกื้อกูลต่อการหลับนอนอีกต่อไป บุญหลายจึงตกอยู่ในสภาพเสมือนหนึ่งการถูกไล่ที่ การเติบโตของ 'เศรษฐกิจฟองสบู่' (bubble economy) มีผลในการ 'ริบ' ที่ทำกินของบุญหลาย ในขณะที่การเติบโตของภาครัฐบาลมีส่วนร่วมในการ 'ริบ' ที่หลับนอนของบุญหลาย

แต่ที่จริงนั้น เจ้าหน้าที่เทศกิจเคยมาขับไล่สมาชิก 'ชุมชน 16 สิงหาคม' แต่มีอาชวาทนความดีแ่งของราษฎรเหล่านี้ได้ เมื่อไม่กี่สัปดาห์ที่ผ่านมา มีรายงานข่าวว่า ทางราชการดำริที่จะ 'กวาดล้าง' ผู้คนที่อาศัยอยู่ใต้สะพานพระปิ่นเกล้าฯ และสลาย 'ชุมชน 16 สิงหาคม' บุญหลายปรารภกับผมว่า หากทางราชการดำเนินกวาดล้างจริงจัง เขาก็ไม่รู้จะอพยพไปอยู่ไหนใด ภาวระการอพยพในคราวนี้จะมีมากกว่าเมื่อเขาเข้ามากรุงเทพในปีแรก เพราะบัดนี้เขาได้พาลูกเมียเข้ามาผจญชะตากรรมในกรุงเทพฯ ร่วมกันแล้ว

ในยามกลางวัน บริเวณใต้สะพานพระปิ่นเกล้าฯ กลายเป็นที่จอดรถของบรรดาผู้มีอันจะกิน รวมทั้งนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และรถท่องเที่ยวของชาวต่างประเทศ ในยามค่ำคืน บริเวณท่าช้างวังหน้าและท่าพระอาทิตย์แปรสภาพเป็นที่จอดรถของบรรดาผู้ที่มารับประทานอาหารค่ำในภัตตาคารและร้านอาหารต่างๆ ซึ่งมีอยู่หลายร้านในบริเวณนี้ บุญหลายอดสงสัยมิได้ว่า เหตุใดราชการจึงไม่ 'กวาดล้าง' รถยนต์เหล่านี้ออกไปจากที่สาธารณะ ราชการมีความคิดเฉพาะแต่การ 'กวาดล้าง' มนุษย์ ทั้งๆที่มนุษย์เหล่านี้เป็นข้าของแผ่นดิน โดยพื้นฐานแล้ว ราชการรู้สึกอับอายที่ราษฎรอาศัยพาวิถีเป็นที่หลับนอน แต่ไม่รู้รู้สึกอับอายที่มีรถยนต์จอดระเกะระกะเต็มท้องถนน ลึกๆ แล้วราชการมีความคิดว่า รถยนต์ยังมีมากเพียงใด ยิ่งดีเพียงนั้น เพราะรถยนต์เป็นสัญลักษณ์แห่งความเจริญ ในขณะที่คนจนเป็นสัญลักษณ์ของความด้อยพัฒนา

ราษฎรเช่นบุญหลายมิได้ต้องการอะไรทั้งไร่นา การเข้ามา 'ตายดาบหน้า' ในกรุงเทพฯ เป็นเรื่องเสี่ยงภัยอย่างยิ่ง ชีวิตในกรุงเทพฯ เป็นชีวิตที่ปราศจากความมั่นคงโดยสิ้นเชิง ผู้คนเช่นบุญหลายไม่มีญาณวิถีที่จะรับรู้ว่าจะตาชีวิตอันผันผวนของตนนั้นหาได้เกิดจากพรหมลิขิตไม่ หากแต่เกิดจากการกระทำของรัฐบาลของเขาเอง ยุทธศาสตร์การพัฒน์เศรษฐกิจ

ที่ไม่สมดูล ทำให้บุญหลายและเพื่อนพ้องยังคงต้องใช้ชีวิตในสภาพ 'หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน' โดยมีอาจล้มตาอ้าปากได้ ในขณะที่รัฐบาล 'โปรยทาน' ให้แก่คนรวยและกลุ่มคนผู้ได้เปรียบในสังคม แต่กระแสดการโปรยทานไม่เคยตกทอดถึงราษฎรที่ยากจน ด้วยเหตุที่ราษฎรที่ยากจนไร้อำนาจต่อรอง และไม่สามารถยึดกุมกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ นับตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา รัฐบาลปล่อยให้มีการเก็งกำไรซื้อขายหลักทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์อย่างเต็มที่ เพียงหวังที่จะให้การเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูง ระบบเศรษฐกิจไทยจึงมีสภาพเสมือนหนึ่ง 'เศรษฐกิจฟองสบู่' ที่มีการเติบโตอย่างไร้รากฐาน หากแต่เป็นการเติบโตอันเกิดจากการสร้างราคา ประดุจหนึ่งการเป่าฟองสบู่ขึ้นสู่อากาศหรือการเป่าลูกโป่งให้พองใหญ่ การเติบโตใหญ่ของฟองสบู่หรือลูกโป่งเป็นการเติบโตใหญ่ที่ไร้ฐานราก จึงรอแต่วันแตกสลาย หากเศรษฐกิจฟองสบู่มีขนาดใหญ่ เมื่อเทียบกับระบบเศรษฐกิจทั้งระบบมากเพียงใด การแตกสลายของเศรษฐกิจฟองสบู่ย่อมสร้างผลกระทบมากเพียงนั้น

บุญหลายไม่เคยรู้จักตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และไม่เคยได้ยินชื่อ 'เสียสอง' แต่คนทั้งสองต่างเป็นตัวแทนของกลุ่มคนในเศรษฐกิจฟองสบู่ ในขณะที่ผู้คนเช่น 'เสียสอง' เป็นกลุ่มคนที่ร่วมเป่าลูกโป่งหรือร่วมเป่าฟองสบู่ จนระบบเศรษฐกิจไทยพองตัวอย่างไร้ฐานราก แต่บุญหลายและเพื่อนพ้องเป็นผู้รับเคราะห์จากกระบวนการเติบโตของเศรษฐกิจฟองสบู่นี้ นานานานักที่ผู้คนเช่นบุญหลายไม่เคยได้รับการเหลียวแลจากรัฐ ในขณะที่รัฐบาลกลับคุ้มชูปกป้องนักปั่นหุ้นคนสำคัญที่มีอิทธิพลในพรรคการเมืองร่วมรัฐบาล

บุญหลายไม่เคยได้ยินชื่อ "แกตต์" และไม่มีญาณวิถึที่จะรับรู้ว่ แกตต์มีความสำคัญต่อชะตาชีวิตของตนอย่างไร ในขณะที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประเมินว่า หากการเจรจาพหุภาคีรอบอุรุกวัยมีข้อยุติในทางที่ประเทศมหาอำนาจต้องลดเงินอุดหนุนการผลิตและการส่งออกสินค้าเกษตร และผลักดันให้ยกเลิกมาตรการกีดกันการค้านำเข้าข้าวแล้วไซ้ ภาคเกษตรกรรมของไทยจะได้ประโยชน์จากการแก้ไขบทบัญญัติของแกตต์ดังกล่าวนี้ แต่การเจรจารอบอุรุกวัยยืดเยื้อเกินกว่าที่บุญหลายจะได้ประโยชน์ เพราะด้วยอิทธิฤทธิ์ของเศรษฐกิจฟองสบู่ บุญหลายได้ยุติชีวิตทางการเกษตรเสียแล้ว แทนที่บุญหลายจะได้ประโยชน์จากการเจรจารอบอุรุกวัย กลับกลายเป็นผู้เสียประโยชน์ หากผลการเจรจารอบอุรุกวัยยิ่งทำให้ราคาข้าวสูงขึ้นมากเพียงใด บุญหลายจะยิ่งเสียประโยชน์มากเพียงนั้น เพราะบุญหลายมิใช่ชาวนาผู้ผลิตข้าวอีกต่อไป หากแต่เป็นคนจนในเมืองหลวงที่ต้องซื้อข้าวบริโภค

อนิจจาบุญหลายผู้มีบุญน้อย ปีใหม่สำหรับบุญหลายจึงไม่มีความหมายพิเศษใดๆ ถึงจะเป็นปีใหม่ แต่บุญหลายยังคงจมปลักอยู่ในวิถีชีวิตเก่า

แป๊ะตง ยายจันทน์ และรัฐบาล

ผมไม่ได้เห็นแป๊ะตงมาเป็นเวลาหลายเดือนแล้ว ไม่ทราบว่าเป็นตายร้ายดีประการใด นับเป็นเวลากว่า 40 ปีแล้วที่ผมเห็นแป๊ะตงหาบกระเพาะปลาเร่ขายในอาณาบริเวณสนามหลวง ทำพระจันทร์ และทำข้างวังหลวง

เมื่อ 40 ปีที่แล้ว สนามหลวงเป็นศูนย์บริการให้เช่ารถจักรยาน เด็กๆที่ต้องการหัดขี่รถจักรยานมักจะมุ่งสู่สนามหลวง เวลานั้นสนามหลวงมีสภาพเป็นมหาวิทยาลัยประชาชน ตัวผมเองก็เป็นบัณฑิตสนามหลวง เพราะได้เรียนรู้ทักษะการขี่จักรยานจากที่นั่น ด้วยเหตุที่สนามหลวงเป็นศูนย์ฝึกทักษะการขี่จักรยานนี้เอง สนามหลวงจึงเต็มไปด้วยหาบเร่ที่คอยบริการอาหารและเครื่องดื่มแก่เด็ก ๆ ที่มาหัดขี่จักรยาน รวมตลอดจนผู้สัญจรไปมา

ผมพบแป๊ะตงครั้งแรกที่สนามหลวงนี้เอง และเริ่มคุ้นเคยเพิ่มขึ้นตามลำดับ เมื่อผมอุดหนุนกิจการของแป๊ะตงด้วยความถี่ที่สูงขึ้น มาภายหลังกรุงเทพมหานครประกาศห้ามให้บริการรถจักรยาน พร้อมทั้งจับกุมหาบเร่บริเวณสนามหลวงอย่างเข้มงวด แป๊ะตงย้ายเข้าไปขายในบริเวณวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ซึ่งมีสภาพเป็นตลาดย่อยๆ ในเวลานั้น กิจการของแป๊ะตงเรียกได้ว่าค่อนข้างรุ่งเรือง นั่นเป็นภาพที่ผมได้เห็นก่อนเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ

เมื่อผมกลับจากต่างประเทศ ผมไม่เห็นหาบกระเพาะปลาของแป๊ะตงในวัดมหาธาตุในวันธรรมดา หากปรากฏเฉพาะวันอาทิตย์ ยิ่งเมื่อวัดมหาธาตุ 'ล้าง' ตลาดภายในวัด แป๊ะตงก็หายไปจากวงจรชีวิตของผม นานๆ ครั้งจึงจะเห็นหาบกระเพาะปลาของแป๊ะตงบริเวณตรอกท่าวัง ตลอดระยะเวลาที่ผ่านไป 40 ปีที่ผ่านมา แป๊ะตงต้องปรับตัวแสวงหาตลาดใหม่ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ชีวิตของยายจันทน์มิได้แตกต่างจากแป๊ะตงนัก เพราะถึงจะสูงวัย ก็ยังคงปากกัดตีนถีบดิ้นรนหาเลี้ยงชีวิต ภาพของหญิงชราวัย 70 ปี นั่งขายข้าวเหนียวหมูหวานและเนื้อหวานหน้าโรงอาหารสำนักทำพระจันทร์ เป็นภาพที่ผมเห็นจนจินตนา วันไหนที่ผมไม่เห็นยายจันทน์ ผมยังอดรู้สึกห่วงหาอาทรมิได้

ผมมีความเชื่ออาหารทั้งต่อแป๊ะตงและยายจันทน์เพียงเท่านั้นจริงๆ โดยที่มีโอกาสให้ความช่วยเหลืออะไรได้มากนัก อย่างดีที่สุดที่ผมทำได้ก็เพียงการช่วยซื้อสินค้าที่คนชราเหล่านี้ขายเท่านั้น และก็ต้องทำใจด้วยว่า ในวันหนึ่ง ทั้งแป๊ะตงและยายจันทน์จะผละจากวงจรชีวิตของผมอย่างชนิดที่ไม่หวนกลับมา ผมอดตั้งคำถามมิได้ว่า ทั้งๆที่ผมมีความเชื่ออาหารต่อแป๊ะตงและยายจันทน์ แต่เราทั้งสามเป็นเพียงคนแปลกหน้าที่รู้จักกันอย่างผิวเผิน ความแปลกแยกของชีวิตในสังคมเมือง ทำให้การทลายกำแพงเพื่อให้เข้าถึงแก่นชีวิตซึ่งกันและกันเป็นเรื่องยากยิ่ง ยิ่งสังคมเมืองขยายตัวมากเพียงใด ลักษณะความเป็นชุมชนของสังคมเมืองก็เหือดหายมากเพียงนั้น น่าประหลาดนักที่ความแออัดในสังคมเมืองมิได้ช่วยเพิ่มความอบอุ่นในหมู่คนเมือง ตรงกันข้ามกลับเพิ่มความเย็นชาระหว่างกัน ด้วยเหตุที่ผู้คนที่เบียดเสียดอยู่ในเมืองด้วยกันนั้นต่างเป็นปรปักษ์ต่อกัน นับตั้งแต่การแก่งแย่งอิทธิพลเพื่อหาใจ การแย่งชิงพื้นที่จราจรหรือแย่งชิงที่นั่งบนรถประจำทาง รวมตลอดจนการแย่งชิงอิทธิพล

ด้วยเหตุที่เป็นคนต่างด้าว แป๊ะตงจึงมิได้หวังพึ่งรัฐบาลแม้แต่น้อย คงได้แต่ก้มหน้าก้มตาหาเช้ากินค่ำ แป๊ะตงจะมีความน้อยเนื้อต่ำใจหรือไม่ เป็นเรื่องยากแก่การคาดเดา แต่ยายจันทน์ซึ่งเป็นคนไทยแท้ ๆ รัฐบาลก็หาได้เหลียวแลไม่

เมื่อผมเห็นคนชราหาบคอนสินค้าอันหนักอึ้งเพื่อเร่ขายหารายได้ ผมอดรู้สึกเศร้าสลดและน้ำตาซึมเข้ามิได้ แต่นั่นก็เป็นความรู้สึกเมื่อ 20 ปีที่แล้ว บัดนี้แม้ความรู้สึกเศร้าสลดยังคงดำรงอยู่ แต่อาการน้ำตาซึมเข้าได้หดหายไป ภาพอันน่าสังเวชเหล่านี้สร้างความซาซนแก่ผู้คนในสังคม จนกลายเป็นความรู้สึกเฉยเมย การเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินนโยบายสงเคราะห์คนชราจึงเป็นไปอย่างบางเบา ผู้คนในสังคมไทยมิได้มีความรู้สึกที่ ภาพคนชราวัยกว่า 60 ปีหาบคอนสินค้าอันหนักอึ้งเพื่อเร่ขายหารายได้ เป็นภาพที่แสดงอาการป่วยของสังคมไทยอย่างน้อยที่สุดก็แสดงว่า สังคมนี้หาได้มีความเชื่ออาหารต่อคนชราไม่ คนชราที่เคยปากกัดตีนถีบมาแต่วัยหนุ่มสาว ยังคงต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของชีวิต โดยปราศจากการเหลียวแลจากรัฐบาลต่อไป

ผมเคยมีโอกาสสนทนาวินิจฉัยกับคนชราที่เป็นพ่อค้าแม่ค้าเหล่านี้หลายคน และพบข้อเท็จจริงว่า ส่วนใหญ่ที่ยังต้องดิ้นรนหารายได้อยู่นั้นเป็นเพราะถูกลูกหลานทอดทิ้ง ส่วนรายที่อยู่กินกับลูกหลาน ความยากจนเป็นเหตุให้ต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพต่อไป

การทอดทิ้งคนชราเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของสังคมไทย ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ก่อนหน้านั้นไม่เคยมีปรากฏการณ์เช่นนี้ แม้จนทศวรรษ 2490 เมื่อนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาอเมริกันจากมหาวิทยาลัยคอร์เนล เข้ามาศึกษาสังคมชนบทไทย ก็ไม่มีใครตั้งข้อสังเกต เกี่ยวกับการทอดทิ้งคนชรา อย่างน้อยที่สุดครอบครัวยังเป็นสถาบันที่มีความเป็นปึกแผ่นอย่างสูง แต่แล้วยุทธศาสตร์การพัฒนานาที่ไม่สมดุล ซึ่งส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมและทอดทิ้ง

การพัฒนา เกษตรกรรมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา มีส่วนอย่างสำคัญในการทำลายสถาบันครอบครัว สภาพที่พ่อแม่ลูกจะอยู่ร่วมกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาด้วยสันติสุข หามิได้อีกแล้ว สามีต้องแยกกันอยู่กับภรรยาเพื่อหารายได้ แม้จะมีได้หย่าร้าง ก็มิได้แตกต่างจากการหย่าร้าง สภาพที่สามีและภรรยาต่างนอกใจซึ่งกันและกันจึงเกิดขึ้นเป็นปกติวิสัย บางครอบครัว ทั้งพ่อและแม่ต้องทิ้งลูกไว้ให้ย่าหรือยายเป็นผู้เลี้ยง รายงานการวิจัยภาคสนามจำนวนมากพบว่า หมู่บ้านจำนวนไม่น้อยเหลือแต่คนชราและเด็ก ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานล้วนแล้วแต่ต้องออกไปหารายได้นอกหมู่บ้านทั้งสิ้น

ในหลายต่อหลายหมู่บ้าน คนชราถูกทิ้งให้เผชิญชะตากรรมอย่างเดียวดายกับหลานๆ บางครั้งเงินที่ได้รับจากลูกเต้าขาดช่วง ก็จำต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดแห่งชีวิตในเขตเมือง คนชราจำนวนไม่น้อยมีชะตากรรมที่ไม่แตกต่างกัน และอีกไม่น้อยต้องอยู่อย่างเหงาเปลี่ยวตามสถานสงเคราะห์คนชรา ความอบอุ่นในครอบครัวกลายเป็น 'สินค้า' อันหาซื้อได้ยาก และประมาณราคามีได้ ไม่น่าเชื่อเลยว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนา ซึ่งเน้นการจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้มากมายถึงปานนี้

ในไม่ช้าแป๊ะตงต้องจากเราไป พร้อมทั้งเงินอพยพรุ่นราวคราวเดียวกัน ในช่วงเวลาอีกเพียงทศวรรษ เราอาจไม่เห็นภาพพาแป๊ะอาซิมร่อนเร่ขายของข้างถนน แต่ภาพที่จะมาแทนที่ก็คือ แรงงานอพยพรุ่นใหม่ที่เป็นจีนฮ้อ พม่า บังคลาเทศ มอญ ไทยใหญ่ ลาว และกัมพูชา

ในไม่ช้า ยายจันทน์ต้องจากเราไปด้วยเหตุผลด้านสังขาร แต่ตัวแทนของยายจันทน์จะปรากฏทุกหนแห่ง ไม่ว่าในชนบทหรือในเมือง ภาพคนชราที่อยู่อย่างอ้างว้างเดียวดาย แต่ต้องปากกัดตีนถีบเพื่อความอยู่รอดแห่งชีวิต รังแต่จะมีมากขึ้นในอนาคต และกลายเป็นตราบาปของสังคม ไทยไปอีกนานเท่านั้น

บทโฆษณาภาพยนตร์เรื่องหนึ่งที่ผมพบเมื่อเร็ว ๆ นี้ กล่าววว่า

Life is tough, so laugh little.

มิน่าเล่า แม่เฒ่าจึงไม่เคยยิ้ม

ผมต้องการเดินบนบาทวิถี

ผมเดินผ่านบริเวณท่าพระจันทร์เกือบทุกวัน บนถนนมหาราชตั้งแต่ท่าพระจันทร์ จนจรดท่าช้างวังหลวง บาทวิถีเต็มไปด้วยร้านค้าเนืองแน่น มากกว่าครึ่งหนึ่งตั้งโต๊ะขายสินค้า ส่วนที่เหลือเป็นร้านค้าประเภท "แบกะดิน" สินค้าที่ขายมีตั้งแต่พระพุทธรูปไปจนถึงพันปลอม บ้างก็เป็นสินค้าใหม่ บ้างก็เป็นสินค้าที่ใช้แล้ว

บริเวณท่าพระจันทร์ ท่าช้างวังหลวง และสนามหลวงเป็น 'ถิ่น' ของผมมาแต่เด็ก ท่าช้างวังหลวงเป็น 'บ้าน' ของผมถึง 22 ปี ส่วนท่าพระจันทร์ก็เป็นที่พักปรีอวิทยายุทธ์ของผม ตั้งแต่ปี 2507 จนถึงบัดนี้ ผมจึงคุ้นเคยกับภูมิศาสตร์ของบริเวณนี้อย่างดียิ่ง

ผมอดใจหายมิได้เมื่อหวนระลึกถึงความหลัง ท่าพระจันทร์และท่าช้างวังหลวง เคยมีลักษณะความเป็นชุมชนอย่างสูง และเป็นถิ่นที่อยู่อันสงบ บัดนี้ความเป็นชุมชนไม่เพียงแต่เหือดหายไปเท่านั้น ความอึกทึกยังมา 'ไล่ที่' ความสงบอีกด้วย

ความแออัดบนบาทวิถีถนนมหาราชเป็นสภาพที่ผู้คนที่ต้องสัญจรผ่าน ท่าพระจันทร์และท่าช้างวังหลวงคุ้นเคยกันอย่างดี ผมเป็นคนเดินเร็วและรู้สึกหงุดหงิดเสมอเมื่อเผชิญสภาพความแออัด บางครั้งอดรู้สึกรำคาญมิได้ที่เห็นการเดินทอดน่อง เกือบทุกครั้งเมื่อผมเดินผ่านบริเวณนี้ ผมต้องลงไปเดินบนถนน สิทธิในการเดินบนบาทวิถีของผมถูกลิดรอน

สภาพบนถนนพระจันทร์มิได้แตกต่างไปจากถนนมหาราช ร้านค้า 'แบกะดิน' ซึ่งถูกไล่มาจากบริเวณคลองหลอดมาอยู่บริเวณท่าพระจันทร์ เพียงเพราะต้องการให้ภาพพจน์ของบริเวณราชดำเนินดีขึ้นในสายตาของแขกบ้านแขกเมือง บัดนี้ขยายตัวประดุจหนึ่งมะเร็งร้าย บริเวณหน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้านสนามหลวง จนจรดหอสมุดแห่งชาติ (เดิม) ก็เต็มไปด้วยร้านค้า 'แบกะดิน' แหกเช่นเดียวกัน

ในเกือบทุกแห่งหนที่มีผู้คนสัญจรหนาแน่น สิทธิในการสัญจรบนบาทวิถีหมดสิ้นไป เพราะถูกยึดครองโดยผู้ค้ารายย่อย บ้างก็เป็นคนยากจน และบ้างก็เป็นคนชั้นกลาง แม้ในชั้นแรกการยึดครองบาทวิถีมักจะทำในบริเวณที่มีผู้คนสัญจรหนาแน่น แต่ต่อมาบริเวณที่มี

ผู้คนสัญจรหนาแน่นรองลงมาก็ถูกยึดครองด้วย บัดนี้ถนนเกือบทุกสายในกรุงเทพฯล้วนมีร้านค้า ย่อย หาบเร่ หรือแผงลอย สิทธิในการเดินบนบาทวิถีจะถูกลดทอนในบริเวณที่มีผู้คนสัญจร หนาแน่น แต่จะมีอย่างเต็มเปี่ยมในบริเวณที่ผู้คนเบาบาง

हाบเร่ แผงลอย และร้านค้าย่อยบนบาทวิถีจัดอยู่ในภาคเศรษฐกิจนอกระบบ (Informal Sector) ผมสังเกตเห็นว่า การขยายตัวของภาคเศรษฐกิจนอกระบบเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว หลังจากเกิดภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ (Bubble Economy) นับตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา การเก็ง กำไรซื้อขายที่ดินซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้ที่ดินในกรุงเทพฯ แพงหูฉี่ การประกอบธุรกิจการค้า ในกรุงเทพฯ จึงต้องเสียต้นทุนสูงขึ้น บาทวิถีซึ่งเป็นสาธารณสมบัติย่อมเป็นที่หมายปองของ ผู้ประกอบการรายย่อย

สำหรับคนยากจนที่ขายของริมถนนเป็นเรื่องที่เข้าใจได้และน่าเห็นใจ ยุทธศาสตร์ การพัฒนาที่สมดุล ซึ่งขับเคลื่อนผู้คนจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพฯมีส่วนผลักดันการขยายตัวของภาค เศรษฐกิจนอกระบบ เกษตรกรจากชนบทต้องเปลี่ยนอาชีพเป็นพ่อค้าแม่ขายในกรุงเทพฯ ผู้คนที่น่า สงสารเหล่านี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะซื้อตึกหรือเช่าอาคารเพื่อประกอบการค้าได้ บาทวิถีจึงเป็นที่พึ่ง ของคนจนชนิดที่ไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น

ภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ ซึ่งขับเคลื่อนราคาและค่าเช่าที่ดินในกรุงเทพฯ จนอยู่ในระดับ สุดขีดคิดว่า มีส่วนผลักดันให้คนชั้นกลางออกสู่ถนนในเวลาต่อมา การบรรทุกลูกค้าใส่รถบรรทุก เล็กจอดขายในถนนบางสายเป็นภาพที่คุ้นตา แม้จะเสี่ยงที่จะต้องเสียค่าปรับหรือจ่าย 'ค่าเช่า ครอบ ระบบ' แก่ตำรวจจราจรหรือพนักงานเทศกิจ ก็ยังถูกกว่าค่าเช่าในระบบมากนัก

ด้วยเหตุดังนี้ การยึดครองบาทวิถีจึงขยายตัวออกไปจากถนนหนึ่งไปสู่อีกถนน หนึ่ง จากบริเวณที่มีผู้คนหนาแน่นไปสู่บริเวณที่มีผู้คนหนาแน่นรองลงไป แต่ยุทธศาสตร์การพัฒนา ที่ไม่สมดุล ซึ่งขับเคลื่อนชาวชนบทเข้าสู่กรุงเทพฯ อยู่ตลอดเวลา ทำให้ความต้องการยึดครองบาทวิถี เพิ่มขึ้นตามไปด้วย ในยามค่ำคืน บาทวิถีแปรสภาพเป็นร้านอาหาร แม้ร้านอาหารห้องแถวก็แผ่ ขยายอาณาจักรธุรกิจสู่บาทวิถีด้วยการตั้งโต๊ะรับลูกค้าข้างถนน

นับวันสิทธิในการเดินบนบาทวิถีมีแต่จะถูกลดทอนมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะบัดนี้ บาทวิถีกลายเป็น 'ซูปเปอร์มาร์เก็ต' เสียแล้ว ในไม่ช้ากรุงเทพฯ จะมีประชากร 10 ล้านคน ถึงเวลา นั้น ความเป็น 'ซูปเปอร์มาร์เก็ต' ของบาทวิถีในกรุงเทพฯ จะเพิ่มขึ้นอีกหลายเท่า และถึงเวลานั้น สิทธิในการเดินบนบาทวิถีคงจะใกล้หมดสิ้นโดยสมบูรณ์ ประชาชนคนเดินถนนคงจะต้อง 'เดินถนน' จริงๆ และต้องลงไปแย่งชิงพื้นที่กับผู้ขับขี่ยานพาหนะบนท้องถนนด้วย

แต่ผู้ขับขี่ยานพาหนะบนท้องถนนก็มีปัญหาคู่เดียวกับประชาชนคนเดินถนน นับวันสิทธิในการเคลื่อนที่บนท้องถนนมีแต่จะถูกลดทอน สภาพการจราจรที่ติดขัดทำให้การ

เคลื่อนที่ของยานยนต์เป็นไปด้วยความยากลำบาก การจำเรอเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งกระจุกอยู่ในกรุงเทพฯ ทำให้ใครต่อใครต้องการส่วนแบ่งของส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากกรุงเทพฯ กรุงเทพฯ 'ฮั้ว' จนการเคลื่อนไหวเต็มไปด้วยความอึดอัด และยากที่จะลดน้ำหนักได้ บัดนี้ กรุงเทพฯกำลังรอรับชะตากรรมจากความละโมภที่แย่งชิงส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากภูมิภาคอื่นๆ

ส่วนเกินทางเศรษฐกิจที่กระจุกอยู่ในกรุงเทพฯ นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดผู้คนจาก ภูมิภาคต่างๆ เข้าสู่กรุงเทพฯ ยุทธศาสตร์การพัฒนานาที่ไม่สมดุลก่อให้เกิดวงจรอุบาทว์ทางเศรษฐกิจอย่างน้อย 2 วงจร วงจรแรกเป็นวงจรอุบาทว์ทางด้านงบประมาณ ยิ่งผู้คนอพยพเข้ากรุงเทพฯ มากเพียงใด ความจำเป็นที่จะต้องทุ่มงบการใช้จ่ายในการจัดสรรบริการสาธารณะในกรุงเทพฯ ยิ่งมีมากเพียงนั้น ทรัพยากรแผ่นดินสำหรับการพัฒนาภูมิภาคจึงมีน้อยกว่าที่ควรจะเป็น ความยากจนเรื้อรังในชนบท ซึ่งมีได้มีการแก้ไข ย่อมผลักดันให้ราษฎรอพยพเข้ากรุงเทพฯ มากขึ้น การจัดสรรงบประมาณก็จะดำเนินไปตามวงจรอุบาทว์ ด้วยการทุ่มงบการใช้จ่ายในกรุงเทพฯ ซึ่งจะเป็นเหตุให้ผู้คนอพยพเข้ากรุงเทพฯ มากยิ่งขึ้น เนื่องจากความยากจนในชนบทมิได้รับการเหลียวแล

วงจรอุบาทว์วงจรที่สอง ได้แก่ การแย่งชิงทรัพยากรจากประชาชนในชนบท ความแออัดและความไม่น่าอยู่ของกรุงเทพฯ มีส่วนผลักดันให้ผู้มีฐานะดีในกรุงเทพฯ ออกไปกว้านซื้อที่ดินในชนบทสำหรับการอยู่อาศัยและการพักผ่อนหย่อนใจ นอกเหนือจากการซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร ยิ่งความแออัดในกรุงเทพฯ เพิ่มมากเพียงใด ก็จะมีผลักดันให้ผู้มีฐานะดีจากกรุงเทพฯ ออกไปแย่งชิงที่ดินจากประชาชนในชนบทมากเพียงนั้น การกว้านซื้อที่ดินในชนบทจะผลักดันให้เกษตรกรที่ไร้ที่ทำกินอพยพเข้ากรุงเทพฯ ความแออัดในกรุงเทพฯ ที่มีมากขึ้นก็จะยิ่งเร่งให้คนกรุงเทพฯ ออกไปกว้านซื้อที่ดินในชนบทจนกลายเป็นวงจรอุบาทว์

ผมต้องการเดินบนบาทวิถีเพื่อความปลอดภัยแห่งชีวิตของผม ในขณะที่ผู้คนจำนวนไม่น้อยยึดบาทวิถีเพื่อการประทังชีวิต ผมและผู้คนเหล่านั้นต่างเห็นแก่ตัวเหมือนกัน ผมยอมรับว่า โอกาสที่ผมจะเดินบนบาทวิถีที่ยั่งยืนวันยังมีน้อยลง เช่นเดียวกับผู้ขับขี่ยานยนต์ที่สิทธิในการเคลื่อนไหวมีแต่จะถูกลดทอนมากขึ้น

ใครเล่าที่ก่อให้เกิดสภาพการณ์เช่นนี้ ?

ความเรียงว่าด้วยเจ้าพ่อ (ตอนที่หนึ่ง)

ความเห็นเกี่ยวกับเจ้าพ่อในสังคมไทยจะแตกต่างกันอย่างมาก ผู้คนที่ซังเจ้าพ่อมีอยู่อีกโข แต่ที่รักเจ้าพ่อก็มีอยู่น้อยไม่ ความแตกต่างด้านชนชาติที่ผู้คนในสังคมนี้มีต่อเจ้าพ่อใน ส่วนหนึ่งเป็นความแตกต่างด้านวัฒนธรรม กล่าวคือ การรังเกียจเดียดฉันท์เจ้าพ่อเป็น วัฒนธรรมของชนชั้นกลาง

ด้วยเหตุที่เจ้าพ่อเป็นอภิสิทธิชนในสังคม และตลาดอภิสิทธิเป็นตลาดที่มีการ แข่งขันอย่างไม่สมบูรณ์ (imperfect competition) ชนชั้นกลางโดยทั่วไปเข้าไม่ถึงตลาดอภิสิทธิ ดังกล่าวนี้ เมื่อไม่มีอภิสิทธิ ก็มีอาจแสวงหาประโยชน์จากการมีอภิสิทธิ แม้ชนชั้นกลางจะรัก ความเป็นธรรมในระดับหนึ่ง และรังเกียจความประพฤติอันมิชอบของเจ้าพ่อ แต่เชื่อว่าชนชั้นกลาง จะมีความมาตรฐานทางจริยธรรมอันสูงส่งก็หาไม่ ชนชั้นกลางยังคงเป็นปฤชนที่มีกิเลสตัณหาและโลภโม โทสัน ความรู้สึกเดียดฉันท์เจ้าพ่อส่วนหนึ่งเป็นผลจากกระบวนการขัดเกลาทางวัฒนธรรมที่ได้จาก ระบบการศึกษา อันเป็นเหตุให้เกิดความรู้สึกต่อต้านพฤติกรรมที่ขัดต่อชื่อแปะของบ้านเมืองและ เอาเปรียบสังคมของเจ้าพ่อ

แต่ความรู้สึกเดียดฉันท์เจ้าพ่อหาได้ปรากฏในหมู่ชนชั้นกลางทั้ง 'ชนชั้น' ไม คนชั้นกลางที่ได้ประโยชน์จากเจ้าพ่อและส่องแสงเสวนากับเจ้าพ่อก็มีอยู่ไม่น้อย จนท้ายที่สุดแล้ว ผลประโยชน์กลายเป็นปัจจัยหลักที่กำหนดชนชาติที่มีต่อเจ้าพ่อ เหตุที่ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มคน กลุ่มใหญ่ที่รังเกียจเดียดฉันท์เจ้าพ่อนอกเหนือจากเหตุผลทางด้านวัฒนธรรมแล้วก็เป็นเพราะ ชนชั้นกลางมิได้รับประโยชน์จากเจ้าพ่อ และบางครั้งอาจต้องสูญเสียประโยชน์จากการประกอบ กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ผิดกฎหมายของเจ้าพ่อด้วย

ชนชั้นปกครองและนักการเมืองจำนวนไม่น้อยมิได้รังเกียจเดียดฉันท์เจ้าพ่อ หากยังคบหาสมาคมกับเจ้าพ่ออย่างเปิดเผย ความข้อนี้รวมถึงข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายทหาร และพลเรือนด้วย หัวหน้าพรรคการเมืองและนักการเมืองหวังประโยชน์จากเจ้าพ่อทั้งในฐานะ ผู้สนับสนุนทางการเงินและผู้สนับสนุนทางการเมือง เนื่องจากเจ้าพ่อไม่เพียงแต่ยึดกุมส่วนเกิน

ทางเศรษฐกิจจำนวนมากเท่านั้น หากยังยึดกุมเครือข่ายหัวคะแนนในระบบการเลือกตั้งอีกด้วย
 ชนชั้นปกครองที่มาจากกระบวนการเลือกตั้งจึงต้องคบหาสมาคมกับเจ้าพ่อ โดยไม่คำนึงว่าเจ้าพ่อ
 ดังกล่าวจะมีประวัติอันชั่วช้าและโหดเหี้ยมเพียงใด ในอีกด้านหนึ่ง เจ้าพ่อจำเป็นต้องสร้างสายสัมพันธ์
 เชิงอุปถัมภ์กับชนชั้นปกครอง เพราะหวังพึ่งการปกป้องบริหารจากชนชั้นปกครอง อย่างน้อยที่สุด
 จะได้ไม่ต้องเผชิญกับการปราบปรามจากชนชั้นปกครอง การสร้างสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ดังกล่าว
 นี้ โดยทั่วไปมักจะอาศัยระบบการส่งส่วยในรูปแบบต่างๆ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพ่อกับชนชั้น
 ปกครองจึงเป็นความสัมพันธ์ที่มีผลต่างตอบแทน

การที่เจ้าพ่อต่อสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับชนชั้นปกครองในส่วนกลางเป็นปรากฏ
 การณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นอย่างชัดเจนในยุคหลังรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แม้เจ้าพ่อผู้ทรงอิทธิพล
 หรือ 'ผู้กว้างขวาง' จะเคยมีชีวิตที่รุ่งเรืองในยุคที่กลุ่มชอยราชครูเรืองอำนาจในทศวรรษ 2490
 แต่ก็ต้องถูกปราบปรามขนานใหญ่ในยุครัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เพราะไม่เพียงแต่เจ้าพ่อ
 จะเป็นขุมกำลังของกลุ่มชอยราชครู โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เท่านั้น
 หากทว่าจอมพลสฤษดิ์ยังต้องการเป็น 'ซูเปอร์เจ้าพ่อ' แต่เพียงผู้เดียวอีกด้วย

การสร้างสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับชนชั้นปกครองในส่วนกลางมีผลอย่างสำคัญ
 ในการ 'ป้องปราม' พนักงานปกครองส่วนท้องถิ่นให้ยุ่งเกี่ยว ครอบงำ หรือปราบปรามเจ้าพ่อ
 แท้ที่จริงแล้ว เจ้าพ่อเริ่มสร้างสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับพนักงานปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ว่าจะ
 นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด และตำรวจ ก่อนที่จะสร้างสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับชนชั้น
 ปกครองในส่วนกลางเสียอีก อีกทั้งระบบการส่งส่วยในท้องถิ่นก็เกิดขึ้นก่อนการต่อสายเข้าสู่
 ส่วนกลางอีกด้วย โดยทั่วไปแล้ว พนักงานปกครองส่วนท้องถิ่นมักจะเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์เชิง
 อุปถัมภ์กับเจ้าพ่ออย่างเชื่องๆ เพราะการต่อกรกับเจ้าพ่อมีต้นทุนที่ต้องเสียสูงมิใช่น้อย ไม่เพียงแต่
 ชีวิตจะหาสานติสุขมิได้เท่านั้น หากทว่ายังมีผลกระทบต่อความก้าวหน้าและความมั่นคงแห่ง
 อาชีพอีกด้วย ยิ่งเมื่อเจ้าพ่อประสบความสำเร็จในการสร้างสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับชนชั้น
 ปกครองในส่วนกลางด้วยแล้ว การต่อกรกับเจ้าพ่อก็เป็นเรื่องยากเย็นแสนเข็ญมากขึ้น การที่
 พนักงานปกครองส่วนท้องถิ่นต่อกรราวกับเจ้าพ่อจึงเป็นปรากฏการณ์ที่หาได้ยาก และอาจหา
 มิได้อีกเลยในอนาคต ชะตากรรมของนายธวัช มกรพงศ์ ผู้ควรแก่การสรรเสริญจากสังคมไทย
 อาจกลายเป็นอุทาหรณ์ที่ทำให้บรรดาพนักงานปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์
 เชิงอุปถัมภ์กับเจ้าพ่ออย่างเชื่อง ๆ มากยิ่งขึ้น

เจ้าพ่อมิได้ต้องการความมั่นคงแห่งชีวิต เพียงด้วยการสร้างสายสัมพันธ์
 เชิงอุปถัมภ์กับพนักงานปกครองส่วนท้องถิ่นและชนชั้นปกครองในส่วนกลางเท่านั้น หากทว่า
 ยังต้องการสร้างภาพลักษณ์ของตนเองในสังคมอีกด้วย งานฉลองวันคล้ายวันเกิดเป็นวาระสำคัญ
 ในการสร้างภาพลักษณ์ดังกล่าวนี้ งานฉลองเช่นวันนี้ให้ประโยชน์อย่างน้อย 2 ด้าน ด้านหนึ่ง

เป็นโอกาสในการเลี้ยงดูปู่เสื่อประชาชนในท้องถิ่นเพื่อตอบแทนความภักดีที่มีต่อเจ้าพ่อ ในอีกด้านหนึ่งเป็นการแสดงออกซึ่งบุญบารมีของเจ้าพ่อที่มีผู้คนไปร่วมฉลองงานวันเกิดอย่างล้นหลาม หัวหน้าพรรคและนักการเมืองจำต้องไปอวยพรวันเกิด เพื่ออภิวางซึ่งความสนับสนุนทั้งทางการเมืองและทางการเงินจากเจ้าพ่อต่อไป ข้าราชการระดับสูงทั้งในสังกัดกระทรวงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทยอาจไปร่วมงานด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันออกไป บางคนอาจไปร่วมงานด้วยความสัมพันธ์ส่วนบุคคล และบางคนอาจไปร่วมงานเพียงเพื่อยืนยันที่จะมีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ต่อไป แต่ภาพข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และชนชั้นปกครองที่พากันไปอวยพรวันเกิดเจ้าพ่อนั้นย่นเสมือนหนึ่งการให้ความชอบธรรมทางสังคมแก่เจ้าพ่อ และเจ้าพ่อบางคนไม่ลังเลที่จะเผยแพร่ภาพเหล่านี้สู่สาธารณชน หรือประดับประดาภาพเหล่านี้ไว้ในบ้านและสำนักงาน

การสร้างภาพลักษณ์ของเจ้าพ่อว่ามีความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นกับชนชั้นปกครองและขุนนางผู้ใหญ่ ในด้านหนึ่งทำให้พนักงานปกครองท้องถิ่นยิ่งเกรงขามเจ้าพ่อ จนถึงขั้นไม่เข้าไปรบกวนกิจกรรมที่ผิดกฎหมายของเจ้าพ่อ และยิ่งถูกคูดึงเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับเจ้าพ่ออย่างถนัดลึกมากยิ่งขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่ง ซึ่งสำคัญยิ่งกว่าก็คือ ทำให้สังคมชาชินและเมินเฉยต่อพฤติกรรมที่ผิดกฎหมาย ชั่วช้าและเหี้ยมโหดของเจ้าพ่อ เนื่องจากภาพความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นที่มีกับชนชั้นปกครองและขุนนางผู้ใหญ่มีส่วนให้ความชอบธรรมทางสังคมแก่เจ้าพ่อนั่นเอง

ผู้คนที่ชอบพอเจ้าพ่อมิได้จำกัดเฉพาะชนชั้นปกครองเท่านั้น ประชาชนในท้องถิ่นที่เป็นชนชั้นล่างจำนวนมากพากันยกย่องเจ้าพ่อ หรืออย่างน้อยที่สุดมิได้รังเกียจเด็ดฉันท้เจ้าพ่อ แม้ว่าประชาชนในท้องถิ่นบางคนบางกลุ่มอาจถูกเจ้าพ่อรังแกหรือย่ำยีบีฑา แต่โดยทั่วไปเจ้าพ่อหาได้ระรานชาวบ้านส่วนใหญ่ออย่างไรชอบเขตไม่ ตรงกันข้าม เจ้าพ่อต้องอาศัยชาวบ้านเป็นฐานมวลชน เพื่อใช้เป็นอำนาจต่อรองกับพนักงานปกครองส่วนท้องถิ่น

เจ้าพ่อภูธรมีพฤติกรรมที่แตกต่างจากเจ้าพ่อนครบาล ในขณะที่เจ้าพ่อนครบาลมีรายได้หลักจากการเรียก 'ค่าคุ้มครอง' จากสถานเริงรมย์ บ่อน และช่องโสเภณี และจากการประกอบกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย ดังเช่นหวยเถื่อน ยาเสพติด และสินค้ำหนีภาษี ลักษณะความเป็นนาคทำให้เจ้าพ่อนครบาลมีจำต้องสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับชาวบ้าน แม้จะยังต้องสร้างสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองก็ตาม

ภาพลักษณ์ของเจ้าพ่อภูธรดีกว่าเจ้าพ่อนครบาลเป็นอันมาก อย่างน้อยก็ในสายตาชาวบ้าน เพราะเจ้าพ่อภูธรมิได้มีพฤติกรรมเอาแต่ได้ หากยังเป็นผู้ให้แก่ชุมชนด้วย ลักษณะสังคมภูธรทำให้เจ้าพ่อจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับชาวบ้าน เจ้าพ่อหลายต่อหลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำชาวบ้าน บางครั้งต้องทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการชำระคดีความที่เกิดขึ้นในชุมชน และบางครั้งก็ทำหน้าที่เป็น 'ตำรวจ' รักษาความสงบสุขในชุมชนด้วย

ด้วยเหตุที่เจ้าพ่อฝักรากอยู่ในชุมชน ระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างเจ้าพ่อกับชาวบ้านจึงเติบโตและหยั่งรากลึกในชุมชน การเติบโตใหญ่ของเจ้าพ่อในฐานะผู้อุปถัมภ์ทำให้ระบบเจ้าพ่อค่อยๆ เข้าไปแทนที่ระบบผู้ว่าราชการจังหวัดในการสร้างสายสัมพันธ์กับชาวบ้านในสังคมภูธร

ในอดีตกาล เมื่อเจ้าเมืองเป็นคนในท้องถิ่น และฝังตัวอยู่ในท้องถิ่น สายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างเจ้าเมืองกับราษฎรจึงค่อนข้างแน่นแฟ้น แต่แล้วเมื่อเริ่มมีระบบผู้ว่าราชการจังหวัด ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในส่วนภูมิภาคระหว่างผู้ปกครองกับราษฎรก็เริ่มถูกกัดกร่อนและหย่อนยาน เนื่องจากผู้ว่าราชการจังหวัดไม่เพียงแต่จะมีได้เป็นคนในท้องถิ่น หากยังมีได้ฝังตัวอยู่ในท้องถิ่นอีกด้วย การที่ผู้ว่าราชการจังหวัดถูกแต่งตั้งโดยส่วนกลาง และถูกโยกย้ายทุก 2-4 ปี ทำให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทำหน้าที่รับใช้ส่วนกลางยิ่งกว่าที่จะรับใช้ราษฎร การบริหารราษฎรให้อยู่ในศานติสุขมิได้เป็นไปอย่างเต็มที่ ระบบผู้ว่าราชการจังหวัดจึงทำลายระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างผู้ปกครองกับราษฎร เมื่อราษฎรมีอาจพึ่งพิงผู้ปกครองได้ดังที่เคยเป็นมาแต่เก่าก่อน ราษฎรจึงต้องหันไปพึ่งพิงผู้นำชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าพ่อ ด้วยเหตุตั้งนี้เอง เจ้าพ่อจึงค่อยๆ เข้ามาแทนที่เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองในระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในสังคมภูธร

ความเป็นมาดังที่พรรณนาข้างต้นนี้ช่วยให้เข้าใจได้ว่า เหตุใดประชาชนในสังคมภูธร จำนวนไม่น้อยจึงเคารพยำเกรงและยกย่องเจ้าพ่อ และเหตุใดเจ้าพ่อจึงสามารถควบคุมระบบเครือข่ายหัวคะแนนในการเลือกตั้งไว้ได้

ฉันทาคติที่ผู้คนในสังคมไทยมีต่อเจ้าพ่อ มิใช่เรื่องของวัฒนธรรมเท่านั้น หากยังเป็นเรื่องของผลประโยชน์อีกด้วย

ความเรียงว่าด้วยเจ้าพ่อ (ตอนที่สอง)

การกล่าวขวัญถึงเจ้าพ่อปรากฏอยู่เนืองๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน้าหนังสือพิมพ์ และดูเหมือนว่า การระบุตัวเจ้าพ่อเป็นเรื่องง่ายกว่าการให้คำนิยาม "เจ้าพ่อ"

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 เสนอคำนิยาม "เจ้าพ่อ" ไว้ดังนี้
"เจ้าพ่อ" น. เทพารักษ์ ผู้คุ้มครองในถิ่นนั้น ผู้เป็นใหญ่หรือมีอิทธิพลในถิ่นนั้น"

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานมิได้กล่าวถึง "เจ้าพ่อ" ในเชิงคุณธรรมว่าเป็น "ผู้ดี" หรือ "ผู้ร้าย" เพราะเจ้าพ่ออาจเป็นผู้ดีหรือผู้ร้ายก็ได้ ขึ้นอยู่กับจุดยืน มาตรฐานทางจริยธรรม และผลประโยชน์ของผู้วินิจฉัย ในทำนองเดียวกัน หากเจ้าพ่อเป็น 'ผู้เป็นใหญ่' หรือ 'ผู้มีอิทธิพล' ในท้องถิ่น อิทธิพลนั้นอาจได้มาด้วยความชอบธรรมตามกฎหมายหรือไม่ก็ได้ ดังที่หนังสือพิมพ์ ชนานนามขุนทหารบางคนว่าเป็น 'เจ้าพ่อ' ดังเช่น 'เจ้าพ่อ ปตอ.' เป็นต้น ขุนทหารที่ถูกกล่าวขวัญว่าเป็น 'เจ้าพ่อ' มักเป็นคนที่มึนงงเลง เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ต่อลูกน้อง และปกป้องคุ้มครองผู้อยู่ในความอุปถัมภ์ เจ้าพ่อที่สร้างสมอิทธิพลด้วยวิธีการอันไม่ชอบกฎหมายหลายต่อหลายคนก็มีคุณสมบัติเช่นนี้ แต่บางคนก็มีพฤติกรรมที่มีความหุดเห็ดเป็นด้านหลัก

คำถามพื้นฐานมีอยู่ว่า เจ้าพ่อก่อเกิดขึ้นมาในสังคมไทยได้อย่างไร?

ประวัติศาสตร์ว่าด้วยเจ้าพ่อเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สังคม (Social History) ซึ่งนักวิชาการไทยยังมิได้สนใจศึกษาเท่าที่ควร ดังนั้น การกล่าวถึงการก่อเกิดของเจ้าพ่อในสังคมไทย จึงเป็นเรื่องยากยิ่ง

หากเจ้าพ่อหมายถึงเฉพาะผู้ทรงอิทธิพลในท้องถิ่น ซึ่งได้อำนาจและอิทธิพลมาด้วยวิธีการอันไม่ชอบด้วยกฎหมาย เจ้าพ่อย่อมปรากฏในสังคมทุกสังคม เจ้าพ่อจะปรากฏตัวในชุมชนหรือท้องถิ่นที่อำนาจการบริหารการปกครองขององค์อริปไตยแผ่ไปไม่ถึง หรือถึงจะแผ่ไปถึงแต่อ่อนล้า

ดังนั้น เจ้าพ่อจึงมิใช่ปรากฏการณ์ใหม่ในสังคมไทย หากแต่เป็นมรดกที่สืบทอดมาจากระบบศักดินาแต่โบราณ เจ้าเมืองที่ปลอดพ้นจากการควบคุมของส่วนกลางอาจใช้อำนาจเข้มแข็งบริหารราษฎรไม่แตกต่างจากอันทพาล ในเมืองที่เจ้าเมืองอ่อนแอ พนักงานฝ่ายปกครองอาจมี

พฤติกรรม ในทำนองเดียวกัน ทั้งเจ้าเมืองและพนักงานฝ่ายปกครองในกรณีนี้เป็นเจ้าพ่อในความ
เชิงลบ

ระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในสังคมไทยเกือบทุกแห่งให้มีเจ้าพ่อในความหมาย
เชิงบวกได้ ในชุมชนหรือท้องถิ่นที่เครือข่ายระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ครอบคลุมไปไม่ถึง ผู้นำ
ชุมชนหรือผู้นำท้องถิ่นย่อมถือกำเนิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่ผู้อุปถัมภ์ อย่างน้อยในด้านการบริหารและ
ดูแลทุกข์สุขของราษฎร รวมถึงลดจรรยาบรรณระดับข้อพิพาทระหว่างราษฎรด้วยตนเอง

แม้ว่าเจ้าพ่อบางคนเติบโตขึ้นจากการเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้นำท้องถิ่น แต่เจ้าพ่อก็
ต้องมีฐานเศรษฐกิจรองรับ เจ้าพ่อหลายต่อหลายคนเติบโตตามการเติบโตของกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจ อาทิผู้มีส่วนสร้างผู้ทรงอำนาจหรือผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นเป็นอันมาก ในประวัติศาสตร์
เศรษฐกิจไทย ระบบเจ้าภาชีนายอากรเป็นแหล่งกำเนิดเจ้าพ่อที่สำคัญในยุคต้น

ในระบบเจ้าภาชีนายอากร ผู้ที่เสนอผลประโยชน์สูงสุดแก่รัฐบาลในการจัดเก็บ
ภาษีอากรประเภทใดจะมีอำนาจผูกขาดในการจัดเก็บภาษีอากรประเภทนั้น เจ้าภาชีนายอากร
แม้จะมีอำนาจอันชอบธรรมในการจัดเก็บภาษีตามกฎหมาย แต่ก็ปรากฏอยู่เนืองๆว่ามีการใช้
อำนาจเกินกฎหมาย และมีพฤติกรรมไม่แตกต่างจากเจ้าพ่อ เพราะเจ้าภาชีนายอากรจักต้อง
รีดภาษีจากราษฎร ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การใช้อำนาจบาตรใหญ่ในการบังคับเก็บภาษี
จึงปรากฏอยู่ทั่วไป ทั้งปรากฏอยู่เนืองๆว่า การบังคับเก็บภาษีเป็นไปโดยไม่คำนึงถึงความ
เดือดร้อนของราษฎร จนเป็นเหตุให้ราษฎรจำนวนมากต้องร้องทุกข์กับทางราชการ

เจ้าพ่อเพิ่มจำนวนมากขึ้นไปอีกเมื่อเริ่มมีการให้สัมปทานป่าไม้ บริษัททำไม้
จำต้องมีระบบการควบคุมแรงงาน และการควบคุมมิให้ชาวบ้านเข้าไปตัดไม้ในพื้นที่สัมปทาน
โดยทั่วไปบริษัททำไม้ต้องอาศัยผู้นำท้องถิ่นมาเป็นหัวหน้าคนงาน หัวหน้าคนงานเหล่านี้มีพฤติ
กรรมไม่แตกต่างจากเจ้าพ่อ โดยที่ในเวลาต่อมาก็มีอาชีพทำไม้เสียเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
เมื่อสัมปทานป่าไม้ ะลอกแรกๆ ลี้่นอายุลงในทศวรรษ 2490 การลักลอบทำไม้ขยายตัวอย่าง
รวดเร็ว

การให้สัมปทานชุดแรก ก็ดูจะเดียวกับสัมปทานป่าไม้ที่มีส่วนผลิตเจ้าพ่อ
ทั้งผู้ประกอบการเหมืองแร่และป่าไม้ต่างต้องพึ่งพาผู้นำชุมชนในการจัดหาและควบคุมแรงงาน
รวมถึงลดจรรยาบรรณป้องกันการลักลอบชุดแร่หรือทำไม้ หัวหน้าคนงานเหมืองแร่จำนวนไม่น้อยกลายเป็น
ผู้ประกอบการเหมืองแร่ในภายหลัง โดยที่เมื่อมีการลักลอบชุดแร่อย่างผิดกฎหมายด้วย ชีวิตใน
ป่าไม้และเหมืองแร่เป็นชีวิตที่ยากลำบาก ยิ่งสภาพทุรกันดารและการคมนาคมไม่สะดวกด้วยแล้ว
ยิ่งเปิดโอกาสให้หัวหน้าคนงานแปรสภาพเป็นเจ้าพ่อมากยิ่งขึ้น ความต้องการผลิตภัณฑ์ไม้และ
สินแร่ที่มีมากขึ้นมีส่วนผลักดันให้มีการลักลอบตัดไม้และชุดแร่ การเติบโตของอุตสาหกรรมป่าไม้
และอุตสาหกรรมเหมืองแร่จึงมีส่วนเกือบทุกแห่งให้มีเจ้าพ่อขยายตัว

ธรรมชาติของกิจกรรมทางเศรษฐกิจมีส่วนเอื้ออำนวยให้เกิดเจ้าพ่อ ไม่จำเพาะแต่อุตสาหกรรมป่าไม้และอุตสาหกรรมเหมืองแร่เท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงการเพาะปลูกพืชไร่ อีกด้วย การเพาะปลูกพืชไร่ซึ่งครอบคลุมพื้นที่อันกว้างใหญ่ไพศาลในลักษณะที่เป็น plantation ทำให้มีความต้องการแรงงานจำนวนมาก ดังนั้น จึงต้องมีระบบการควบคุมแรงงานที่เข้มงวดและมีประสิทธิภาพ ดังกรณีไร่ยาสูบ ไร่ข้าวโพด และไร่อ้อย เจ้าของไร่เหล่านี้มักจะต้องเป็นเจ้าพ่อที่มีความเด็ดขาด และในหลายต่อหลายกรณีเหยี่ยมโหด กระบวนการกระจายการผลิตในภาคเกษตรกรรมจากการเพาะปลูกข้าวไปสู่การเพาะปลูกพืชไร่ จึงมีส่วนสำคัญในการเพิ่มพูนจำนวนเจ้าพ่อ

การประมวลข้อมูลต่างๆดังที่พรรณนาข้างต้น ทำให้พอปะติดปะต่อได้ว่า เดิมทีเจ้าพ่อถือกำเนิดจากพนักงานฝ่ายปกครองในส่วนภูมิภาค หรือมิฉะนั้นก็เติบโตจากการเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้นำท้องถิ่น การเติบโตของเจ้าพ่อประเภทนี้เป็นผลจากความอ่อนตัวของอำนาจการปกครองในส่วนภูมิภาค หรือมิฉะนั้น ก็เกิดจากการขาดช่วงของเครือข่ายระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในส่วนภูมิภาค ในอีกด้านหนึ่ง ระบบเจ้าภานุนายอากรก็มีส่วนผลิตเจ้าพ่อ การเติบโตของพลังเศรษฐกิจทุนนิยม ทำให้การผลิตเพื่อสนองตอบความต้องการของตลาดมีมากขึ้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เติบโตใหญ่ในช่วงแรกๆเป็นกิจกรรมที่ข้องเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นกิจการป่าไม้และเหมืองแร่ รวมตลอดจนการผลิตพืชไร่ การบุกเบิกพื้นที่ในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้เป็นการขยายพรมแดนไปสู่ดินแดนที่อำนาจการปกครองจากส่วนกลางอ่อนระโหย ดังนั้น จึงเกื้อกูลต่อการเติบโตของเจ้าพ่อ ผู้ประกอบการเหล่านี้สามารถแผ่อิทธิพลไปในอาณาบริเวณโดยรอบ และขยายอาณาจักรอิทธิพลต่อไปเรื่อยๆจนในบางกรณีถึงกับมีบทบาทในการจัดระเบียบชุมชนและกำหนดกติกาท้องถิ่นที่นอกเหนือไปจากข้อบัญญัติเมืองได้

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นพัฒนาการของเจ้าพ่อชนบท ซึ่งฐานเศรษฐกิจในขั้นแรกเริ่มอาจจะมิใช่กิจกรรมที่ผิดกฎหมาย หากแต่ก้าวล่วงเข้าไปสู่กิจกรรมที่ผิดกฎหมายในภายหลัง ไม่ว่าจะเป็นการลักลอบตัดไม้หรือลักลอบขุดแร่โดยไม่มีสัมปทาน ในแง่นี้ เจ้าพ่อชนบทมีภาพลักษณ์ดีกว่าเจ้าพ่อนาคกรเป็นอันมาก เพราะเจ้าพ่อนาคกรมีกิจกรรมที่ผิดกฎหมายเป็นฐานเศรษฐกิจตั้งแต่ต้น ในที่นี้ เจ้าพ่อนาคกรประกอบด้วยเจ้าพ่อนครบาล (กรุงเทพฯ) และเจ้าพ่อนาคกรภูธร (ต่างจังหวัด) ซึ่งล้วนแล้วแต่แผ่อิทธิพลและบารมีในเขตเมือง (urban sector) เจ้าพ่อนาคกรจะเติบโตได้ก็ต่อเมื่อมีการขยายตัวของกระบวนการสร้างบ้านแปงเมือง (urbanization)

ภาพลักษณ์ของเจ้าพ่อนาคกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าพ่อนครบาลเลวร้ายกว่าเจ้าพ่อชนบทเป็นอันมาก ความเป็นมาในประวัติศาสตร์บ่งชี้อย่างชัดเจนว่า เจ้าพ่อนครบาลสืบทอดมรดกมาจากกลุ่มอั้งยี่ คนกลุ่มนี้มีพฤติกรรมหยาบโหดเป็นด้านหลัก เพราะหารายได้จากการเรียกค่าคุ้มครองและรีดไถพ่อค้าแม่ค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานเจริญรมย์ บ่อนการพนัน และช่องโสเภณี รวมตลอดจนการประกอบกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย ดังเช่นสินค้านี้ภาชี ยาเสพติด และ

ห่วยถือน เจ้าฟ่อนนครภูธร อันเป็นเจ้าฟ่อในเขตเมืองส่วนภูมิภาคก็มีพฤติกรรมไม่แตกต่างไปจากเจ้าฟ่อนนครบาล กล่าวคือ มีกิจกรรมที่ผิดกฎหมายเป็นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่ข้องเกี่ยวกับอบายมุข

เจ้าฟ่อนนคร ไม่ว่าจะป็นเจ้าฟ่อนนครบาลหรือเจ้าฟ่อนนครภูธร แม้จะมีการสร้างสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับพนักงานฝ่ายปกครองบางกลุ่มบางเหล่า แต่หาได้มีความจำเป็นที่จะต้องสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์อุปถัมภ์กับประชาชนในเขตเมืองแต่ประการใดไม่ ความข้อนี้ นับว่าแตกต่างจากเจ้าฟ่อนชนบทอย่างสำคัญ และเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดภาพลักษณ์ของเจ้าฟ่อทั้งสองกลุ่ม ในขณะที่ประชาชนในชนบทในสัดส่วนสำคัญยกย่องและยำเกรงเจ้าฟ่อนชนบทในท้องถิ่นของตน แต่จะหาประชาชนในเขตเมืองได้ยากยิ่งที่ยกย่องเชิดชูเจ้าฟ่อนนคร เนื่องจากกระบวนการสร้างบ้านแปงเมืองได้ทำลายลักษณะความเป็นชุมชนของเมือง และประชาชนในเขตเมืองไม่มีความรู้สึกว่ เจ้าฟ่อนนครได้ทำประโยชน์ให้แก่เมืองที่อยู่อาศัย มีแต่จะสร้างความเดือดเนื้อร้อนใจ

การเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของกรมคมนาคม ในด้านหนึ่งก็เอื้อให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าฟ่อนนครบาลกับเจ้าฟ่อนนครภูธร และระหว่างเจ้าฟ่อนนครกับเจ้าฟ่อนชนบท เครือข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้ภาคเศรษฐกิจใต้ดิน (Underground Economy) ขยายตัว แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เอื้อต่อการข้ามอาณาจักรเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน การชนฆ่าเจ้าฟ่อกันเองจึงเกิดขึ้นบ่อยครั้ง แม้ในชั้นแรกการชนฆ่านี้จะกระจุกอยู่ในเขตเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรุงเทพมหานคร แต่ในไม่ช้าก็แผ่ขยายไปทั่ว ภาพเจ้าฟ่อคลื่นลูกใหม่ขึ้นมาแทนที่เจ้าฟ่อคลื่นลูกเก่าปรากฏเป็นระลอกๆ ยิ่งผลตอบแทนจากการประกอบกิจกรรมที่ผิดกฎหมายสูงมากเพียงใด ยิ่งเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนเข้าสู่ตลาดเจ้าฟ่อมากเพียงนั้น ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ระหว่างเจ้าฟ่อจึงทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

ประวัติศาสตร์ได้ให้บทเรียนสำคัญว่า ไม่มีเจ้าฟ่อคนใดหรือตระกูลใดสามารถยืนค้ำฟ้า หรือแม้แต่รักษาอาณาจักรผลประโยชน์ของตนให้คงอยู่ตลอดไป บทเรียนดังกล่าวนี้เองทำให้เจ้าฟ่อจำนวนไม่น้อยอาศัยส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากกิจกรรมที่ผิดกฎหมายมาขยายฐานเศรษฐกิจในกิจกรรมที่ถูกต้องกฎหมาย

เมืองตึกแคระ

พ.ศ.2549

เสียงปรบมือดังหนักแน่นในทันทีที่ตึกสูง 10 ชั้นถล่มลงจนเหลือเพียง 2 ชั้น สมดังคำประกาศตั้งแต่แรก ผู้คนที่มาชุมนุมเพื่อชมตึกถล่มประจักษ์หนึ่งการชมมหรสพ พวกกันจับกลุ่มสนทนาวิพากษ์วิจารณ์ ไม่ช้าไม่นานผู้คนเหล่านี้ต่างก็สลายตัวกลับสู่ถิ่นฐานบ้านช่อง เกือบทั้งหมดเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

นับเป็นเวลาเกือบทศวรรษแล้วที่มหกรรมตึกถล่มเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ซึ่งสามารถก่อให้เกิดรายได้แก่สังคมเศรษฐกิจไทยได้อย่างมหาศาล ชนิดที่ไม่มีประเทศอื่นใดทำได้ ความเป็นมาของมหกรรมตึกถล่มเป็นเรื่องที่ควรแก่การติดตามศึกษาไม่น้อย

ตึกถล่มเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 จนถึงปลายทศวรรษ 2530 แม้ว่าในขั้นต้นปรากฏการณ์ตึกถล่มจะจำกัดเฉพาะกรุงเทพฯ แต่ในไม่ช้าก็ขยายตัวไปสู่ส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางการเติบโตทางเศรษฐกิจ ตึกที่ถล่มส่วนใหญ่เป็นตึกที่สร้างระหว่างปี 2530 - 2533 อันเป็นช่วงเวลาที่ระบบเศรษฐกิจไทยก้าวเข้าสู่ยุคทองของการจำเรียดเติบโตทางเศรษฐกิจ และเศรษฐกิจฟองสบู่ (Bubble Economy) กำลังพองอย่างถึงที่สุด ตึกอาคารที่สร้างในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นักจะมีอายุการใช้งานไม่เกิน 5 ปี ก็มีอาคารถล่มหลาย ตึกอาคารบางแห่งถล่มในระหว่างการก่อสร้าง บางแห่งถล่มเนื่องจากการต่อเติมอาคาร และบางแห่งถล่มทั้ง ๆ ที่มีได้มีการต่อเติมมาแล้วน้อย

วิกฤตการณ์ตึกอาคารถล่มในปี 2536 ก่อให้เกิดวิวาทะครั้งใหญ่ แต่ยังมีพื้นที่วิวาทะครั้งนั้นจะได้ข้อสรุป อาคารถล่มก็กลายเป็นปรากฏการณ์โดมิโน จากกรุงเทพฯ ไปสู่นครราชสีมา แล้ววกลงภาคใต้ไปสู่ภูเก็ต จากนั้นก็ขึ้นเหนือไปสู่เชียงใหม่ แล้วกลับมาปรากฏในกรุงเทพฯ หาดใหญ่ ขอนแก่น อุบลราชธานี นครพนม และหนองคาย

ตีพิมพ์ครั้งแรกในคอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง" ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 20 สิงหาคม 2536

ตึกอาคารถล่มแต่ละครั้งไม่เพียงแต่จะสร้างความเสียหายแก่ถาวรวัตถุเท่านั้น หากยังต้องสูญเสียชีวิตมนุษย์จำนวนมากอีกด้วย ในชั้นแรก จำนวนผู้ตายอันเกิดจากตึกอาคารถล่มมีเพียงเรือนสิบ ต่อมาเพิ่มเป็นเรือนร้อย และแล้วก็เพิ่มเป็นเรือนพันเมื่อตึกอาคารถล่มบริเวณ บางลำพู-สแควร์ในปี 2539

ทุกครั้งที่เกิดปรากฏการณ์ตึกถล่ม เสียงเรียกหาผู้รับผิดชอบก็ดังขรม เสียงก่นประณามผู้ประกอบการเจ้าของตึกก้องกังวาน ในขณะที่ผู้ประกอบการเจ้าของตึกโยนความผิดไปให้ผู้รับเหมาก่อสร้าง โดยที่ผู้รับเหมาก่อสร้างโยนความผิดไปให้สถาปนิกผู้ออกแบบ มีหน้าซำยังกล่าวหาว่าปูนซีเมนต์ที่ใช้ในเมืองไทยมีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐาน ช่างสถาปนิกผู้ออกแบบก็กล่าวอ้างว่า การออกแบบถูกต้องตามหลักวิชาการทุกประการ แต่เหตุที่ตึกถล่มเป็นเพราะเจ้าของตึกต่อเติมตึกนอกเหนือแบบ โดยการรู้เห็นเป็นใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้มีอำนาจในการอนุมัติการต่อเติมอาคาร

แม้ว่าทุกครั้งที่ตึกอาคารถล่ม จะมีการจับกุมและตั้งข้อหาเจ้าของตึก สถาปนิกผู้ออกแบบ วิศวกรผู้ควบคุมการก่อสร้าง และผู้รับเหมาก่อสร้าง แต่คนเหล่านี้ก็รอดพ้นเงื้อมมือแห่งกฎหมายทุกครั้งครา บริษัทก่อสร้างที่เคยมีประวัติในการสร้างตึกอาคารแล้วถล่มยังคงประมูผลงานก่อสร้างของทางราชการสืบต่อมาได้ เจ้าพ่อบางคนแห่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประวัติเป็นเจ้าของตึกอาคารธุรกิจที่เกิดถล่มระหว่างการประกอบการมาแล้ว 12 ตึก ซึ่งยังผลให้ผู้คนล้มตายไปแล้ว 1,234 คน แต่นายทุนผู้ทรงอิทธิพลเหล่านี้ยังคงลอยนวลอยู่นอกคุกได้ ด้วยความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่มีกับผู้ทรงอำนาจทางการเมือง

การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายควบคุมการก่อสร้างและกฎหมายควบคุมอาคารเกิดขึ้นทุกครั้งคราที่มีปรากฏการณ์ตึกถล่ม จนกลายเป็นกฎหมายที่เข้มงวดและให้อำนาจอย่างสุดโต่งแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ จนแม้แต่เหล็กเส้นและตะปูที่ใช้ในการก่อสร้างจะต้องมีตราประทับของทางราชการ แต่กฎหมายที่เข้มงวดเหล่านี้ไม่เคยบังคับใช้อย่างเสมอภาค และกลายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจในการดูตบส่วนเกินทางเศรษฐกิจ นักสังคมศาสตร์บางคนตั้งข้อสังเกตว่ากฎหมายยิ่งเข้มงวดเพียงใด ตึกยิ่งถล่มมากเพียงนั้น บางคนเสนอทฤษฎีวงจรรูปาทวิแห่งปรากฏการณ์ตึกถล่ม เพราะหลังจากที่มีอาคารถล่ม มักจะตามมาด้วยเสียงก่นประณามผู้รับผิดชอบ และแล้วก็มีการจับกุมผู้เกี่ยวข้อง ครั้นเวลาทอดยาวนานออกไปจนเสียงก่นประณามเงียบหายไป ก็มีการปล่อยตัวผู้ต้องหา ตามมาด้วยการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายควบคุมการก่อสร้างและกฎหมาย

ควบคุมอาคาร เมื่อกฎหมายเหล่านี้ผ่านการพิจารณาของรัฐสภาแล้ว ก็เกิดปรากฏการณ์อาคารถล่มระลอกใหม่ และแล้วเมืองไทยก็เข้าสู่วงจรอุบาทว์อีกครั้งหนึ่ง

ปรากฏการณ์ตึกถล่มแบบโดมิโนมีผลอย่างสำคัญต่อกิจกรรมการประชุม การสัมมนา และการฝึกอบรม ซึ่งมักจัดตามโรงแรม แต่เดิมการมีโอกาสร่วมในกิจกรรมเหล่านี้ถือเป็นการตอบแทนความดีความชอบ ในไม่ช้า ค่านิยมในเรื่องนี้เริ่มแปรเปลี่ยนไปเป็นว่า การถูกสั่งให้ไปประชุมหรือสัมมนาตามโรงแรมเป็นการลงโทษอย่างร้ายแรง ผู้บังคับบัญชาหากไม่ชอบหน้าลูกน้องคนใด มักหาทางกลั่นแกล้งให้ไปสัมมนา ซึ่งในระยะแรกโอกาสที่จะรอดตายกลับมา มีมากกว่า 95% แต่ครั้งแรงผลักดันโดมิโนในรุนแรงพอ ๆ กับพายุทอร์นาโด โอกาสที่จะรอดตายลดเหลือน้อยกว่า 75% จนท้ายที่สุดประชากรข้าราชการร้อยละร้อยหรือจนไม่พอเพียงแก่ปริมาณงานรัฐบาลจึงสั่งห้ามจัดการประชุมหรือสัมมนาตามโรงแรม แต่ให้จัดตามสวนสาธารณะและสนามกอล์ฟแทน

การถล่มของอาคารแบบโดมิโนมีผลอย่างสำคัญต่อธุรกิจการท่องเที่ยว บรรดาประเทศเพื่อนบ้านต่างฉกฉวยโอกาสแย่งชิงนักท่องเที่ยว หน้าโฆษณาใน *The Economist* ก็ดี *Far Eastern Economic Review* ก็ดี *Asian Wall Street Journal* ก็ดี ต่างตีพิมพ์ข้อความโฆษณาว่า 'โรงแรมในประเทศของเราไม่เคยถล่ม' ด้วยการราดน้ำเกลือลงบนบาดแผลเช่นนี้เอง ธุรกิจการท่องเที่ยวของไทยก็ตกต่ำชนิดจุดไม่อยู่ จนเป็นเหตุให้ดุลบัญชีบริการและดุลการชำระเงินระหว่างประเทศขาดดุลติดต่อกันหลายปี

ผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวไทยมิได้ นั่งอมมือรอให้การลงทัณฑ์ตามพรหมลิขิต ในไม่ช้า ก็มีผู้ค้นพบว่า ปรากฏการณ์ตึกถล่มสามารถใช้เป็นเครื่องมือดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ด้วยการแสวงหาสารสนเทศจากผู้รับเหมาก่อสร้าง และการคำนวณโดยอาศัยเทคโนโลยีอันรุดหน้าของคอมพิวเตอร์ ผู้ประกอบการไทยก็สามารถล่วงรู้ว่า ตึกอาคารตามเมืองใหญ่ ๆ ตึกใดบ้างที่จะมีอาคารล่มสลายในวันเดือนปีใด ด้วยเหตุนี้เอง ข้อความโฆษณาเชิญชวนให้ชมมหรหรรวมตึกถล่มจึงปรากฏไปทั่วโลก ในขั้นต้นมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาชมมหรหรรวมตึกถล่มไม่มากนัก แต่ครั้งปรากฏว่าคำทำนายเป็นไปอย่างแม่นยำ ผู้คนก็หลั่งไหลมาเที่ยวเมืองไทย นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสาวกของมาร์ควิสเดอซาด (Marquis de Sade, 1740 - 1814) เพราะคนเหล่านี้มิได้ต้องการชมเฉพาะอาคารถล่มทลายของอาคารเท่านั้น หากยังต้องการเห็นอาการทรมานทรมานของมนุษย์ในอาคารนั้นด้วย

มหกรรมตีกล่มเข้ามาแทนที่บริการทางเพศได้อย่างงดงาม เพราะพอถึงต้นทศวรรษ 2540 บริการทางเพศมีอาจดึงดูดนักท่องเที่ยวได้อีกต่อไป เนื่องจากการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ แต่การเข้าชมมหกรรมตีกล่มในการแสวงหารายได้จากการท่องเที่ยวก่อให้เกิดวิวาทะเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา ราษฎรอาวุโสพากันโจมตีว่าเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มุ่งแต่การจำเรือเติบโตทางเศรษฐกิจโดยปราศจากมนุษยธรรม เพราะหากรู้ว่าอาคารใดจะถล่ม ก็น่าจะแจ้งให้ผู้คนในอาคารนั้นหลบออกจากตัวอาคารก่อนการถล่มทลาย ตัวแทนธุรกิจการท่องเที่ยวแก้ต่างว่า การท่องเที่ยวเป็นจักรกลสำคัญของการจำเรือเติบโตทางเศรษฐกิจ ผู้คนที่ล้มตายในอาคารที่ถล่มเป็นผู้เสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง บางคนกล่าวอ้างว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจที่ทำลายชีวิตมนุษย์บางส่วนมิใช่สิ่งใหม่สำหรับประเทศไทย ในอดีต เมื่อรัฐบาลดำเนินยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างไม่สมดุล ประชาชนในชนบทถูกดูดซับส่วนเกินทางเศรษฐกิจจนมีรายได้ต่ำกว่าระดับพอประทังชีวิต สภาพพหุโภชนาการปรากฏโดยทั่วไป มีการใช้แรงงานเด็กเยี่ยงแรงงานทาส และมีการส่งเสริมโดยอ้อมให้เด็กสาวขายบริการทางเพศเพื่อความรุ่งเรืองของธุรกิจการท่องเที่ยว ผู้คนเหล่านี้มีชีวิตก็เหมือนไม่มีชีวิต ข้อถกเถียงเหล่านี้ก่อให้เกิดวิวาทะในเวลาต่อมาว่า 'ตายทั้งตัวดีกว่าตายทั้งเป็น'

รายงาน World Development Report ในปี 2542 ของธนาคารโลก ยกย่องผู้ประกอบการไทยว่ามีจิตวิญญาณแห่งสัตว์เศรษฐกิจ (animal spirit) ซึ่งหาที่ใดมิได้ และด้วยจิตวิญญาณแห่งสัตว์เศรษฐกิจนี้เอง จักรกลการเติบโตของระบบเศรษฐกิจไทยจึงขับเคลื่อนอย่างเต็มที่ ธนาคารโลกแนะนำให้ผู้ประกอบการทั่วโลกเอาอย่างนายทุนไทย พร้อมทั้งชูคำขวัญว่า 'การเติบโตเป็นเรื่องหลัก มนุษยธรรมเป็นเรื่องรอง'

แม้ว่าเทคโนโลยีการก่อสร้างจะรุดหน้าไปเป็นอันมาก และสถาบันอุดมศึกษาสามารถผลิตสถาปนิกที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล แต่ผู้รับเหมาก่อสร้างและนายทุนไทยก็มีความสามารถในการทำให้ตึกอาคารถล่มได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย จนกระทั่งไม่มีจังหวัดใดเลยที่มีตึกสูงเกิน 4 ชั้น

Longman Dictionary of English Language and Culture ฉบับปี 2549 ให้คำนิยาม 'กรุงเทพฯ' ไว้ดังนี้

"กรุงเทพฯ เมืองที่โศกณีสถูยพันธุ์ เนื่องจากการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ จนความต้องการบริการทางเพศเท่ากับศูนย์ ลักษณะเด่นของเมืองนี้ก็คือ เป็นเมืองตึกแคระที่ปราศจากยุง เนื่องจากยุงการสูญพันธุ์ด้วยโรคเอดส์"

มายาภาพแห่งความยากจนอันผิดปกติ

หลายปีมาแล้ว ผมเคยชมภาพยนตร์สารคดีเกี่ยวกับบงกกระจอกเทศ และรู้สึกชื่นชมท่วงทีการวิ่งอันสง่างาม ภาพนั้นติดตาตรึงใจมาเป็นเวลาช้านาน ความสง่างามนั้นมีมากขึ้นเป็นทวีตริคูณเมื่อภาพยนตร์นั้นถ่ายให้เห็นลีลาการเคลื่อนไหวแบบสโลว์โมชั่น

เมื่อไม่กี่วันมานี้ ผมได้เห็นลีลาการวิ่งดุจเดียวกับบงกกระจอกเทศ เมื่อพ่อค้าแม่ค้าหอบแร่บริเวณสนามหลวงพากันวิ่งหนีพนักงานเทศกิจ อากาเรื้องอย่างนั้นช่างงามสง่า เพราะคนเหล่านี้มิได้วิ่งตัวเปล่า หากต้องหอบคอนสั่นค้ำด้วย แต่ภาพที่งดงามกว่าดูเหมือนจะเป็นภาพพนักงานเทศกิจขับรถไล่ล่าพ่อค้าแม่ค้าหอบแร่เหล่านั้นประดุจหนึ่งนายพรานไล่ล่าสัตว์ก็มีปานบรรดาพ่อค้าแม่ค้าพากันกรูเข้าสู่ถนนหน้าพระธาตุ วิ่งหนีไปทางด้านโรงละครแห่งชาติ พวกที่มีรถเข็นขายน้ำดื่มก็ต้องเข็นรถหนีไปในทิศทางเดียวกัน จำนวนรถเข็นและพ่อค้าแม่ค้าที่วิ่งหนีไปตามถนนหน้าพระธาตุมีมาก จนบรรดายานยนต์บนท้องถนนต้องหยุดจอดเพื่อให้คนเหล่านี้วิ่งหนีไป อากาเรื้องที่พนักงานเทศกิจอาศัยยานยนต์ซึ่งเป็นประดิษฐกรรมที่เกิดจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ ไล่ล่าพ่อค้าแม่ค้าซึ่งอาศัยแรงกายแรงใจวิ่งหนีนั้น มีสีสันแพรวพราวมากขึ้นด้วยอาการยิ้มหัวของพนักงานเทศกิจ ไม่มีใครสามารถหยั่งความรู้สึกของพนักงานเทศกิจได้ว่า ในยามที่คนเหล่านี้ขับรถไล่ล่าพ่อค้าแม่ค้าหอบแร่นั้น เขาได้สวมวิญญาณของนายพรานที่ไล่ล่าสัตว์ด้วยหรือไม่

ผมได้เห็นภาพตำรวจหรือพนักงานเทศกิจไล่จับพ่อค้าแม่ค้าหอบแร่บริเวณสนามหลวงมาเป็นเวลากว่า 30 ปี และรู้สึกชินชากับภาพดังกล่าวนี้ ครั้งหนึ่งผมมีความคิดอย่างไร้เดียงสาว่า เมื่อพลตรีจำลอง ศรีเมือง ขึ้นมาเป็นผู้ว่ากรุงเทพมหานครแล้ว ภาพเหล่านี้จะหายไปหรือมิฉะนั้นก็ควรจะมีวิธีการแก้ปัญหาที่อาศัยภูมิปัญญาของอารยชนมากกว่าที่เป็นมา แต่ผู้บริหารกรุงเทพมหานครภายใต้การนำของพลตรีจำลอง ก็สอนให้ผมเรียนรู้ว่า ไม่มีอารยวิธีใดๆ ที่ดีไปกว่าการไล่ล่าพ่อค้าแม่ค้าหอบแร่นั้น

ผมยังจำได้ดีว่า เมื่อพลตรีจำลองดำรงตำแหน่งผู้ว่ากรุงเทพมหานครไม่นาน กองทัพพนักงานเทศกิจได้แปรสภาพเป็นกองทัพสิงห์เชิรต์ดำ ทั้งนี้ด้วยฝีมือการอำนวยความสะดวกของสหายร่วมรุ่น จปร.7 ของพลตรีจำลองนั่นเอง ครั้งแรกที่ผมได้เห็นพนักงานเทศกิจแต่งเชิรต์ดำ

เข้าแถวเรียงหน้ากระดาน และฝึกแถวในบริเวณท้องสนามหลวงนั้น ผมอดรู้สึกกระตือรือร้นไม่ได้ เพราะมองไปทางไหนก็พบแต่เชิร์ตดำ ทั้งๆที่ในใจโพล่งก็ไปถึงกองทัพนาซีสมัยฮิตเลอร์ก็ตาม ผมรู้สึกชื่นชมทุกครั้งที่ได้เห็นกองทัพสิงห์เชิร์ตดำโอบล้อมสนามหลวงเพื่อไล่จับพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ แต่อาการความชื่นชมของผมมีอายุอันสั้น เพราะไม่นานนักภาพกองทัพสิงห์เชิร์ตดำบริเวณท้องสนามหลวงค่อยๆจางหายไป โดยที่ไม่ทราบสาเหตุ

พ่อค้าแม่ค้าหาบเร่เป็นสัญลักษณ์ของความยากจนอันผิดปกติ แต่สังคมเศรษฐกิจไทย ซึ่งผ่านยุคสมัยแห่งการพัฒนามาแล้วสามทศวรรษและใช้แผนพัฒนาฯ มาแล้ว 6 ฉบับ ได้ปลดปล่อยจากสภาพความยากจนอันผิดปกติไปแล้ว ความยากจนอันผิดปกติที่ยังคงปรากฏอยู่จึงเป็นเพียงมายาภาพที่มุ่งประจานประเทศชาติ ซึ่งเกิดจากการกระทำของบุคคลและกลุ่มบุคคลที่มีความไม่หวังดีต่อชนชั้นปกครองไทย ในเมื่อความยากจนอันผิดปกติเป็นเพียงภาพมายาที่ถูกเสกสรรปั้นแต่งขึ้น การกระทำใดๆที่มุ่งลบล้างภาพมายาดังกล่าวนี้จึงมีเหตุอันควรแก่การสนับสนุน ผมจึงรู้สึกชื่นชมพลตรีจำลอง ศรีเมือง ทุกครั้งที่ได้เห็นพนักงานเทศกิจไล่ล่าพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ การที่พนักงานเทศกิจเพียงแต่ขับรถไล่จับ โดยที่ยังมิได้ใช้ปืนไต่ยิง นับเป็นการแก้ปัญหาที่ยืดหลักอหิงสกรรม อันเป็นอารยวิธีโดยแท้

สนามหลวงเป็นหน้าตาของบ้านเมือง หน้าตาของบ้านเมืองก็ดูจดังหน้าตาของมนุษย์ที่จะต้องเขียนคิ้ว ทาปาก และประแป้ง จึงจะแลดูงดงาม การที่พ่อค้าแม่ค้าหาบเร่มาขายของบริเวณท้องสนามหลวงก่อให้เกิดภาพอุจาดอันทำให้เสื่อมเสียเกียรติภูมิของชาติ ภาพอุจาดเช่นนี้ควรจะต้องขจัดให้หมดสิ้นไปเมื่อระบบเศรษฐกิจไทยกำลังก้าวสู่ความเป็นนิคส์ หากชนชั้นปกครองไทยไม่สามารถขจัดภาพอุจาดเหล่านี้ให้หมดสิ้นไป การก้าวสู่ความเป็นนิคส์ก็อาจเป็นเรื่องไกลเกินฝัน ชาวต่างประเทศที่เดินทางมาประเทศไทยล้วนมุ่งหวังที่จะได้พยานพบทัศนียภาพอันสวยสดงดงาม หากต้องมาประสบภาพอุจาดเหล่านี้ก็อาจเป็นโรคจิตเสียดวงตาได้โดยง่าย ซึ่งจะเป็นผลเสียต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในระยะยาว

เพื่อนฝรั่งของผมคนหนึ่งเคยยื่นมองพนักงานเทศกิจไล่ล่าพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่บริเวณท้องสนามหลวงด้วยความตื่นตาตื่นใจ เขาไม่เคยเห็นภาพการไล่ล่ามนุษย์ในบ้านไหนเมืองไหนมาก่อน ยกเว้นการล่าหัวมนุษย์ในอัฟริกาและในป่าลึกในอเมริกาใต้ ซึ่งเขารับรู้จากภาพยนตร์ เพื่อนฝรั่งของผมคนนี้เสนอความเห็นที่ว่า แม้ว่าชาวต่างประเทศจำนวนมากไม่อยากจะเห็นพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ขายของบริเวณท้องสนามหลวง แต่ภาพพนักงานเทศกิจไล่จับพ่อค้าแม่ค้านั้นนับเป็นเอกลักษณ์ของสังคมกรุงเทพฯ ซึ่งยากที่จะหาชมในเมืองอื่นใดได้ หากทางกรุงเทพมหานครจะจัดให้มีงานสาธิตการไล่ล่าพ่อค้าแม่ค้าดูจดังงานมหกรรมคล้องช้างจังหวัดสุรินทร์ ก็จะเป็นจุดขายสำหรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างดียิ่ง ผมคิดว่า ข้อเสนอของเพื่อนฝรั่งคนนี้ค่อนข้างเข้าที่

ในจินตภาพของผม ผมเห็นภาพพ่อค้าแม่ค้าหน้าตาตื่นเมื่อประสพพบกับรถพนักงานเทศกิก การวิ่งหนีด้วยอาการลนลาน ประดุจหนึ่งนงกระจอกเทศวิ่งหนีภัยที่ตาโถมเข้ามาใกล้ตัวเป็น ทัศนียภาพอันหาดูได้ยากยิ่ง

ผมเห็นด้วยกับพลตรีจำลอง ศรีเมือง เมื่อกรุงเทพมหานครไล่กวาดร้านขายของ เก้าชนิด "แบกะดิน" ซึ่งเรียงรายอยู่ริมคลองตลอดเยื้องกับโรงแรมรัตนโกสินทร์ เพราะผมเห็นด้วย กับชนชั้นปกครองไทยมาช้านานแล้วว่า ที่ตรงนั้นเป็นหน้าตาของกรุงเทพฯ ซึ่งไม่สมควรที่จะมีภาพ อุจาดให้ปรากฏ ผมเคยเดินเลียบบคลองตลอดจากเชิงสะพานพระปิ่นเกล้าฯ ไปจนถึงปากคลอง ตลาด และพบว่า ระยะทางยิ่งห่างจากสนามหลวงมากเพียงใด ภาพอุจาดของคลองตลอดก็ยิ่ง มีมากเพียงนั้น ทั้งนี้ไม่เพียงแต่แผงลอยชนิดถาวรและกึ่งถาวรบริเวณริมคลองตลอดจะแน่นหนา ขึ้นเรื่อยๆเท่านั้น หากทว่าความสกปรกโสมมยังเพิ่มพูนตามระยะทางอีกด้วย ตามความเข้าใจ อันตื่นเงินของผม อำนาจเงินตราได้ช่วยโยกย้ายหูและตาของพนักงานเทศกิกไปไว้ในไร่และนา คนเหล่านั้นจึงสามารถมองข้ามภาพอุจาดเหล่านั้นได้อย่างฉงนฉงาย มิฉะนั้นแผงลอยชนิดถาวร และกึ่งถาวรคงไม่สามารถผุดขึ้นได้ แต่พนักงานเทศกิกจะไม่สามารถเอาหูไปนาเอาตาไปไร่ได้ หากผู้บริหารกรุงเทพมหานครมีนโยบายอันคงเส้นคงวา

กรุงเทพฯ ควรจะเป็นเขตปลอดคนจน เพราะกรุงเทพฯ เป็นหน้าตาของแผ่นดิน ผมจึงเห็นด้วยอย่างยิ่งที่รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน กำลังดำเนินการย้ายชุมชนแออัดวัด ไร่สีหังโศ และชุมชนดงพิกษีให้ปลอดพ้นไปจากศูนย์การประชุมแห่งชาติ ซึ่งเป็นสถานที่ที่การ ประชุมภาคีสมาชิกธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศในเดือนตุลาคมที่จะถึงนี้ กระทรวงคมนาคมควรจะต้องป้าย "เขตปลอดคนจน" ไว้ตามสถานีขนส่งและสถานีรถไฟตลอดจน สนามบินดอนเมือง แต่บางครั้งป้าย "เขตปลอดคนจน" อาจสื่อความหมายได้ไม่ชัดเจน กรุงเทพมหานครควรสร้างป้ายขนาดใหญ่ "ที่นี่ไม่ต้อนรับคนจน" ติดไว้ตามเส้นทางที่จะเข้าสู่ กรุงเทพฯ เพราะคนจนเป็นกลุ่มคนที่ทวนกระแสสังคมไทย ในขณะที่คนไทยจำนวนไม่น้อย เกาะเกี่ยวแผนพัฒนาไปเป็นคนรวยกันเกือบหมดแล้ว แต่กลุ่มคนจนยังคงตื้อตึงที่จะเป็นคนจน ต่อไป ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ขัดต่อการเป็นนิกรของระบบเศรษฐกิจไทย

มายาภาพแห่งความยากจนอันผิดปกติก่อนหน้านี้จะไม่สามารถลบล้างไปได้ตราบเท่าที่คน กลุ่มหนึ่งในสังคมไทยยังคงตื้อตึงที่จะเป็นคนจนต่อไป ยินส์แห่งความยากจนจะยังคงแพร่ระบาด ต่อไปตราบเท่าที่คนจนยังคงสืบพันธุ์ได้ หนทางเดียวที่จะลบมายาภาพแห่งความยากจนอันผิด ปกติ ก็คือ การจับคนจนมาต้อน มิฉะนั้นโรคคือความรวยจะยังคงแพร่ระบาดต่อไป

ภาคที่สอง

วัฒนธรรมกับสังคมไทย

สมบัติสาธารณะกับสมบัติส่วนบุคคล

ผมอยากจะเขียนบทความที่จั่วหัวข้างต้นนี้หลายเดือนแล้ว แต่ไม่สบโอกาส เนื่องจากเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองในช่วงสองเดือนที่ผ่านมา ประพจน์กรรมของนายอานันท์ ปันยารชุน ช่วยเปิดประเด็นการอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องนี้

เรื่องของเรื่องมีอยู่ว่า เมื่อรัฐบาลอานันท์ 1 ใกล้จะสิ้นอายุขัย นายอานันท์ ปันยารชุน ได้มอบหมายให้นายวิทย์ รายนานนท์ รองเลขาธิการนายกรัฐมนตรี นำของที่ระลึกซึ่งได้รับในโอกาสต่างๆ ในระหว่างดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จำนวน 12 ชิ้น มอบให้กรมศิลปากรเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2535 (รายละเอียดปรากฏในตาราง) นายอานันท์ ต้องการให้เยาวชนคนไทยมีโอกาสศึกษาของที่ระลึกเหล่านี้ และหวังว่าของที่ระลึกเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุครัฐบาลอานันท์ 1 ซึ่งในเวลานั้นยังไร้ที่ว่างว่า จะมีรัฐบาลอานันท์ 2

ผมติดตามข่าวนี้ด้วยความสนใจยิ่ง และพยายามตรวจสอบข่าวจากหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ซึ่งพบว่า มีหนังสือพิมพ์เพียง 2 ฉบับที่รายงานข่าวนี้อย่างละเอียด คือ *The National* และ *ผู้จัดการรายวัน* แม้ผมจะวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลอานันท์ 1 อย่างสาหัสสากรรจ์หลายต่อหลายเรื่อง แต่ผมก็เคารพความเป็นผู้ดีและความเป็นสุภาพบุรุษของนายอานันท์ ประพจน์กรรมของนายอานันท์ในเรื่องนี้ยิ่งทำให้ผู้รู้สึกเคารพและนับถือนายอานันท์มากขึ้น

การที่นายอานันท์ ปันยารชุนนำของที่ระลึกที่ได้รับในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคืนให้รัฐนั้น นับเป็นพฤติกรรมอันชอบด้วยมโนธรรมสำนึก เพราะของที่ระลึกเหล่านี้มิได้มอบให้เป็นสมบัติส่วนบุคคลของนายอานันท์ หากแต่มอบให้นายอานันท์ในฐานะนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทย ของที่ระลึกเหล่านี้จึงนับเนื่องเป็นสมบัติสาธารณะ หากใช้สมบัติส่วนบุคคลไม่ในอารยประเทศมีจารีตขนบธรรมเนียมที่เมื่อผู้นำฝ่ายบริหารได้รับของที่ระลึกจากต่างประเทศแล้ว จำต้องคืนของที่ระลึกเหล่านั้นเป็นสมบัติสาธารณะแห่งรัฐ บางประเทศมีการตรากฎหมายเกี่ยวกับ

เรื่องนี้อย่างชัดเจน โดยที่มีการกำหนดเกณฑ์ว่า ของที่ระลึกที่มีมูลค่าระดับหนึ่งถือเป็นสมบัติส่วนบุคคล แต่ถ้าของที่ระลึกนั้นมีมูลค่าสูงกว่าระดับขั้นต่ำที่กำหนดจะต้องคืนให้รัฐในฐานะสมบัติสาธารณะการกำหนดเกณฑ์ในลักษณะเช่นนี้ ในด้านหนึ่งก็ช่วยป้องกันมิให้รัฐต้องมีภาระในการเก็บของที่ระลึกเล็กๆน้อยๆมากเกินไป และในอีกด้านหนึ่งก็มีส่วนช่วยป้องกันการจ่าย "ของขวัญ" ระหว่างประเทศ เพื่อมิให้เจ้าหน้าที่ระดับสูงกระทำการอันไม่รักษาผลประโยชน์ของชาติ ในสหรัฐอเมริกา มีข่าวปรากฏเป็นครั้งคราวว่า ประธานาธิบดี รัฐมนตรี และผู้ใกล้ชิดบางท่านถูกทวงให้ส่งมอบของที่ระลึกคืนแก่รัฐ

ผมไม่ทราบแน่ชัดว่า นายกรัฐมนตรีและผู้นำไทยในอดีตคนใดบ้างที่เคยนำของที่ระลึกที่ได้รับในฐานะ "ของขวัญระหว่างประเทศ" คืนให้แก่รัฐ ข่าวบางกระแสรายงานว่า จอมพลถนอม กิตติขจร และพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เคยมอบของที่ระลึกบางชิ้นแก่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ แม้ในปัจจุบันจะยังไม่มีความหมายที่กำหนดให้ผู้นำไทยต้องคืน "ของขวัญระหว่างประเทศ" ให้แก่รัฐ แต่ประเพณีกรรมของนายอานันท์ ปันยารชุนครั้งนี้ น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างจารีตเกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยมีจำต้องตรากฎหมาย

การแยกแยะระหว่างสมบัติส่วนบุคคลกับสมบัติสาธารณะนับเป็นเรื่องสำคัญไม่เฉพาะแต่กลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำของสังคม หากยังรวมถึงทวยราษฎร์ด้วย สมาชิกในสังคมจักต้องมีจิตสำนึกที่จะไม่ละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่น หากทวยราษฎร์มีจิตสำนึกพื้นฐานดังกล่าวนี้แล้ว ย่อมสามารถสร้างแรงกดดันให้ผู้นำของสังคมมีจิตสำนึกด้วย ในทำนองกลับกัน หากผู้นำของสังคมรู้จักแยกแยะระหว่างสมบัติส่วนบุคคลกับสมบัติสาธารณะ ก็จะสามารถสร้างแบบอย่างให้แก่ประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครองได้ การขาดจิตสำนึกในเรื่องนี้ทั้งในหมู่ผู้นำและประชาชน มีส่วนสำคัญที่ทำให้มีการนำสมบัติสาธารณะไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล วัฒนธรรมอำนาจนิยม ซึ่งครอบงำสังคมไทยยิ่งทำให้เห็นดีเห็นงามไปกับการใช้อำนาจในการนำสมบัติสาธารณะมาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล การนำรถหลวงมาใช้ประหนึ่งเป็นรถยนต์ส่วนบุคคลปรากฏโดยทั่วไป การใช้เฮลิคอปเตอร์และเครื่องบินขนอาหาร เครื่องดนตรี นักร้อง และบุคคลอื่นๆ เพื่อไปร่วมงานเลี้ยงรุ่น ประหนึ่งว่างานเลี้ยงรุ่นนั้นเป็นงานราชการ นับเป็นตัวอย่างที่ชี้ชัดถึงความซอঁ

ด้วยเหตุที่ถือเอาอำนาจเป็นธรรม ผู้นำฝ่ายทหารบางคนจึงที่กักเอาสมบัติสาธารณะมาเป็นสมบัติส่วนบุคคล และกระทำต่อสมบัติสาธารณะโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของแผ่นดินสภาพการณ์เช่นนี้ปรากฏอย่างแพร่หลายในยุคการปกครองแบบเผด็จการ/คณาธิปไตย ขุนทหารบางคนเข้าไปยึดกุมรัฐวิสาหกิจ และนำตำแหน่งกรมการบริวารมาแจกจ่ายแก่สมุนบริวารเพื่อเป็น

บำเหน็จสำหรับความสวามิภักดิ์ โดยมีได้คำหนึ่งว่า ผู้ที่ทนส่งเข้าไปเป็นกรรมการบริหารนั้นจะสามารถทำประโยชน์แก่รัฐวิสาหกิจนั้นได้หรือไม่ นายทหารอากาศบางคนมีมายาคติว่า รัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางอากาศดังเช่นบริษัทการบินไทย จำกัด และการทำอากาศยานแห่งประเทศไทย จำกัต้องให้ทหารอากาศเข้าไปบริหาร คนเหล่านี้ไม่เคยสนใจศึกษาดูว่า หากปราศจากทหารอากาศเข้าไปยุ่งเกี่ยว บางทีแล้วรัฐวิสาหกิจเหล่านี้้อาจจะมีผลการประกอบการดีกว่าที่เป็นมากก็ได้ ความรู้เกี่ยวกับการบินมิใช่ความรู้ที่ผูกขาดโดยทหารอากาศเท่านั้น ในอารยประเทศที่ประสบความสำเร็จในการบริหารการทำอากาศยานและสายการบิน ผู้บริหารล้วนแล้วแต่เป็น พลเรือน โดยที่ทหารอากาศมิได้เข้ามายุ่งเกี่ยวแม้แต่น้อย

ในการทำงานเดียวกัน สิทธิการบินระหว่างประเทศเป็นสมบัติของแผ่นดินที่สามารถใช้ทำประโยชน์ให้แก่แผ่นดินได้ หากจะยกให้เอกชนเพื่อใช้ในการประกอบการก็ควรที่จะให้เอกชนผู้ได้รับอำนาจผูกขาดมอบผลประโยชน์คืนให้แก่รัฐจึงจะเป็นปฏิบัติการอันชอบ และแท้ที่จริงแล้ว หากจะให้ถูกต้องตามหลักการ ก็ควรที่จะเปิดให้มีการประมูลเสนอผลประโยชน์แก่รัฐ แต่การยกสิทธิการบินระหว่างกรุงเทพฯ-พนมเปญให้แก่เอกชนเฉพาะราย โดยไม่ปรากฏแน่ชัดว่า รัฐได้รับผลประโยชน์ใด ๆ นับเป็นปฏิบัติการที่ไม่เป็นการรักษาผลประโยชน์ของแผ่นดิน และสร้างความเคลือบแคลงใจว่าจะมีการประพฤติมิชอบอีกครั้ง

ด้วยการครอบงำของวัฒนธรรมอำนาจนิยม ผู้นำฝ่ายทหารบางคนถืออำนาจในการตั้งชื่อสาธารณสถานเพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูลของตน ทั้งๆที่ในกรณีส่วนใหญ่เงินที่ใช้ก่อสร้างสาธารณสถานเหล่านั้นมาจากภาษีอากรของประชาชน ผมเฝ้าดูประพฤติกรรมดังกล่าวนี้ด้วยความไม่สบายใจเป็นอย่างยิ่ง หากคนเหล่านี้อุทิศตนและทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง ก็คงจะมีประชาชนเรียกร้องให้ตั้งชื่อสาธารณสถานเพื่อเป็นเกียรติประวัติแก่ผู้นำเหล่านี้ แต่ด้วยเหตุที่ระบอบเผด็จการ/คณาธิปไตยไม่เคยสร้างผู้นำที่เสียสละเพื่อสังคมส่วนรวม บรรดาผู้นำฝ่ายทหารเหล่านี้จึงใช้อำนาจในการตั้งชื่อสาธารณสถานเพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูลของตน และการขนานนามสาธารณสถานดังกล่าวนี้มักจะกระทำในขณะที่ยังทรงอำนาจ สนามจารุเสถียรอุบัติขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในยุคเผด็จการ แต่กระแสการเมืองประชาธิปไตยหลังเดือนตุลาคม 2516 ก็สามารถทำให้สนามจารุเสถียรแปรผันเป็นสนามจุฬาลงกรณ์ได้

สมบัติสาธารณะเป็นกรรมสิทธิ์ของแผ่นดิน ผู้ที่ครอบครองสมบัติสาธารณะจักต้องคืนให้แก่รัฐ นายอานันท์ ปันยารชุน ได้ริเริ่มจารีตในการคืนของที่ระลึกที่ได้รับในระหว่างดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีให้แก่รัฐแล้ว บัดนี้ เราน่าจะริเริ่มจารีตในการขนานนามสาธารณสถานชนิดที่มีหลักมีเกณฑ์มากกว่าที่เป็นมา สาธารณสถานเป็นสมบัติของแผ่นดิน หากจะขนานนามเพื่อเอกชนคนหนึ่ง

คนใด ก็ควรที่จะมีกลไกและกระบวนการพิจารณาเพื่อให้มีความมั่นใจว่า เอกชนคนนั้นได้ทำประโยชน์เพื่อแผ่นดิน และไม่ควรที่จะขนานนามในขณะที่ยังทรงอำนาจทั้งทางการเมืองและในกองทัพ

สิ่งใดที่ควรเกิดขึ้นเกิดจากวัฒนธรรมอำนาจนิยม และระบอบเผด็จการ/คณาธิปไตยที่รอการชำระล้าง ยังมีอีกมากนัก

ตาราง

ของที่ระลึกที่นายอานันท์ ปันยารชุน มอบให้กรมศิลปากร

วันที่ 16 เมษายน 2535

ของที่ระลึก	ผู้ให้
1. กริช	ประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดีอินโดนีเซีย
2. หนังสือลาย	
3. กริช 2 เล่ม	พระราชาธิบดีและนายกรัฐมนตรีมาเลเซีย
4. ลูกกระเบิดจำลอง	ผู้บัญชาการกองทัพเรือไทย
5. เรือรบจำลอง	
6. เครื่องบินจำลอง 2 ลำ	ผู้บัญชาการกองทัพอากาศไทย
7. ถาดลายดอกไม้	ประธานาธิบดีสาธารณรัฐประชาชนจีน
8. แจกัน	นายกรัฐมนตรีเวียดนาม
9. ไม้แกะสลัก	นายกรัฐมนตรีไมแชมบิก
10. เกวียนน้อย	หัตถกรรมฝีมือราษฎรบ้านใจดี อำเภอชูขันท์ จังหวัดศรีสะเกษ

ที่มา ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันที่ 4 พฤษภาคม 2535

คิดถึงอ้อย บีเอ็ม

อยู่ๆผมก็คิดถึงอ้อย บีเอ็ม ผู้ค้นพบกฎธรรมชาติที่ว่า "เสียเงินได้ตัว เสียตัวได้เงิน" การค้นพบสังขธรรมข้อนี้ น่าจะเพียงพอที่จะเสริมส่งให้เธอได้รับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพจุดมุ่งหมายของเธอก็คือ การส่งเสริมให้มนุษย์ 'make love, not war' ตัวผมเองมีความเชื่อว่า ไม่มีใครในสังขมสยามที่เข้าใจสันดานดิบของมนุษย์ได้ดีไปกว่าเธอ

อารมณ์ความถวิลหาอ้อย บีเอ็มยิ่งทบทวี นับตั้งแต่ปลายเดือนกรกฎาคม 2534 เป็นต้นมา เมื่อผมได้รับรู้การแลกหมัดอย่างดุเดือดระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์กับเสนาธิการกองทัพบก ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคมด้วย ผมรู้สึกชื่นชมเมื่อได้ยินท่านเสนาธิการกองทัพบกวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมาว่า รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ยังไม่มีผลงานเป็นชิ้นเป็นอัน ทั้งๆที่บริหารราชการแผ่นดินมาเป็นเวลา 5 เดือนแล้ว เวลาส่วนใหญ่เสียไปกับการรื้อโครงการของรัฐบาลเก่า โดยมีได้สนใจเท่าที่ควรในการแก้ปัญหา เฉพาะหน้าดังเช่น ปัญหาค่าครองชีพและข้าวของราคาแพง (*ไทยรัฐ* ฉบับวันที่ 31 กรกฎาคม 2534) ครั้นเมื่อผมรับฟังการตอบโต้อย่างเอาจริงของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ผมก็อดแอบชมชื่นท่านมิได้ หนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับรายงานตรงกันว่า ท่านตอบโต้ได้อย่างมีอารมณ์ว่า อย่าใช้อารมณ์ในการวิพากษ์วิจารณ์ หากควรวิพากษ์วิจารณ์ด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริง กระทรวงพาณิชย์ของท่านมิได้มีหน้าที่เฉพาะการควบคุมราคาสินค้าเท่านั้น หากยังมีหน้าที่ในการส่งเสริมการส่งออกอีกด้วย หากวิพากษ์วิจารณ์เรื่องของแพงด้วยอารมณ์ มิใช่ด้วยข้อเท็จจริง ก็ต้องให้ธนาคารอารมณ์ช่วยแก้ (*ไทยรัฐ สยามรัฐ และ มติชน* ฉบับวันที่ 1 สิงหาคม 2534)

วิวาทะระหว่างพลเอกแห่งกองทัพบกกับบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์ ช่วยให้สติแก่ผมว่า ธนาคารอารมณ์เป็นของดีมีประโยชน์ อย่างน้อยที่สุดก็ช่วยคลี่คลายความตึง

ตีพิมพ์ครั้งแรกคอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง" ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 23 สิงหาคม 2534

เครียดทาง การเมืองได้ ผมยังจำได้ดีว่า เมื่ออ้อย บีเอ็ม ประกาศโครงการธนาคารอารมณ์เพื่อหาเพื่อนร่วมทุนผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองนับตั้งแต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ รัฐมนตรี (สตรี) ประจำสำนักนายกรัฐมนตรี และอธิบดีกรมการศาสนาต่างพากันประนามเธอ เธอใช้ชื่อบริษัทว่า Happiness Entertainment Co. Ltd. โดยมีโครงการที่จะดำเนินงาน 3 โครงการ (ประชชาติธุรกิจ ฉบับวันที่ 7-10 กรกฎาคม 2534) ได้แก่

- (1) การเจียระไน 500 เพชรเม็ดงามแห่งวงการธนาคารอารมณ์ไทย
- (2) การออกวารสารรายเดือน "อ้อย B.M."
- (3) การจัดตั้งสมาคมผู้ให้บริการทางอารมณ์แห่งประเทศไทย

เธอพยายามแก้ความเข้าใจผิดว่า ธนาคารอารมณ์ของเธอมิได้มุ่งขายบริการทางเพศ หากแต่มุ่งขายบริการคลายเครียด ธนาคารดังกล่าวนี้มีพนักงานทั้งหญิงและชาย ซึ่งไม่เพียงแต่หน้าตาดีเท่านั้น หากยังผ่านการฝึกอบรมและการตรวจโรคอย่างละเอียดถี่ถ้วนอีกด้วย (แนวหน้า ฉบับวันที่ 10 กรกฎาคม 2534) เธอเล่าว่า เธอเคยช่วยเจียระไนเด็กที่มีค่าตัวเพียง 150 บาท จนค่าตัวเพิ่มเป็น 25,000 บาทมาแล้ว ผมรับรู้โครงการนี้ด้วยใจอุเบกขา และเห็นว่า สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนควรจะให้บัตรส่งเสริมการลงทุนแก่โครงการนี้ เพราะเป็นจุดขายสำคัญที่จะทำให้สยามเมืองยิ้มดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศได้มากขึ้น อย่างน้อยเราก็สามารถมั่นใจได้ว่า ด้วยบริการที่ทรงคุณภาพของเธอ เราจะสามารถเก็บโรคเอดส์ไว้ในประเทศของเรา โดยมีได้ส่งออกไปกับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเหล่านั้น แต่กระทรวงการคลังก็ไม่ควรปล่อยโอกาสทองให้หลุดลอยไปในขณะที่สถานีวิทยุวิทยุแห่งชาติกำลังพิจารณาร่างกฎหมายภาษีมูลค่าเพิ่ม ควรที่จะมีการแปรญัตติให้มีการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มจากธนาคารอารมณ์ด้วย เพราะอ้อย บีเอ็ม มีความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างมหาศาล จากค่าตัว 150 บาทเป็น 25,000 บาทนั้น มูลค่าเพิ่มเพิ่มเกือบ 167 เท่า ความกังวลที่จะเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มได้น้อยกว่า ภาษีการค้าจะได้หมดสิ้นไป

ผมเห็นด้วยกับอ้อย บีเอ็ม เมื่อเธอเปิดเผยยุทธศาสตร์ของธุรกิจธนาคารอารมณ์ของเธอว่า จะเปิดให้บริการแก่ผู้เข้าร่วมประชุมธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศเป็นปฐมฤกษ์ ไม่มีโอกาสของใครอีกแล้วที่จะทำให้ชื่อเสียงของสยามเมืองยิ้มขจรขยายมากไปกว่านี้ ข้อที่ผมเป็นห่วงมีอยู่เพียงประเด็นเดียวเท่านั้น ผมเป็นห่วงว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา ซึ่งไม่สู้ปกตินักนับตั้งแต่วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 เป็นต้นมา จะเลวร้ายหนักลงไปอีก เพราะด้วยบริการที่ทรงคุณภาพของธนาคารอารมณ์ ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศจะไม่ยอม

จัดการประชุมประจำปี ณ เมืองอื่นใด นอกเหนือไปจากกรุงเทพฯอีก ซึ่งจะทำให้วอชิงตันดีซีที่น้อยใจเป็นอย่างมาก ผมเกรงว่า รัฐบาลอเมริกันอาจตอบโต้ด้วยการเก็บภาษี CVD (Countervailing Duty) จากชาวอเมริกันที่เดินทางมาประเทศไทย ซึ่งจะมีผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยทั่วไป และต่อธุรกิจธนาคารพาณิชย์โดยเฉพาะ แรงกดดันจากการ เก็บภาษี CVD อาจทำให้อ้อย บีเอ็ม ต้องย้ายที่ตั้งโรงงานจากกรุงเทพฯ ไปยังสหรัฐอเมริกาเจริญรอยตามกลุ่มยูนิคอร์น กลุ่มสหยูเนี่ยน และ เครือซีเมนต์ไทย ซึ่งจะทำให้ศูนย์กลางการท่องเที่ยวของโลกย้ายจากสยามประเทศไปสู่สหรัฐอเมริกา

ผมรู้สึกเป็นเดือดเป็นแค้นมากเมื่อทราบว่า โทรทัศน์ช่อง 5 ของฝรั่งเศสฉายภาพยนตร์สารคดีเกี่ยวกับโสเภณีเด็กในประเทศไทยเมื่อปลายเดือนกรกฎาคมที่ผ่านมา และผมทราบด้วยว่า รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งรับผิดชอบเรื่องนี้ก็เป็นเดือดเป็นแค้นเช่นเดียวกัน แต่ผมยังจับประเด็นไม่ได้ว่า ท่านเป็นเดือดเป็นแค้นในประเด็นไหน และเป็นประเด็นเดียวกับผมหรือไม่ ประเด็นที่ผมรู้สึกเป็นเดือดเป็นแค้นอย่างยิ่งก็คือ โทรทัศน์ฝรั่งเศสรายงานเรื่องนี้เข้าไปกว่าทศวรรษ

ผมรับฟังข่าวเรื่องโสเภณีเด็กแล้ว ยิ่งคิดถึงอ้อย บีเอ็ม ผมเชื่อว่า หากผู้มีอาชีพเช่นเดียวกับเธอพากันออกจากมุ่มมืดมาปรากฏตัวในที่สว่าง ปัญหาโสเภณีเด็กจะบรรเทาเบาบางลง การประกอบอาชีพโสเภณีก่อนเวลาอันควรเป็นปัญหาเร่งด่วนที่รัฐบาลควรจะหาทางแก้ไข อย่างรวดเร็วเฉพาะแต่การส่งสัญญาณการให้สัมปทานและก่นด่ารัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ หนทางหนึ่งในการแก้ปัญหานี้ก็ คือ การจัดตั้งสถาบันอารมณวิทยา ภายใต้การกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ ผมเห็นว่าไม่มีใครเหมาะที่จะเป็นผู้อำนวยการสถาบันฯ มากไปกว่า อ้อย บีเอ็ม ผู้ที่ ยังไม่มีบัตรประชาชน ถือเป็นที่ยังไม่อยู่ในวัยที่จะเป็นโสเภณี รัฐบาลควรจะกวาดต้อนคนเหล่านี้เข้าสถาบันอารมณวิทยา โดยจ่ายเงินสวัสดิการเพื่อให้สามารถดำรงชีพได้อย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เมื่อมีบัตรประชาชนแล้ว จึงปลดประจำการออกจากสถาบันอารมณวิทยา ด้วยวิธีการเช่นนี้ ปัญหาโสเภณีเด็กก็จะหมดไป เพราะเด็กจะถูกเก็บตัวไว้ในสถาบันอารมณวิทยาจนกว่าจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และสถานีโอททิสต์ฝรั่งเศสก็จะไม่สามารถถ่ายทำภาพยนตร์สารคดีเรื่องนี้ต่อไปอีกได้

ผมชมข่าวท่านนายกรัฐมนตรีตรวจตราศูนย์การประชุมแห่งชาติเมื่อต้นเดือนสิงหาคม ที่ผ่านมานี้ด้วยความตื่นตาตื่นใจ แต่ความโศกพิโรธระการตาของศูนย์การประชุมแห่งนี้จะมีมากยิ่งขึ้นไปอีก หากมีการย้ายชุมชนแออัดคลองใต้สิงห์ใต้และชุมชนแออัดดวงพิทักษ์ออกไป ที่ตรงนั้นเหมาะสำหรับเป็นที่ตั้งของธนาคารพาณิชย์อย่างยิ่ง ลองนึกภาพดูว่า เมื่อการประชุมประจำปีของ

ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศเริ่มต้นขึ้น หากบรรยากาศการประชุมเต็มไปด้วยความตึงเครียด ไม่เพียงแต่การประชุมจะไม่สามารถหาข้อยุติได้เท่านั้น ผู้เข้าร่วมประชุมบางคนอาจหัวใจวายตายไปอีกด้วย ซึ่งจะยังความเสียหายแก่ภาพพจน์ของประเทศไทยอย่างมาก แต่ถ้ามีธนาคารอารมณ์อยู่ใกล้ๆ ศูนย์การประชุมนั่นเอง ผู้เข้าร่วมการประชุมอาจแอบเข้าธนาคารอารมณ์เพื่อคลายเครียด แล้วกลับมาประชุมต่อ ความตึงเครียดในศูนย์การประชุมก็จะลดลงเป็น อันมาก

ผมเป็นคนประเภทรักเสียงเพลงและไม่รังเกียจคนจน ผมมีความเห็นว่า ไหนๆ จะต้องย้ายประชาชนจากชุมชนแออัดคลองไผ่สิงห์โตและชุมชนแออัดดวงพิทักษ์แล้ว รัฐบาลก็ควรที่จะหาที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินซึ่งดีกว่าเดิม ผมเห็นว่า กรมธนารักษ์ควรจะเรียกที่ราชพัสดุบริเวณถนนวิฑูรคีนจากสถานเอกอัครราชทูตอเมริกัน แล้วให้ประชาชนจากชุมชนแออัดทั้งสองเข้าไปอยู่แทน เวลานี้กรมธนารักษ์กำลังรู้สึกอึดอัดใจ เพราะที่ราชพัสดุบริเวณถนนวิฑูรคีนประมาณ 24 ไร่ ให้สถานเอกอัครราชทูตอเมริกันเช่าในอัตราเดือนละ 4,000 บาท ทั้งๆ ที่ราคาที่ดินบริเวณถนนวิฑูรคีนตกตารางวาละ 300,000 บาทแล้ว กรมธนารักษ์มีอาคารกล้าๆ กลัวๆ ได้แต่ขอขึ้นค่าเช่า ผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ (มติชน ฉบับวันที่ 22 กรกฎาคม 2534) ซึ่งผมเห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่สมควรที่สุดที่ตัวแทนของรัฐบาลไทย ไหนๆ รัฐบาลอเมริกันก็แสดงความไม่แยแสต่อ รสช. นับตั้งแต่วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 เป็นต้นมา รัฐบาลไทยก็ไม่ควรจะเกรงใจรัฐบาลอเมริกันอีกต่อไป ควรจะเรียกที่ดินคืนมาเป็นประโยชน์แก่คนจนที่เป็นคนไทย

ยิ่งเขียน ผมยิ่งคิดถึงอ้อย บีเอ็ม แต่เมื่อผมอ่านบทสัมภาษณ์ของเธอแล้ว เห็นจะต้องนึกถึงอ้อย สุนิสา "ถอยดีกว่า ไม่เอา.ว.ดีกว่า" เธอกล่าวว่า "...เด็กของเรามีระดับ คนที่มีเงินเดือน 4,000 -10,000 บาท เราจะแนะนำว่าอย่าเที่ยวเลย เพราะเด็กของเราค่าบริการ ต่ำสุด 2,000 บาท จนถึงระดับล้าน..."

ถึง อ้อย บีเอ็ม

ชาตินี้ เราคงไม่ได้พบกัน

'สรรค์' ชสมก.

กีฬา วัฒนธรรม และการพัฒนาเศรษฐกิจ

การแข่งขันกีฬา Asian Games ครั้งที่ 12 จบสิ้นลงเมื่อวันอาทิตย์ที่ 16 ตุลาคม 2537 ด้วยความผิดหวังของประชาชนชาวไทย ทั้งนี้เนื่องจากทีมนักกีฬาไทยสามารถคว้าเหรียญทองได้เพียงเหรียญเดียวเท่านั้น โดยที่ก่อนหน้านี้สมาคมกีฬาต่างๆ ต่างพากันประโคมข่าวถึงโฆษณาชวนเชื่อเกี่ยวกับความสามารถของกองทัพนักกีฬาไทย จนประชาชนคนไทยมีความคาดหวังเกินกว่าความเป็นจริงเป็นอันมาก

ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าประเทศไทยจะมีการเติบโตทางเศรษฐกิจ ในอัตราค่อนข้างสูง แต่ความก้าวหน้าทางด้านภารกิจกีฬามีไม่มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อวัดจากความสำเร็จในการแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศ มีพักต้องกล่าวถึงการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก ซึ่งทีมนักกีฬาไทยไม่เคยประสบความสำเร็จในการแข่งขันเหรียญทองเลย แม้แต่การแข่งขันภายในภูมิภาคอาเซียนตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งไทยเคยครองความเป็นหนึ่งเมื่อครั้งที่ยังเป็น SEAP Games ก็ต้องสูญเสียตำแหน่งผู้นำเมื่อ SEAP Games แปรเปลี่ยนเป็น SEA Games โดยที่อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์เข้าร่วมการแข่งขันด้วย

ไทยเข้าร่วมการแข่งขัน Asian Games ครั้งที่ 3 ในปี 2501 แต่เพิ่งได้เหรียญทองครั้งแรกในการแข่งขันครั้งที่ 4 ในปี 2505 ณ ประเทศอินโดนีเซีย (2 เหรียญ) เฉพาะการแข่งขันครั้งที่ไทยเป็นเจ้าภาพเท่านั้นที่สามารถไขว่คว้าเหรียญทองได้มาก ดังเช่นการแข่งขันครั้งที่ 5 ปี 2509 (12 เหรียญ) ครั้งที่ 6 ปี 2513 (9 เหรียญ) และครั้งที่ 8 ปี 2521 (11 เหรียญ) หลังจากนั้นไทยได้เหรียญทองเพียง 1-3 เหรียญ

ในการแข่งขัน Asian Games ครั้งที่ 12 นี้ หากจัดลำดับประเทศตามจำนวนเหรียญทองที่ได้รับ ไทยจะอยู่ในลำดับที่ 15 แต่การพิจารณาความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการแข่งขันจากจำนวนเหรียญทองเพียงประเภทเดียว อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับฐานภารกิจกีฬาของประเทศต่างๆ ได้ โดยที่บางประเทศอาจไม่มีฐานภารกิจกีฬาที่แข็งแกร่ง แต่อาจได้เหรียญทอง

เพียงเพราะมีนักกีฬาที่มีความสามารถสูงเฉพาะบุคคลเท่านั้น ดังนั้น จึงควรพิจารณาเหรียญรางวัลที่ได้รับทั้งหมด หากยอมรับเกณฑ์ดังกล่าวนี้ไทยจะอยู่ในลำดับที่ 9 ซึ่งดีกว่ามาเลเซียฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ เวียดนาม และพม่า แต่ด้อยกว่าอินโดนีเซีย แต่ถ้ายึดถือจำนวนเหรียญทองในการจัดลำดับ ไทยจะอยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่ามาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ (ดูตารางที่ 1)

หนังสือพิมพ์ กรุงเทพมหานคร (ฉบับวันจันทร์ที่ 17 ตุลาคม 2537) รายงานข่าวว่า เหรียญทองที่ไทยได้จากกีฬา Asian Games ครั้งที่ 12 นี้ต้องจ่ายในราคาแพงถึง 23 ล้านบาท ในขณะที่อินโดนีเซียจ่าย 26 ล้านบาทต่อเหรียญ และมาเลเซีย 10 ล้านบาทต่อเหรียญ รายงานดังกล่าวนี้ครอบคลุมเฉพาะแต่ค่าใช้จ่ายในการเตรียมทีมนักกีฬา โดยที่มิได้คลุมถึงเงินรางวัลที่อัดฉีดให้นักกีฬา

เอเชียนเกมส์ 11 ครั้งแรกถูกครอบงำโดยเอเชียตะวันออก แม้ว่าภาพลักษณ์ของเอเชียนเกมส์ครั้งที่ 12 จะแปรเปลี่ยนไปในแง่ที่มีประเทศในเอเชียกลางที่เดิมเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียตเข้าร่วมในการแข่งขันครั้งนี้ แต่เอเชียตะวันออกยังคงกวาดเหรียญทองเป็นว่าเล่น เหรียญทองของสาธารณรัฐประชาชนจีน (137 เหรียญ) เกาหลีใต้ (63 เหรียญ) และญี่ปุ่น (59 เหรียญ) รวมกันแล้วมีจำนวนถึง 77% ของจำนวนเหรียญทองทั้งหมด (337 เหรียญ) ในขณะที่คาซัคสถาน (Kazakhstan) อุซเบกิสถาน (Uzbekistan) เติร์กเมนิสถาน (Turkmenistan) เกอร์กิสสถาน (Kyrgyzstan) และตาจิกิสถาน (Tajikistan) ได้เหรียญทองรวมกันเพียง 36 เหรียญ คิดเป็น 10.7% ของจำนวนเหรียญทองทั้งหมด

ประชาชนญี่ปุ่นพากันผิดหวังไม่แตกต่างจากประชาชนชาวไทย เพราะญี่ปุ่นไม่สามารถแย่งชิงตำแหน่งที่สองได้ กระนั้นก็ตาม แม้ญี่ปุ่นจะได้เหรียญทองน้อยกว่าเกาหลีใต้ แต่เมื่อพิจารณาเหรียญรางวัลทั้งหมดที่ประเทศทั้งสองได้รับ ญี่ปุ่นมีคะแนนรวมเหนือกว่าเกาหลีใต้ (ดูตารางที่ 1)

ญี่ปุ่นเคยครองความเป็นจ้าวในกีฬาเอเชียนเกมส์จวบจนเอเชียนเกมส์ครั้งที่ 9 เมื่อสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้าร่วมแข่งขันในปี 2525 ณ นครนิวเดลี ประเทศอินเดีย สาธารณรัฐประชาชนจีนก็ครองความเป็นหนึ่งนับแต่นั้นมา

การเติบโตใหญ่ด้านการกีฬาของเกาหลีใต้นับเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจยิ่ง เกาหลีใต้มีปมด้อยในข้อที่เคยตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เกาหลีใต้พยายามวิ่งไล่กวาดญี่ปุ่นในทางเศรษฐกิจ จนประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง ครั้นแล้วเกาหลีใต้ก็หันมาวิ่งไล่กวาดญี่ปุ่นในด้านการกีฬบ้าง เมื่อเกาหลีใต้เป็นเจ้าภาพเอเชียนเกมส์ครั้งที่ 10 ในปี 2529 เกาหลีใต้ได้เหรียญทองถึง 93 เหรียญ น้อยกว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนเพียงเหรียญเดียว ในขณะที่ญี่ปุ่นได้

เหรียญทองเพียง 58 เหรียญ ในเอเชียนเกมส์ครั้งที่ 11 ณ นครปักกิ่งในปี 2533 เกาหลีใต้ยังคงครองอันดับสอง โดยได้เหรียญทอง 54 เหรียญ เทียบกับญี่ปุ่น 38 เหรียญ นับตั้งแต่ปี 2529 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นกลับเป็นฝ่ายที่ต้องวิ่งไล่กวาดเกาหลีใต้ ไม่เฉพาะแต่ในเอเชียนเกมส์และโอลิมปิก หากยังรวมถึงการแข่งขันฟุตบอลโลกด้วย ณ บัดนี้ ทั้งสองประเทศต่างแย่งชิงกันเป็นเจ้าภาพฟุตบอลโลกในปี 2545

การแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศมิได้เป็นเฉพาะเวทีที่นานาประเทศใช้แสดงผลานภาพทางด้านกีฬาเท่านั้น หากยังเป็นสนามประลองยุทธระหว่างประเทศที่ต่างอุดมการณ์ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจอีกด้วย การแย่งชิงตำแหน่งเจ้าโอลิมปิก ระหว่างค่ายเสรีประชาธิปไตยกับค่ายคอมมิวนิสต์ก่อนปี 2532 นับเป็นอุทาหรณ์อันดี กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ประเทศที่ประสบความสำเร็จในการแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศมักเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตก เมื่อญี่ปุ่นประสบความสำเร็จอย่างงดงามในการเป็นเจ้าภาพกีฬาโอลิมปิกในปี 2507 ญี่ปุ่นสามารถประกาศศักดาในการแข่งขันกีฬาหลายต่อหลายประเภท ชัยชนะในด้านการกีฬาของญี่ปุ่นส่วนสำคัญเป็นผลพวงจากความก้าวหน้าในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ในทำนองเดียวกันเมื่อเกาหลีใต้เริ่มแสดงอัจฉริยภาพด้านการกีฬาในเอเชียนเกมส์ปี 2529 ก็เป็นเวลาเกาหลีใต้เปลี่ยนสถานะเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICs) แล้ว

ประเทศที่ยากจนมักจะไม่ประสบความสำเร็จในการแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศ หากประชาชนส่วนใหญ่ยังมีรายได้ไม่พอประทังชีวิต เวลาเกือบทั้งหมดย่อมต้องเสียไปกับการแสวงหารายได้ เวลาว่างสำหรับการเล่นกีฬาย่อมไม่มี และฐานะการคลังของรัฐบาลไม่เอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมกิจกรรมด้านการกีฬา ด้วยเหตุตั้งนี้เอง ประเทศที่ประสบความสำเร็จด้านการกีฬา จึงต้องมีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอสมควร

อย่างไรก็ตาม แม้ฐานะทางเศรษฐกิจจะเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น แต่หาใช่เงื่อนไขที่พอเพียงไม่ ในบรรดากลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย (Asian NICs) เฉพาะเกาหลีใต้และไต้หวันเท่านั้นที่ประสบความสำเร็จ ในขณะที่ฮ่องกงและสิงคโปร์ไม่สู้ประสบความสำเร็จนัก (ดูตารางที่ 2) ส่วนสำคัญเป็นเพราะประเทศทั้งสองมีประชากรน้อย เนื่องจากมีฐานะไม่แตกต่างไปจากนครรัฐ (City State)

ขนาดของประเทศ ซึ่งวัดจากจำนวนประชากร นับเป็นตัวแปรสำคัญอีกตัวหนึ่งที่มีผลต่อฐานะตำแหน่งในการแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศ ประเทศที่มีประชากรมาก ย่อมมีโอกาสในการคัดเลือกนักกีฬาได้มากกว่าประเทศที่มีประชากรน้อย ดังกรณีของสาธารณรัฐประชาชนจีนและอินโดนีเซีย แต่ขนาดของประเทศก็ยังไม่สามารถให้อรรถาธิบายได้อย่างหมดจด เพราะประเทศที่มีประชากรมาก ดังเช่นอินเดียและปากีสถาน ก็ไม่ประสบความสำเร็จในการแข่งขัน (ดูตารางที่ 2)

นโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริมการกีฬาและการเสริมสร้างสุขภาพของประชาชน น่าจะเป็นคำอธิบายที่ดีกว่าขนาดของประเทศ ในบรรดาประเทศผู้นำด้านการกีฬาในเอเชีย ไม่ว่าจะ เป็นสาธารณรัฐประชาชนจีน เกาหลีใต้ และญี่ปุ่น ล้วนแล้วแต่มีนโยบายการกีฬาที่แจ่มชัดและ เอาจริงเอาจัง แม้สาธารณรัฐประชาชนจีนจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าเกาหลีใต้และญี่ปุ่น แต่มี ความได้เปรียบในด้านฐานประชากรที่กว้างขวางกว่า ประกอบกับความมุ่งมั่นในการส่งเสริมการกีฬา ทำให้สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นยักษ์ใหญ่ด้านการกีฬาในเอเชีย ข้อที่พึงสังเกตก็คือ ประเทศสังคม นิยมมีนโยบายการกีฬาที่เอาจริงเอาจังมากกว่าประเทศอื่นใด การที่โค้ชสถานและอูสเบกิสถาน สามารถยึดครองตำแหน่งที่ 4 และ 5 ในการแข่งขันเอเชียนเกมส์ครั้งที่ 12 นี้ นับเป็นอุทาหรณ์อันดี (ดูตารางที่ 1)

ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นโยบายของรัฐบาลด้านการกีฬา และขนาด ของประเทศ ซึ่งวัดจากจำนวนประชากร นับเป็นตัวแปรสำคัญที่ใช้อธิบายความสำเร็จในการแข่งขัน กีฬาระหว่างประเทศ ดังเห็นได้จากการแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ครั้งที่ 12 นี้ ทั้งนี้มีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ประเทศที่รุดหน้าทางเศรษฐกิจ ดังเช่นญี่ปุ่นและกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชียจำนวน ประชากรต่อ 1 เหยี่ยวรางวัลที่ได้รับมีค่าต่ำกว่า 1 ล้านคน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ฐานประชากร น้อยกว่า 1 ล้านคนก็สามารถทำให้ได้เหรียญรางวัลแล้ว (ไม่ว่าจะเป็นเหรียญทอง เหรียญเงิน และ เหรียญทองแดง) ในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่รุ่นที่สอง (Second-Generation NICs) มาเลเซีย อาศัยฐานประชากร 1 ล้านคนในการได้มาซึ่งเหรียญรางวัลหนึ่งเหรียญ ในขณะที่ไทยต้องอาศัยฐาน ประชากร 2.3 ล้านคนในการได้ซึ่งเหรียญรางวัลจำนวนเดียวกัน เมื่อเทียบกับ 4.9 ล้านคนในกรณีของ ฟิลิปปีนส์ และ 7.1 ล้านคนในกรณีของอินโดนีเซีย (ดูตารางที่ 3)

ด้วยเหตุที่สาธารณรัฐประชาชนจีนค่อนข้างด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจเมื่อเทียบกับ ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ จึงต้องอาศัยฐานประชากรสูงถึง 4 ล้านคนในการได้ซึ่งเหรียญรางวัลหนึ่งเหรียญ เทียบกับ 11.9 ล้านคนในกรณีของปากีสถาน และ 40.2 ล้านคนในกรณีของอินเดีย ทั้งๆที่ฐานะทาง เศรษฐกิจแตกต่างกันไม่มากนัก แสดงให้เห็นว่า ความมุ่งมั่นของรัฐบาลในการส่งเสริมการกีฬามีผล อย่างสำคัญต่อความสำเร็จในการแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศ (ดูตารางที่ 3)

การกีฬาเป็นเรื่องของวัฒนธรรม ความอ่อนด้อยในด้านกีฬาของคนไทย ประกอบกับ ความอ่อนด้อยของนักเรียนไทยในการแข่งขันความรู้ด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ระหว่าง ประเทศ สะท้อนให้เห็นว่า ในขณะที่สังคมเศรษฐกิจไทยเจริญรุดหน้า ฐานทางวัฒนธรรมและปัญญา กำลังฝ่อทรน

ตารางที่ 1

การจัดลำดับประเทศตามจำนวนเหรียญทองและคะแนน
ในการแข่งขันกีฬา Asian Games ครั้งที่ 12 พ.ศ.2537

ประเทศ	เหรียญรางวัล				คะแนนดิบ	
	ทอง	เงิน	ทองแดง	รวม	คะแนน	ลำดับที่
1. สาธารณรัฐประชาชนจีน	137	92	60	289	655	1
2. เกาหลีใต้	63	53	63	179	358	3
3. ญี่ปุ่น	59	68	80	207	393	2
4. คาซัคสถาน	25	26	26	77	153	4
5. อุซเบกิสถาน	10	10	19	40	69	5
6. อิหร่าน	9	9	8	26	53	7
7. ใต้หวัน	7	12	24	43	69	5
8. อินเดีย	4	3	15	22	33	10
9. มาเลเซีย	4	2	13	19	29	11
10. กาตาร์	4	1	5	10	19	13
11. อินโดนีเซีย	3	12	11	26	44	8
12. ซีเรีย	3	3	1	7	16	15
13. ฟิลิปปินส์	3	2	8	13	21	12
14. คูเวต	3	1	5	9	16	15
15. ไทย	1	11	13	25	38	9
16. ซาอุดีอาระเบีย	1	3	5	9	14	18
17. เติร์กเมนิสถาน	1	3	3	7	12	20
18. มงโกเลีย	1	2	6	9	15	17
19. เวียดนาม	1	2	0	3	7	22
20. สิงคโปร์	1	1	5	7	10	21
21. ฮองกง	0	5	7	12	17	14
22. ปากีสถาน	0	4	6	10	14	18

หมายเหตุ เหรียญทอง = 3 คะแนน เหรียญเงิน = 2 คะแนน
เหรียญทองแดง = 1 คะแนน

ตารางที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจและจำนวนประชากร

กับความสำเร็จในการแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ครั้งที่ 12

ปี 2537

ประเทศ	รายได้ประชาชาติต่อหัว (เหรียญอเมริกัน)	จำนวนประชากร (ล้านคน)	จำนวนเหรียญทองที่ได้รับ ใน Asian Games 12
1. สาธารณรัฐประชาชนจีน	470	1,162	137
2. ญี่ปุ่น	28,190	125	59
<i>Asian NICs</i>			
3. เกาหลีใต้	6,790	44	63
4. ไต้หวัน	8,790	21	7
5. ฮองกง	15,360	6	0
6. สิงคโปร์	15,730	3	1
<i>Second-Generation NICs</i>			
7. มาเลเซีย	2,790	19	4
8. ไทย	1,840	58	1
9. อินโดนีเซีย	670	184	3
10. ฟิลิปปินส์	770	64	3
<i>ประเทศอื่น ๆ</i>			
11. อินเดีย	310	884	4
12. ปากีสถาน	420	119	0

ที่มา ข้อมูลรายได้ประชาชาติต่อหัวและจำนวนประชากรเป็นข้อมูลปี 2535 จาก *World Development Report 1994*

ตารางที่ 3
จำนวนประชากรต่อหนึ่งเหรียญรางวัล
การแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ครั้งที่ 12
ปี 2537
(ล้านคน)

ประเทศ	จำนวนประชากร ต่อ 1 เหรียญรวม	จำนวนประชากร ต่อ 1 เหรียญรวม
1. สาธารณรัฐประชาชนจีน	4.0	8.5
2. ญี่ปุ่น	0.6	2.1
<i>Asian NICs</i>		
3. เกาหลีใต้	0.2	0.7
4. ไต้หวัน	0.5	3.0
5. ฮองกง	0.5	-
6. สิงคโปร์	0.4	3.0
<i>Second-Generation NICs</i>		
7. มาเลเซีย	1.0	4.8
8. ไทย	2.3	58.0
9. อินโดนีเซีย	7.1	61.3
10. ฟิลิปปินส์	4.9	21.3
<i>ประเทศอื่น ๆ</i>		
11. อินเดีย	40.2	221.0
12. ปากีสถาน	11.9	-

ที่มา คำนวณจากตารางที่ 1 และ 2

นักวิชาการกับสิทธิในการให้คำทำนาย

ในรอบทศวรรษเศษที่ผ่านมา ฉันได้รับเชิญให้เป็น 'โหราเศรษฐกิจ' ทุกปี หากมีใช่เป็นการบรรยายหรือการอภิปราย ก็เป็นการขอสัมภาษณ์จากหนังสือพิมพ์เศรษฐกิจฉบับต่างๆ โดยทั่วไปผมมักจะปฏิเสธคำเชิญเช่นนี้ ส่วนหนึ่งเพราะผมไม่ต้องการเป็น 'โหราเศรษฐกิจ' แต่ส่วนสำคัญยิ่งกว่าเป็นเพราะผมไม่มั่นใจในความถูกต้องของคำทำนาย

ผมมองไม่เห็นประโยชน์ที่จะได้เสียกันว่า อัตราการจำเรอเติบโตทางเศรษฐกิจในปีหน้าสูง 6% หรือ 8% เพราะการให้คำทำนายในลักษณะเช่นนี้มีโอกาสผิดพลาดได้สูง เนื่องจากมีปัจจัยที่คาดไม่ถึงอีกเป็นจำนวนมาก

สังคมมนุษย์มีความต้องการคำทำนายมาแต่บรรพกาล ไม่จำเพาะแต่คำทำนายส่วนบุคคล หากยังครอบคลุมถึงคำทำนายเกี่ยวกับสังคมด้วย สังคมที่ว่านี้อาจมีขนาดเล็กเท่าหมู่บ้านหรือมีขนาดใหญ่เท่าประเทศ ศาสตราพยากรณ์จึงมีบทบาทหน้าที่ในสังคมมนุษย์แต่บรรพกาล ในขณะที่ ศาสตราพยากรณ์ให้คำทำนายเกี่ยวกับสังคม 'หมอผี' ให้คำทำนายเกี่ยวกับหมู่บ้าน แต่ ศาสตราพยากรณ์หรือหมอผีมิได้ทำหน้าที่ในการให้คำทำนายเท่านั้น หากทว่ายังชี้้นำความเป็นไปของสังคมและหมู่บ้านอีกด้วย การให้คำทำนายและการชี้้นำของศาสตราพยากรณ์และหมอผีหาได้มีรากฐานทางวิชาการสมัยใหม่แต่ประการใดไม่ หากแต่มีพื้นฐานจากคติความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ประสพการณ์และไสยศาสตร์ โดยที่การให้คำทำนายและการชี้ นำมักจะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของ ศาสตรา พยากรณ์และหมอผีด้วย

เมื่อมีการปฏิวัติความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเน้นการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติและปรากฏการณ์สังคมด้วยการใช้ลำดับแห่งเหตุผลมากกว่าความเชื่อเชิงไสยศาสตร์ ศาสตราพยากรณ์และหมอผีต้องลดบทบาทหน้าที่ลงตามลำดับ เนื่องจากผู้คนเริ่มตั้งข้อกังขาเกี่ยวกับคำทำนายและการชี้ นำของศาสตราพยากรณ์และหมอผี ในเมื่อคำทำนายและการชี้ นำเหล่านั้นมิอาจอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้

นักวิชาการสมัยใหม่เริ่มเข้าไปแทนที่ศาสตราจารย์และหมอผี การปฏิวัติความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มีผลในการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในสังคม มนุษย์เริ่มปฏิเสธกระบวนทัศน์ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ อันเป็นกระบวนทัศน์ชุดที่เป็นพื้นฐานของคำทำนายและการชี้นำของศาสตราจารย์และหมอผี เมื่อสังคมโดยอมรับกระบวนทัศน์ที่เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ศาสตราจารย์และหมอผีก็เริ่มหมดฐานะในสังคมนั้น ในสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ ศาสตราจารย์และหมอผีจะดำรงฐานะในสังคมไว้ได้ ก็แต่โดยการปรับกระบวนทัศน์ของตนเองตามการเปลี่ยนแปลงในสังคม ข้อเท็จจริงที่ศาสตราจารย์และหมอผีสิ้นฐานะในสังคมอย่างรวดเร็ว ย่อมแสดงให้เห็นว่า คนเหล่านี้ไม่สามารถปรับกระบวนทัศน์ของตนเองทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมได้ เพราะการปรับกระบวนทัศน์ไม่ใช่เรื่องง่าย ความติดขัดมิได้อยู่ที่ตัวศาสตราจารย์และหมอผีเท่านั้น หากยังขึ้นอยู่กับ การยอมรับของประชาชนในสังคมอีกด้วย ศาสตราจารย์และหมอผีที่เปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในการให้คำทำนายและในการชี้นำ ย่อมมีปัญหาในการอธิบายแก่ประชาชนว่า เหตุใดคำทำนายและการชี้นำจึงแปรเปลี่ยนจากที่เคยให้ในอดีต แม้จะสามารถให้อรรถาธิบายได้ดีเพียงใด แต่ศรัทธาที่ประชาชนมีต่อศาสตราจารย์หรือหมอผีนั้น ๆ ย่อมคลอนแคลนตามไปด้วย

นักวิชาการสมัยใหม่ทำหน้าที่แทนศาสตราจารย์และหมอผีทั้งในด้านการให้คำทำนายและด้านการชี้นำ ความแตกต่างพื้นฐานมีแต่เพียงว่า นักวิชาการสมัยใหม่อาศัยหลักวิชาที่ยึดกระบวนทัศน์ที่ยึดถือการใช้ลำดับแห่งเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์มิได้แตกต่างจากนักสังคมศาสตร์และนักมนุษยศาสตร์ในชั้นรากฐาน เพราะต่างก็ให้คำทำนายและการชี้นำแก่สังคมเหมือนกัน ความแตกต่างมีแต่เพียงว่า ในขณะที่นักวิทยาศาสตร์ให้คำทำนายและการชี้นำเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ นักสังคมศาสตร์และนักมนุษยศาสตร์ข้องเกี่ยวกับปรากฏการณ์ของมนุษย์และสังคม แต่เส้นแบ่งประเภทของปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้มีเส้นแบ่งที่ชัดเจน เพราะปรากฏอยู่เนื่องๆว่า นักวิทยาศาสตร์ข้ามพรมแดนไปให้คำทำนายและการชี้นำเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ ความข้อนี้เป็นจริง สำหรับนักสังคมศาสตร์และนักมนุษยศาสตร์ด้วย

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทำให้นักวิทยาศาสตร์สามารถให้คำทำนายได้ว่า เมื่อไฮโดรเจน 2 โมเลกุลมีปฏิสัมพันธ์กับออกซิเจน 1 โมเลกุลภายใต้สภาวะการหนึ่งสภาวะการใด สิ่งที่ได้จากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ คือ น้ำ ในทำนองเดียวกับที่นักดาราศาสตร์สามารถให้คำทำนายได้ว่าเมื่อไรดาวหางฮัลเลย์จะโคจรผ่านประเทศไทย ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทำให้นักวิทยาศาสตร์สามารถชี้นำประชาชนได้ว่า เมื่อเกิดสุริยุปราคา ไม่ควรมองสุริยุปราคาด้วยตาเปล่า เพราะจะทำให้เสียสายตา

คำทำนายและการชี้้นำเกี่ยวกับสังคมมนุษย์แตกต่างจากคำทำนายและการชี้นำทางวิทยาศาสตร์ในขั้นรากฐาน เพราะคำทำนายและการชี้นำเกี่ยวกับสังคมมนุษย์มีอาจเลียงผันการใช้ดุลพินิจและค่านิยมส่วนบุคคล อีกทั้งเจือปนด้วยอุดมการณ์ทางการเมืองของนักวิชาการผู้วิเคราะห์ คำทำนายและการชี้นำเกี่ยวกับมนุษย์และสังคมจึงก่อให้เกิดวิวาทะได้เสมอ เพราะความรู้ทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มักจะไม่มีการตั้งกฎเกณฑ์ที่ลงตัว แต่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์จำนวนหนึ่งมีกฎเกณฑ์ที่ลงตัวและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ความรู้เกี่ยวกับการก่อเกิดของน้ำและข้อชี้นำเกี่ยวกับการดูสุริยุปราคา มิใช่เรื่องที่ต้องโต้เถียงกันอีกต่อไป

แต่คำทำนายและการชี้นำทางวิทยาศาสตร์ที่ถือว่าปลอดภัยพ้นจากการใช้ดุลพินิจ ค่านิยม และอุดมการณ์ทางการเมืองส่วนบุคคลเสียทีเดียว เพราะความรู้ทางวิทยาศาสตร์จำนวนมากยังไม่ลงตัว ความรู้ที่ยังไม่ลงตัวเหล่านี้ย่อมก่อให้เกิดวิวาทะได้เสมอ ยิ่งการประยุกต์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์กับสังคมมนุษย์ชนิดที่ก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียด้วยแล้ว ความไม่เป็นวิทยาศาสตร์ในการประเมินย่อมมีมากขึ้น เพราะการชี้ให้นำหน้าระหว่างผลดีกับผลเสียจำต้องใช้ดุลพินิจ ค่านิยมและอุดมการณ์ทางการเมืองส่วนบุคคลจึงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ ความข้อนี้เห็นได้จากวิวาทะเกี่ยวกับการสร้างเขื่อน และวิวาทะเกี่ยวกับการสร้างโรงงานไฟฟ้านิวเคลียร์

การให้คำทำนายและการชี้นำหาใช่เอกสิทธิ์ของนักวิชาการไม่ ราษฎรโดยทั่วไปย่อมมีสิทธิดังกล่าวนี้ เพราะเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยที่ผู้ปกครองยากที่จะลิดรอนได้ แต่การที่ผู้คนโดยทั่วไปแสวงหาคำทำนายและการชี้นำจากนักวิชาการ ก็เพราะเชื่อว่านักวิชาการเป็นผู้ที่มีหลักวิชาการวิเคราะห์ และสามารถให้คำทำนายที่ถูกต้องแม่นยำได้ เมื่อไรก็ตามที่นักวิชาการให้คำทำนายและการชี้นำที่ผิดพลาด ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักวิชาการนั้นย่อมเสื่อมถอยลง หากความผิดพลาดเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ก็จะไม่มีการฟังนักวิชาการคนนั้นอีกต่อไป

ความสามารถในการให้คำทำนายที่ถูกต้องแม่นยำ มิใช่เหตุผลประการเดียวที่สร้างศรัทธาในตัวนักวิชาการ ความประพฤติและอุดมการณ์ทางการเมืองของนักวิชาการนับเนื่องเป็นปัจจัยสำคัญด้วย ผู้ที่มีความประพฤติเสื่อมทราม ถึงจะเก่งกาจสามารถเพียงใด ก็คงหาคนศรัทธาได้ยาก ประชาชนที่รักชาติรักประชาธิปไตยมักจะไม่ฟังนักวิชาการขายตัวที่สยบเป็นสมุนผู้ทรงอำนาจเผด็จการ นักวิชาการต้องพิสูจน์ตนเองดุจเดียวกับที่ระยะทางพิสูจน์ม้า กาลเวลาพิสูจน์คน

เมื่อศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ให้คำทำนายในเดือนพฤษภาคม 2535 ว่าเหตุการณ์การนองเลือดกำลังจะเกิดขึ้นจากพฤติกรรมการสืบทอดอำนาจของผู้นำ รสช. พร้อมทั้งชี้นำหนทางในการหลีกเลี่ยงภาวะการนองเลือดนั้น นายแพทย์ประเวศได้ทำหน้าที่นักวิชาการผู้รักชาติรักประชาธิปไตย ซึ่งต้องการเห็นसानติสุขในบ้านเมือง แต่ผู้นำ รสช.เวลานั้น ซึ่งแวดล้อมด้วย

นักวิชาการและนักการเมืองสอพลอหาได้ฟังคำทำนายของนายแพทย์ประเวศไม่ เหตุการณ์นองเลือดได้เกิดขึ้นจริง และผู้นำ รสช.ต้องสูญสิ้นอำนาจตามกฎหมายแห่งกรรม

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ให้คำทำนายในเดือนมีนาคม 2537 ว่า เหตุการณ์นองเลือดกำลังจะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งจากความขัดแย้งในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ สังคมไทย ฟังคำทำนายของนายแพทย์ประเวศมากขึ้นกว่าเมื่อเดือนพฤษภาคม 2535 เพราะอย่างน้อยที่สุด นายแพทย์ประเวศได้พิสูจน์ความแม่นยำในการทำนายมาแล้ว กระนั้นก็ตาม ชนชั้นปกครองไทยในปี 2537 มิได้แตกต่างจากปี 2535 ที่มุ่งแต่การยึดกุมและยึดแย้งอำนาจ โดยหารับฟังคำทำนายของนายแพทย์ประเวศไม่ มีหน้าซำยังขาดความจริงใจในการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น หากแต่อาศัยกระบวนการแก้ไขรัฐธรรมนูญในการเล่นการเมือง

แม้ชนชั้นปกครองจะไม่รับฟังคำทำนายของนายแพทย์ประเวศ แต่ก็ไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้ นายแพทย์ประเวศเช่นเดียวกัน ความข้อนั้นนับว่าแตกต่างจากกรณีที่นายธีรยุทธ บุญมี ออกมาเตือนด้วยเนื้อหาเดียวกันว่า สภาพการณ์ในปัจจุบันละม้ายคล้ายคลึงกับช่วงก่อนเดือนตุลาคม 2519 พลันที่คำทำนายของนายธีรยุทธปรากฏสู่สาธารณชน บรรดา ส.ส. และวุฒิสมาชิกต่างพุ่งหอกใส่ นายธีรยุทธ พร้อมทั้งกล่าวหาว่า นักวิชาการกำลังใช้มือข่มขู่รัฐสภาให้แก้ไขรัฐธรรมนูญตามที่ต้องการ

เมื่อนายฉลองภพ สุธังกรกาญจน์ ให้คำทำนายว่า สภาพการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันอาจนำไปสู่สภาวะรัฐประหาร ซึ่งจะเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจอย่างยิ่ง นายฉลองภพก็กลายเป็นเป้าทางการเมืองอย่างที่เข้าใจได้ไม่ยาก แม้ว่าคำทำนายของนายฉลองภพเป็นสิ่งที่อยู่ในใจของนักวิชาการและประชาชนจำนวนไม่น้อย ขุนศึกหลายต่อหลายนายกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า บัดนี้ทหารพัฒนาแล้วและเป็นประชาธิปไตยแล้ว การรัฐประหารจะไม่เกิดขึ้น พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ถึงกับกล่าวว่า สถานการณ์ยังไม่สุกงอมพอที่จะมีการรัฐประหาร แต่ใครเล่าจะหลงเชื่อคำทำนายของทหารที่ว่า ทหารจะไม่ทำรัฐประหาร ในเมื่อประสบการณ์ในอดีตล้วนแล้วแต่ตรงกันข้ามกับคำทำนายดังกล่าวนี้ ขุนศึกที่เป่ล่งมธุรสวาจาว่า 'ผมจะไม่วัดรอยเท้าท่าน' ก็เคยปฏิบัติภารกิจโค่นล้มอำนาจ 'นาย' มาก่อนแล้ว

ปฏิกิริยาที่ผู้นำพรรคประชาธิปัตย์มีต่อคำทำนายของนายฉลองภพนับว่าน่าสนใจยิ่ง เพราะแทนที่คนเหล่านั้นจะรับฟังคำทำนายด้วยความพินิจพิจารณา กลับมีปฏิกิริยาโต้ตอบที่รุนแรง บางคนถึงกับก่นด่าในทำนองว่า ผู้ที่ให้คำทำนายถึงความเป็นไปได้ที่จะเกิดการรัฐประหารเป็นผู้ที่ต้องการโค่นล้มระบอบประชาธิปไตยเสียเอง โมหจริตทำให้ผู้นำพรรคประชาธิปัตย์ไม่สำรวจความผิดพลาดในการบริหารราชการแผ่นดินของตนเอง ระบบการให้เหตุผลดังที่กล่าวข้างต้นนี้ทำให้ได้ข้อสรุปต่อไปว่า ผู้ที่ให้คำทำนายถึงความเป็นไปได้ที่จะเกิดแผ่นดินไหวเป็นผู้ที่ต้องการเห็นความ

ฉิบหายของบ้านเมือง และผู้ที่ให้คำทำนายถึงความเป็นไปได้ที่จะเกิดการนองเลือดเป็นคนกระหายเลือด การใช้ลำดับแห่งเหตุผลเชิงทาร์กเช่นนี้ผิดหลักตรรกวิทยาอย่างไร มีจำต้องจาะไร

ความผิดของนายฉลองภพในสายตาของผู้นำพรรคประชาธิปไตยอยู่ที่การชี้้นำให้ยุบสภา ด้วยเหตุที่นายฉลองภพเชื่อว่า การยุบสภาเป็นมรรควิธีในการยึดอายุประชาธิปไตย แต่ข้อชี้นำดังกล่าวนี้ขัดกับความต้องการพื้นฐานของผู้นำพรรคประชาธิปไตยที่ต้องการยึดกุมอำนาจการบริหารให้ครบกำหนด 4 ปี

ด้วยเหตุที่คำทำนายและการชี้นำเกี่ยวกับมนุษย์และสังคมเจือปนด้วยอคติ ค่านิยม ดุลพินิจ และอุดมการณ์ส่วนบุคคล ผู้ทรงอำนาจจึงเลือกรับฟังคำทำนายและข้อชี้นำเพียงบางชุด โดยไม่รับฟังชุดที่ขัดต่อเป้าหมายความต้องการและผลประโยชน์ของตนเอง ในประวัติศาสตร์ที่เป็นมา ผู้ทรงอำนาจมักจะเลือกรับฟังคำทำนายเกี่ยวกับความสดใสทางเศรษฐกิจ หากมีผู้หนึ่งผู้ใดชี้ให้เห็นด้านมืดของเศรษฐกิจไทย คนผู้นั้นจะกลายเป็นหมาหัวเน่าในสายตาของชนชั้นปกครอง และอาจถูกกล่าวหาอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นผู้ที่ต้องการเห็นความฉิบหายของเศรษฐกิจไทย

ด้วยเหตุที่ผู้ทรงอำนาจมีระบบตรรกวิทยาเช่นนี้เอง หน่วยราชการดังเช่นธนาคารแห่งประเทศไทยและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงแข่งกันให้คำทำนายเศรษฐกิจที่สดใส โดยที่ไม่เคยเผยแพร่ให้สาธารณชนได้ทราบ ว่าหน่วยงานทั้งสองใช้แบบจำลองอะไร และมีวิธีการประมาณการอย่างไร จนอดสงสัยมิได้ว่า หน่วยงานทั้งสองใช้วิธีการ 'ปั้นแปะ' แบบไทย ๆ ในการให้คำทำนาย

คำทำนายทางเศรษฐกิจของหน่วยราชการค่อยๆ แปรสภาพเป็นการโฆษณาชวนเชื่อส่วนหนึ่งเพื่อเอาใจผู้นำรัฐบาล อีกส่วนหนึ่งเพื่อฉายภาพอันสดใสแก่นักลงทุนทั้งภายในและภายนอกประเทศ หากหน่วยราชการยังไม่เปลี่ยนแปลงวิธีการให้คำทำนายไปในทางที่ให้ภาพเศรษฐกิจอย่างรอบด้าน ความน่าเชื่อถือของคำทำนายจะหมดสิ้นไปตามลำดับ ในไม่ช้าคำทำนายจะมีฐานะไม่แตกต่างจากคำสอพลอ

ด้วยเหตุที่การให้คำทำนายมีอาจปลอดภัยจากการใช้ดุลพินิจนั่นเอง นักวิชาการจึงสามารถใช้คำทำนายเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนบุคคล รวมตลอดจนการใช้เป็นเครื่องมือในการสอพลอได้โดยง่าย เพราะเพียงแค่เลือกให้คำทำนายและคำชี้แนะชุดที่สอดคล้องกับเป้าหมายความต้องการและผลประโยชน์ของผู้ทรงอำนาจทางการเมือง ก็สามารถเสวยสุขและมั่งคั่งด้วยทรัพย์ศฤงคาร นักวิชาการหลายต่อหลายคนได้สร้างฐานะด้วยวิธีการเช่นนี้

นักวิชาการจะสามารถอ้างฐานะของตนในสังคมไว้ได้ก็แต่โดยการอ้างและเพิ่มพูนความเชื่อถือและศรัทธาของผู้คนในสังคมนั้น แม้ว่าการให้คำทำนายมิใช่เอกลักษณ์ของนักวิชาการ

แต่นักวิชาการก็ต้องมีสำนึกทางมโนธรรมในการเตือนสังคมมิให้ตกสู่หุบเหวแห่งหายนภัย หากนักวิชาการมุ่งแต่ใช้วิชาความรู้เพื่อสนองผู้มีอำนาจ ในไม่ช้านักวิชาการก็ต้องสิ้นฐานะในสังคมดุจเดียวกับ ศาสดาพยากรณ์และหมอผีในอดีต และคำทำนายของนักวิชาการจะไม่แตกต่างจากคำทำนายของ หมอดูที่กล่าวถึง 'รัฐบาลอายุหมื่นปี' ดังปรากฏในยุครัฐบาลพลเอกสุจินดา คราประยูร

บทสัมภาษณ์ในฐานะสินค้า

ผมมีโอกาสเสวนากับนักข่าวและนักหนังสือพิมพ์หลายคนในหลายกรรมหลายวาระ และพบว่า คนเหล่านี้มิได้ตระหนักถึงลักษณะความเป็นสินค้าของบทสัมภาษณ์แม้แต่น้อย ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงบทสัมภาษณ์ประหนึ่งว่าเป็นสินค้าไร้ราคา (Free Goods) แท้ที่จะแล้วหาได้เป็นเช่นนั้นไม่

ในการสัมภาษณ์ย่อมต้องมีผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้สัมภาษณ์ ตลาดบทสัมภาษณ์เป็นตลาดสารสนเทศ (Information Market) ประเภทหนึ่ง ซึ่งย่อมต้องมีผู้ซื้อและผู้ขาย สิ่งที่ซื้อขายกันในตลาดนี้ก็คือ ข้อมูลข่าวสาร ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้ขาย ส่วนผู้สัมภาษณ์เป็นผู้ซื้อ การสัมภาษณ์จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ 'ราคา' ในการซื้อขายข้อมูลข่าวสารเป็นที่ตกลงกัน แต่ 'ราคา' อาจมิได้ชำระด้วยเงิน หากแต่ชำระด้วยสิ่งของหรือสิ่งที่มีค่ามิได้ ด้วยเหตุที่ในกรณีส่วนใหญ่ การสัมภาษณ์ไม่ต้องเสียเงิน นักข่าวจึงมิได้ตระหนักว่า บทสัมภาษณ์มีลักษณะเป็นสินค้า

เมื่อนักข่าวตัดสินใจสัมภาษณ์บุคคลหนึ่งบุคคลใด การตัดสินใจดังกล่าวเกิดจากการประเมินแล้วว่า ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการสัมภาษณ์ (Expected Benefit) มีมากกว่าต้นทุนที่คาดว่าจะต้องเสีย (Expected Cost) การประเมินดังกล่าวนี้มักจะมีได้กระทำเป็นกิจจะลักษณะแต่อย่างน้อยที่สุดมักจะมีอยู่ในใจ

เมื่อนักข่าวต้องเจาะข่าวเกี่ยวกับนโยบายใหม่ของรัฐบาล นักข่าวมักจะเข้าสัมภาษณ์รัฐมนตรี เลขาธิการรัฐมนตรี โฆษกรัฐบาล หรือข้าราชการระดับผู้บริหาร แต่นักข่าวจะไม่สัมภาษณ์ตาสีตาสา ซึ่งไม่รู้เรื่องนโยบายใหม่ของรัฐบาล การตัดสินใจเลือกเช่นนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นว่า นักข่าวมีการประเมินประโยชน์สุทธิ (Net Benefit) ที่คาดว่าจะได้จากการสัมภาษณ์ นักข่าวจำต้องสร้างผลงานให้แก่หนังสือพิมพ์ต้นสังกัด และต้องทำงานแข่งกับเวลา การนำเสนอข่าวหนึ่งข่าวใดก่อนหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆก็ดี และการรายงานข่าวในเรื่องที่ไม่มีหนังสือพิมพ์ฉบับใดรายงานก็ดี นับเป็นผลงานอันโดดเด่นตามมาตรฐานวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ด้วยเหตุนี้เอง นักข่าวจึงมักต้องการบทสัมภาษณ์พิเศษ (Exclusive Interview) แต่การได้มาซึ่งบทสัมภาษณ์พิเศษขึ้นอยู่กับความสามารถในการเจาะ

แหล่งข่าววงใน และขึ้นอยู่กับความยินยอมของแหล่งข่าวที่จะไม่ให้ข้อมูลแก่นักสื่อพิมพ์ฉบับอื่นๆ ด้วย

ไม่เฉพาะแต่นักข่าวเท่านั้นที่ต้องตัดสินใจเกี่ยวกับการสัมภาษณ์ ผู้ถูกขอสัมภาษณ์ก็ต้องตัดสินใจว่าจะให้สัมภาษณ์หรือไม่ เจกเช่นเดียวกัน นายกรัฐมนตรีบางคนในบางอารมณ์อาจแสดงอาการ 'งอน' ไม่ยอมให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน เมื่อไม่สบอารมณ์กับการเสนอข่าวในช่วงเวลานั้น แม้ที่พนักงานบางคนก็มีอาการ 'งอน' ด้วย เมื่อมีการเสนอข่าวอันทำให้ภาพพจน์ของกองทัพเสียหาย ในขณะที่ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง มักจะพูดเป็นต้อยหยอในยามถูกสัมภาษณ์ แต่นายสมัคร สุนทรเวช กลับปิดปากไม่ยอมให้สัมภาษณ์ใดๆ ทั้งๆที่ในประวัติศาสตร์อันไม่ยาวไกลนัก นายสมัครไม่เพียงแต่ไม่หลีกหนีหน้า หากยังกระโดดเข้าใส่สื่อมวลชนอีกด้วย

เหตุใดคนบางประเภทจึงขอบให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน แต่บางประเภทกลับรักษาระยะห่างจากสื่อมวลชน ?

การให้สัมภาษณ์นั้นมีทั้งประโยชน์และต้นทุนที่ต้องเสีย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการให้สัมภาษณ์อาจมีทั้งประโยชน์ส่วนบุคคล (Private Benefit) และประโยชน์สังคม (Social Benefit) คนบางอาชีพต้องคอยทำตัวให้เป็นข่าว และต้องให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนเป็นอาชีพอยู่แล้ว ผู้ที่ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ธุรกิจเอกชนก็ดี โฆษกรัฐบาลก็ดี หรือโฆษกหน่วยราชการก็ดี นับเนื่องอยู่ในคนกลุ่มนี้ นักการเมืองมักจะทำตัวให้เป็นข่าว และมักจะไม่ปฏิเสธการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน เพราะการปรากฏเป็นข่าวมีส่วนช่วยเพิ่มพูนคะแนนนิยมทางการเมืองได้ ในทำนองเดียวกับนักวิชาการหน้าใหม่ที่ยังไม่เป็นที่รู้จักมักคุ้น อาจต้องอาศัยการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนในการสร้างชื่อเสียง การให้สัมภาษณ์ในกรณีเหล่านี้จึงก่อประโยชน์ส่วนบุคคล แต่ถ้าหากบทสัมภาษณ์ให้ความรู้แก่สาธารณชน หรือก่อให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคม บทสัมภาษณ์นั้นก็จะเป็นประโยชน์แก่สังคมด้วย

ผู้ให้สัมภาษณ์เชื่อว่าจะได้ประโยชน์จากการให้สัมภาษณ์เพียงด้านเดียว หากแต่ยังมีต้นทุนที่ต้องเสียด้วย ต้นทุนที่ประจักษ์แจ้งก็คือ ค่าเสียโอกาสในการใช้เวลา (Opportunity Cost of Time) เวลาที่เสียไปในการให้สัมภาษณ์นั้นสามารถนำไปในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆได้ การเสียเวลาในการให้สัมภาษณ์จึงทำให้ต้องสูญเสียประโยชน์ที่อาจจะได้จากการประกอบกิจกรรมอื่นๆ ต้นทุนอันเกิดจากการเสียเวลานี้แตกต่างกันไปตามบุคคล บางอาชีพถูกว่าจ้างให้มาเสียเวลาในเรื่องนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโฆษกและฝ่ายประชาสัมพันธ์

แต่การให้สัมภาษณ์ไม่เพียงแต่จะทำให้ต้องเสียเวลาเท่านั้น หากยังมีต้นทุนที่ต้องเสียในรูปอื่นๆ อีกด้วย หากการรายงานข่าวทำลายภาพพจน์ของผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ต้องเสียเวลาในการแก้ข่าวหรือปกป้องภาพพจน์ หากการรายงานข่าวไม่ตรงต่อบทสัมภาษณ์ หรือเกิดจากความ

ไม่เข้าใจบทสัมภาษณ์ของนักข่าว รายงานข่าวที่นี้อาจทำลายชื่อเสียงของผู้ให้สัมภาษณ์ได้ กรณีหลังนี้มักจะเกิดแก่นักวิชาการหรือผู้ชำนาญการ เมื่อนักข่าวไม่มีข้อมูลที่เพียงพอ และไม่มีพื้นความรู้ที่จะเข้าใจบทสัมภาษณ์ได้อย่างถูกต้อง

การตัดสินใจให้สัมภาษณ์จะเกิดขึ้น เมื่อผู้ให้สัมภาษณ์ประเมินแล้วว่า ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการให้สัมภาษณ์คุ้มกับต้นทุนที่ต้องเสีย ส่วนผู้ที่ไม่ยอมให้สัมภาษณ์ ก็เป็นเพราะผลการประเมินเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม แต่การประเมินดังกล่าวนี้อาจผิดพลาดได้ ความผิดพลาดในการประเมินจะเป็นข้อมูลที่จะช่วยปรับปรุงกระบวนการตัดสินใจในอนาคต ผู้คนที่ชอบให้สัมภาษณ์ในกาลครั้งหนึ่ง เริ่มปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยการปิดปากตนเองมากขึ้น เมื่อพบว่า การให้สัมภาษณ์ให้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า

การสัมภาษณ์จะเกิดขึ้น เมื่อนักข่าวและผู้ให้สัมภาษณ์บรรลุข้อตกลงในตลาดบทสัมภาษณ์ นักข่าวเป็นผู้ซื้อบทสัมภาษณ์ โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้ขาย นักข่าวเป็น 'ผู้ซื้อ' บทสัมภาษณ์แต่ในนาม เพราะผู้ซื้อที่แท้จริงก็คือ เจ้าของหนังสือพิมพ์หรือรายการวิทยุและโทรทัศน์ ในการซื้อขายบทสัมภาษณ์นี้ ราคาที่จ่ายมิได้ชำระด้วยเงิน หากแต่ชำระด้วยประโยชน์ที่มีใช้ตัวเงินในตลาดบทสัมภาษณ์ นักข่าวได้รับข้อมูลข่าวสาร ส่วนผู้ให้สัมภาษณ์ได้ประโยชน์ในแง่ที่ได้กระจายข่าวสารที่ตนต้องการกระจาย บางครั้งผลประโยชน์ที่ได้รับปรากฏในรูปของชื่อเสียง (นักวิชาการ) หรือคะแนนนิยมทางการเมือง (นักการเมือง) บทสัมภาษณ์จึงมีฐานะเป็นสินค้าที่มีการซื้อขายกันในตลาดเพียงแต่ 'ราคา' ที่จ่ายเห็นได้ไม่ชัดเท่านั้น

ตลาดบทสัมภาษณ์ในเมืองไทยยังมิได้มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน หากแต่เป็นตลาดที่นำของแลกเปลี่ยนของ (Barter Economy) เมื่อนักข่าวสัมภาษณ์ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง นักข่าวกำลังแลกเปลี่ยนคะแนนนิยมทางการเมือง (ของ ร.ต.อ.เฉลิม) กับข้อมูลข่าวสาร จาก ร.ต.อ.เฉลิม เมื่อนักข่าวสัมภาษณ์นายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ นักข่าวกำลังแลกเปลี่ยนและความแพร่หลายของความคิด (ของนายรังสรรค์) กับข้อมูลข่าวสารจากนายรังสรรค์ บทสัมภาษณ์จึงมิใช่สินค้าไร้ราคา (Free Goods) หากแต่เป็นสินค้าทางเศรษฐกิจ (Economic Goods)

การเติบโตของพลังเศรษฐกิจทุนนิยมและกระบวนการโลกาภิวัตน์ ทำให้เงินเริ่มเข้ามา มีบทบาทในตลาดบทสัมภาษณ์ ตลาดบทสัมภาษณ์เริ่มมีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ทั้งนี้ปรากฏว่า สำนักข่าวตะวันตกและญี่ปุ่นเริ่มจ่ายเงินให้แก่ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นคนไทย จารัตดังกล่าวนี้ก่อเกิดในสังคมตะวันตกเป็นเวลาหลายทศวรรษแล้ว นายเฮนรี คิสซิงเจอร์ (Henry Kissinger) สามารถโก่งค่าตัวการให้สัมภาษณ์ ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ การจ่ายค่า

สัมภาระเป็นการชำระค่าเสียเวลาให้แก่ผู้ให้สัมภาระ สถาบันวิทยุบีบีซีจ่ายค่าสัมภาระแก่นักวิชาการไทย เพราะถือเป็นการซื้อความชำนาญพิเศษ

จารีตการจ่ายค่าสัมภาระกำลังถดถอยจากประเทศทุนนิยมอาวุโส มาสู่ประเทศไทย สังคมไทยกำลังเรียนรู้ลักษณะความอาวุโสของทุนนิยมดังกล่าวนี้ ความมีค่าของเวลา ซึ่งเพิ่มพูนขึ้นตามลำดับขั้นของการพัฒนาทุนนิยม และตามความเร่งรัดแห่งชีวิต จะทำให้มีการจ่ายเงินเพื่อซื้อบทสัมภาระมากขึ้นในอนาคต รายการวิทยุและโทรทัศน์ รวมตลอดจนหนังสือพิมพ์เศรษฐกิจ จะเป็นหัวหอกในการรับจารีตดังกล่าวนี้ เมื่อถึงตอนนั้น ภาพลักษณ์ของบทสัมภาระในฐานะที่เป็นสินค้าจะปรากฏอย่างชัดเจนมากขึ้น

การจ่ายเงินซื้อบทสัมภาระจะช่วยลดปริมาณและเพิ่มคุณภาพของบทสัมภาระ ในปัจจุบัน นักข่าวมิได้ตระหนักถึงลักษณะความเป็นสินค้าของบทสัมภาระ จึงมีการสัมภาระกันอย่างฟุ่มเฟือย อีกทั้งยังปรากฏเสมอว่า นักข่าวไม่ทำการบ้านก่อนการสัมภาระ คำถามที่สื่อถึงอวิชาจึงปรากฏให้เห็นและได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ การจ่ายเงินซื้อบทสัมภาระจะกดดันให้นักข่าวต้องทำการบ้าน ต้องเลือกสรรคำถาม และต้องเลือกสรรผู้ให้สัมภาระมากขึ้น คุณภาพของบทสัมภาระจึงน่าจะดีขึ้น

ตลาดบทสัมภาระกำลังแปรจากตลาดที่นำของแลกเปลี่ยนของ (Barter Economy) ไปสู่ตลาดที่มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน (Money Economy) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จะมีผลกระทบอย่างมหึมาต่อธุรกิจสื่อสารมวลชน การเปลี่ยนแปลงนี้ค่อยๆ เกิดขึ้น และยากที่จะยับยั้งได้ ไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ก็ตาม ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักข่าวกับแหล่งข่าว ซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมกำลังจะถูกทำลายไป สิ่งที่กำลังจะมาแทนที่ก็คือ ความสัมพันธ์บนพื้นฐานของสินค้าและสัญญา

ความสัมพันธ์ตามพันธสัญญา

พ.ศ. 2549

ผมอ่านข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ด้วยความรู้สึกอันยากแก่การพรรณนา ทุกวันนี้หนังสือพิมพ์มีแต่รายงานข่าว 'ผัวฟ้องเมีย' หรือ 'เมียฟ้องผัว' ข้อหาที่ฟ้องร้องกันก็คือ คู่สมรสมีอกาก่อให้เกิดอาการ 'ปิติสังวาส' (orgasm) แก่กันและกัน คู่กรณีจึงต้องเสนอการพิสูจน์ในชั้นศาลว่า อาการ 'ปิติสังวาส' ก่อเกิดขึ้นเมื่อไร และก่อเกิดขึ้นได้อย่างไร รายงานดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดอาการ 'ปิตีบั่นเทิง' แก่ผู้อ่านวัยหนุ่มสาวถ้วนทั่วหน้า แต่สำหรับผู้อ่านที่แก่เฒ่าเช่นผม รับรู้ข่าวทำนองนี้ด้วยอารมณ์แสนเศร้า

จารีตการแต่งงานได้แปรเปลี่ยนไปมากในช่วงทศวรรษเศษที่ผ่านมา ธรรมเนียมที่ชายหนุ่มให้สินสอดทองหมั้นแก่หญิงสาวเพื่อการใช้ชีวิตสมรสร่วมกันค่อยๆ ลายไป อย่างน้อยที่สุดในกรุงเทพฯ และเขตเมืองใหญ่ไม่มีจารีตธรรมเนียมเช่นนี้อีกแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นมาแทนที่ก็คือ ตลาดการสมรสที่มีดีมีงามและซัพพลาย ธุรกิจคนกลางเติบโตอย่างรวดเร็วในตลาดการสมรส และด้วยการที่ทำหน้าที่ของธุรกิจดังกล่าวนี้ ชายหนุ่มและหญิงสาวจำนวนมากมีโอกาสพานพบกันหลายต่อหลายคู่ลงเอยด้วยการแต่งงาน การมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานกลายเป็นเรื่องปกติ การแต่งงานโดยที่ไม่มีได้มีประสบการณ์แห่งอาการ 'ปิติสังวาส' ร่วมกันก่อนการแต่งงานกลับถูกตีฉินนินทา

ความสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานเป็นข้อมูลที่ทั้งสองฝ่ายใช้ในการประเมิน 'ราคา' ของการแต่งงาน หากฝ่ายหญิงประเมินแล้วพบว่า ชีวิตสมรสให้ความสุขอันล้นเหลือและมากกว่าความสุขที่ฝ่ายชายได้รับ ฝ่ายหญิงก็จะเป็นฝ่ายเสนอสินสอดให้ฝ่ายชาย ทั้งสองฝ่ายจะต่อรองราคากันอย่างเปิดเผยและปราศจากอาการขวยเขิน มีกรณีหาหน่อยไม่ที่การแต่งงานลงเอยด้วยการที่ไม่มีฝ่ายใดจ่าย

สินสอด แต่ 'ราคา' หรือสินสอดที่ได้รับกลายเป็นเครื่องบ่งบอกสถานะในตลาดการสมรส เพราะทางราชการได้บันทึกข้อมูล 'ราคา' ในเวลาที่รับจดทะเบียนสมรสด้วย

สถาบันการแต่งงานเปลี่ยนโฉมหน้าไปเป็นอันมาก ชีวิตสมรสมิได้มีสภาพอันยั่งยืนอีกต่อไป เพราะการแต่งงานต้องมีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร จารีตดังกล่าวนี้เริ่มต้นในสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตก แล้วไหลบ่าเข้าสู่สังคมไทยตามกระแสโลกาภิวัตน์ ข้อตกลงสำคัญในสัญญาการแต่งงานมีอย่างน้อย 2 ข้อ ข้อแรกว่าด้วยช่วงเวลาของชีวิตสมรส ซึ่งยาวนานตามแต่คู่สมรสจะตกลงกัน ข้อที่สองว่าด้วยเงื่อนไขในการบอกเลิกสัญญา

คู่สมรสที่ต่างไม่แน่ใจซึ่งกันและกันมักจะเลือกกำหนดช่วงเวลาของชีวิตสมรสสั้น หากความมั่นใจซึ่งกันและกันยังมีมากเพียงใด อายุการสมรสตามสัญญาก็จะยิ่งยาวมากเพียงนั้น แต่เมื่อการใช้ชีวิตสมรสครบตามสัญญาแล้ว หากยังพึงใจที่จะใช้ชีวิตสมรสต่อไป ก็อาจต่ออายุสัญญาได้

สัญญาการแต่งงานมักจะระบุเงื่อนไขการบอกเลิกสัญญาก่อนครบกำหนดไว้ เงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งก็คือ การมิได้เกิดอาการ 'ปิติสังวาส' จากการร่วมเพศ ถือเป็นเหตุในการบอกเลิกสัญญาการแต่งงานได้ เงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การมิได้ร่วมรับภาระรายจ่ายในครอบครัวตามที่ระบุไว้ในสัญญาถือเป็นเหตุในการหย่าร้างได้ จารีตที่สามที่ต้อง 'เลี้ยงดู' ภรรยา นั้นได้เหือดหายไปนานแล้ว เพราะบัดนี้ทั้งหญิงและชายต่างมีรายได้จากการทำงานด้วยกันทั้งคู่ สัญญาการแต่งงานจึงมีข้อตกลงว่า แต่ละฝ่ายต้อง 'ลงขัน' เพื่อการใช้จ่ายภายในครัวเรือนจำนวนเท่าใด คู่สมรสบางคู่มีข้อตกลงว่า หากฝ่ายหญิงตั้งครรภ์ ฝ่ายชายต้องจ่ายเงินชดเชยภาระการตั้งครรภ์แก่ฝ่ายหญิง แต่การเลี้ยงดูบุตรธิดามักจะถือเป็นภาระร่วมกัน ในบางกรณีก็มีข้อตกลงให้ฝ่ายชายจ่ายค่าเลี้ยงดูบุตรธิดาแก่ฝ่ายหญิง ในประการสำคัญสัญญา มักจะมีข้อตกลงว่า เมื่อสัญญาลิ้นอายุลง ใครเป็นผู้รับภาระการเลี้ยงดูบุตร

สัญญาการแต่งงานจะต้องกระทำ ณ ที่ว่าการเขตหรือที่ว่าการอำเภอ ราชการจึงมีคลังข้อมูลเกี่ยวกับตลาดการสมรส และเพื่อที่จะผลักดันให้ตลาดการสมรสมีการแข่งขันที่สมบูรณ์ทางการมีนโยบายให้ประชาชนขอคู่สัญญาการแต่งงานได้ เพียงแต่ต้องเสียค่าธรรมเนียมแต่เพียงเล็กน้อย ข้อมูลที่ปรากฏในสัญญาเกือบจะให้การเจาะต่อรองในการทำสัญญาการแต่งงานมีความเป็นธรรมมากขึ้น อย่างน้อยที่สุดก็สามารถตรวจสอบได้ว่า "ราคา" ที่แต่ละคนได้รับจากการสมรสเป็นเท่าใด

ผมไม่เคยคาดคิดว่า จารีตการแต่งงานจะแปรเปลี่ยนไปมากเช่นนี้ ผมอดทวนระลึกถึงภาพยนตร์เรื่อง Indecent Proposal มิได้ เมื่อกว่าสิบปีที่แล้วเมื่อผมมีโอกาสชมภาพยนตร์เรื่องนี้ ผมยังอดนึกมิได้ว่า เหตุไฉนสังคมนอเมริกันจึงเสื่อมทรามทางจริยธรรมเช่นนี้ ในภาพยนตร์เรื่องดังกล่าว เศรษฐีอเมริกันคนหนึ่ง (Robert Redford) ต้องการเสพสังวาสกับหญิงที่มีสามีแล้วคนหนึ่ง (Demi Moore) จึงเสนอเงิน 'ค่าจ้าง' หนึ่งล้านเหรียญอเมริกัน เมื่อสามีภรรยาตอบตกลง ก็มีการร่างสัญญาสำหรับ 'การจ้างงาน' หมายฝ่ายสตรีเรียกร้องให้มี 'ข้อตกลงเพื่อเหนียว' (Safety Clause) ว่า หากเศรษฐีอเมริกันเกิดหัวใจวายระหว่างการเสพสังวาส ฝ่ายหญิงยังคงได้รับเงินค่าจ้างหนึ่งล้านเหรียญอเมริกันอยู่ดี

บัดนี้ ผมหัวเราะไม่ออก เพราะสังคมไทยได้ 'รูดหน้า' ไปถึงขั้นที่มีการให้เช่าช่วงภรรยากันอย่างแพร่หลาย ด้วยเหตุที่การแต่งงานเป็นไปตามพันธสัญญา ความผูกพันและเยื่อใยระหว่างสามีกับภรรยาไม่แน่นแฟ้น การปราศจากความเอื้ออาทรต่อกันมีผลกระทบต่อชีวิตทางเพศ รายงานการศึกษาหลายต่อหลายเรื่องค้นพบตรงกันว่า คู่สมรสส่วนใหญ่ไม่มีความสุขทางเพศ และนี่เองเป็นต้นเหตุของการฟ้องหย่าที่สำคัญ การปราศจากความสุขทางเพศเป็นปัจจัยผลักดันให้มีการเช่าช่วงภรรยา หากภรรยาต้องการเสพสังวาสกับผู้ชายคนใด ก็อาจทำสัญญาการเช่าช่วงภรรยาโดยจ่ายเงินชดเชยแก่สามี แต่การเช่าช่วงมิได้มีเฉพาะแต่ด้านภรรยาเท่านั้น หากยังมีการเช่าช่วงสามีด้วยหญิงใดหากพึงใจสามีของผู้อื่น อาจทำสัญญาการเช่าช่วงสามีด้วยการจ่ายเงินชดเชยแก่ผู้เป็นภรรยาตามกฎหมาย ในบางกรณี สามีหากต้องการหลับนอนกับหญิงอื่น ก็ต้องจ่ายเงินชดเชยแก่ภรรยาเฉกเช่นเดียวกัน

การเช่าช่วงสามีหรือภรรยาเป็นเรื่องที่ไม่ผิดกฎหมาย เพราะกฎหมายลักษณะครอบครัวสมัยใหม่ยินยอมให้มีการทำสัญญาลักษณะนี้ นับเป็นเวลาหลายปีแล้วที่การค้าประเวณีหมดไปจากสังคมไทย เพียงเมื่อทศวรรษเศษที่แล้วนี้เอง ไม่มีใครเชื่อว่า โสเภณีจะสูญพันธุ์ไปจากสยามเมืองยิ้มได้ แต่บัดนี้โสเภณีได้สูญพันธุ์ไปจริงๆ เพราะกฎหมายมีบทบัญญัติใหม่ว่า การเสพสังวาสโดยมีข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่ถือเป็นการค้าประเวณี แม้ว่าข้อตกลงนั้นจะมีเรื่องการจ่ายเงินชดเชยก็ตาม ด้วยบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ 'ทันสมัย' นี้เอง บรรดาช่องทั้งหลายจึงโรเนียวแบบฟอร์มสัญญาการร่วมเพศไว้เป็นต้น เพื่อให้ 'แขก' และ 'อีตัว' ลงนามก่อนการร่วมประเวณี

ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ได้เหือดหายไปจากสังคมไทยจนเกือบหมดสิ้น ความสัมพันธ์ตามพันธสัญญาก่อเกิดขึ้นมาแทนที่ และแผ่ขยายไปสู่ปริมาณหลายต่อหลายในสังคมไทย แม้แต่การจ้างคนใช้ยังต้องทำสัญญา แต่ความสัมพันธ์ตามพันธสัญญายังทะลวงเข้าสู่ระบบราชการและตลาดการเมืองได้ไม่มากนัก

การขยายตัวของความสัมพันธ์ตามพันธสัญญา นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความสัมพัทธ์ส่วนบุคคลระหว่างมนุษย์ สายใยระหว่างสมาชิกในสังคมถูกกัดกร่อนทีละเล็กทีละน้อย สถาบันครอบครัวถูกสั่นคลอนอย่างรุนแรง สภาพบ้านแตกสาแหรกขาดปรากฏไปทั่ว เพราะสามีภรรยาจำนวนมากต้องแยกทางกันอยู่ เนื่องจากการหย่าร้างหรือเนื่องจากมิได้ต่อสัญญาหลังจากสัญญาการสมรสสิ้นอายุ เด็กของชาติจำนวนมากหากไม่ขาดพ่อ ก็มักจะขาดแม่ ความผูกพันระหว่างลูกกับพ่อแม่เสื่อมสลาย

ผมเฝ้ามองการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยด้วยอารมณ์อันแสนเศร้า ปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นเป็นเรื่องไกลเกินกว่าที่ผมคาดคิด สถานการณ์นับวันมีแต่เลวร้ายลง อย่างน้อยในสายตาของผม ผู้คนที่มีประสบการณ์ในการมีชีวิตสมรสที่มีลักษณะ 'ทุนนิยม' ดังกล่าวข้างต้นนี้ บางคนย่างสู่วัย 50 ปี คนเหล่านี้เริ่มคิดถึงปัญหาในอนาคตว่า ใครจะเป็นผู้เลี้ยงดูและดูแลตนในยามแก่เฒ่า ในขณะที่ได้ภรรยาหนุ่มสาวนี้ ซึ่งถือกำเนิดจากชีวิตสมรส 'ทุนนิยม' เริ่มมีทัศนคติว่า การเลี้ยงดูบิดามารดามีหน้าที่ของบุตร ในช่วงเวลาพิเศษที่ผ่านมา เริ่มมีการเสนอให้ตรากฎหมายเพื่อบังคับให้บุตรต้องเลี้ยงดูบิดามารดาในยามแก่เฒ่า หรือในยามเจ็บไข้ได้ป่วยจนมิอาจทำงานหารายได้ แต่ภรรยาบางคนกลุ่มก็ได้แย้งว่า ในเมื่อพ่อแม่ทอดทิ้งลูกได้ เหตุใดลูกจึงทอดทิ้งพ่อแม่มิได้

เมื่อประมาณสองทศวรรษที่แล้ว ฟรานซิส ฟูกูยาม่า (Francis Fukuyama) มองเห็น 'ปลายทางของประวัติศาสตร์' (The End of History) บัดนี้ ผมกลับมองเห็น 'ปลายทางของทุนนิยม'

ภาคที่สาม

การเมืองกับสังคมไทย

หลุมฝังศพของขุนศึก

เพื่อนร่วมงานคนหนึ่งของผมในสำนักทำพระจันทร์เล่าให้ฟังถึงภาพอันติดตรึงตา เมื่อเขาพบพลเอกอาทิตย์ กำลังเอิกซันและลงจากเครื่องบิน ณ จังหวัดแห่งหนึ่งในภาคอีสาน โดยปราศจากหน่วยรักษาความปลอดภัยและโดยเกือบจะไม่มีผู้ติดตาม อาการแห่งการเยื้องย่างของอดีตขุนศึกผู้นี้เป็นไปเยี่ยงสามัญชนผู้ซึ่งไม่มีภัยต้องระวาง ภาพที่เห็นช่างแตกต่างจากช่วงปี 2525-2529 เมื่อพลเอกอาทิตย์ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ในครั้งกระนั้น ไม่ว่าพลเอกอาทิตย์จะย่างกรายไปที่ใด ล้วนแล้วแต่ห้อมล้อมด้วยหน่วยรักษาความปลอดภัยและผู้ติดตามชุดใหญ่ทั้งสิ้น ประดุจว่าหากปราศจากผู้คนที่ย้อมล้อมเหล่านี้เสียแล้ว จะหาความปลอดภัยแห่งชีวิตมิได้ แต่บัดนี้แม้จะปราศจากหน่วยรักษาความปลอดภัย ความปลอดภัยแห่งชีวิตและทรัพย์สินกลับมีอยู่โดยมิจำต้องรักษา บางทีแล้วหน่วยรักษาความปลอดภัยและคณะผู้ติดตามเป็นเพียงเครื่องประดับที่แสดงถึงความมีอำนาจ เมื่อสิ้นอำนาจ พัสตราภรณ์เหล่านี้ก็สูญสิ้นตามไปด้วย

ในยามที่เรื่องอำนาจ สำเนียงการจำรรวของพลเอกอาทิตย์มีแตกต่างจากการเปล่งประกาศิต เมื่อพลเอกอาทิตย์มีความขัดแย้งกับนักการเมือง บรรดากลไกในกองทัพที่ถูกใช้ไปในการตอบโต้นักการเมืองเหล่านั้นอย่างเป็นระบบ เมื่อพลเอกอาทิตย์มีความขัดแย้งกับรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ก็กลไกในกองทัพอีกเช่นกันที่สิ้นคลอนเสถียรภาพของรัฐบาลเปรม ผมยังจำได้ดีว่าเมื่อรัฐบาลเปรมตัดสินใจลดค่าเงินบาทครั้งสำคัญในเดือนพฤศจิกายน 2527 พลเอกอาทิตย์ได้ปรากฏตัวทางโทรทัศน์เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2527 แสดงทัศนะคัดค้านและโจมตีการลดค่าเงินบาท ในครั้งนั้น การณ์ปรากฏต่อมาว่า การลดค่าเงินบาทครั้งนั้นเป็นการปรับนโยบายเศรษฐกิจครั้งสำคัญที่เกื้อกูลต่อการขยายตัวของส่งออก และต่อการฟื้นตัวจากภาวะเศรษฐกิจถดถอยในเวลาต่อมา อาการเสมือนหนึ่งการข่มขู่รัฐบาลนี้เองทำให้พลเอกอาทิตย์ต้องหลุดจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหาร

บกก่อนเวลาอันควร ทั้งนี้ด้วยน้ำมือของบุรุษที่หนังสือพิมพ์ตั้งสมญานามว่า 'นักฆ่าแห่งลุ่มน้ำเจ้าพระยา'

พลันที่พลเอกอาทิตย์สิ้นอำนาจ พลเอกอาทิตย์ก็กลายเป็นบุรุษที่กองทัพไม่ยอมรับในเวลาต่อมา วลีที่ว่า 'กองทัพไม่ยอมรับ' เปรียบประดุจคำพิพากษาที่ลงทัณฑ์ผู้ต้องหาทางการเมือง ความไม่ยอมรับของกองทัพแปรมาเป็นประเด็นความขัดแย้งทางการเมือง เมื่อพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ แต่งตั้งให้พลเอกอาทิตย์ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม และความขัดแย้งนี้เองเป็นสาเหตุประการหนึ่งของการรัฐประหารเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 ซึ่งมีนัยว่า พลเอกชาติชายเป็นบุรุษที่กองทัพไม่ยอมรับด้วย

'ความไม่ยอมรับของกองทัพ' กลายเป็นวลีที่ได้ยินด้วยความถี่มากขึ้นเมื่อพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ประธานสภา รสช. พยายามผลักดันให้พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ก็ทำสำเร็จไม่ เพราะพลเอกชวลิตกลายเป็นบุรุษที่กองทัพไม่ยอมรับ ข้อที่น่าสังเกตก็คือผู้นำฝ่ายทหารบางคนในปัจจุบันเคยมีพฤติกรรม 'เป็นปีเป็นขลุ่ย' กับพลเอกอาทิตย์ และหลายต่อหลายคนเติบโตใหญ่ในกองทัพในยุคสมัยที่พลเอกชวลิตดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ทั้งพลเอกอาทิตย์และพลเอกชวลิตต่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกองทัพ เมื่อท่านทั้งสองดำรงตำแหน่งสูงสุดในกองทัพ กลไกของกองทัพพากันโหมกระหน่ำนักรการเมืองที่มีวิวาทะกับพลเอกอาทิตย์ ทหารพรานรายล้อมบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เมื่อผู้เฒ่าแห่งซอยสวนพลูมีวิวาทะกับพลเอกชวลิต และด้วยเหตุที่มีการใช้วาทะจาบจ้วงพลเอกชวลิตและพลเอกสุนทร ผู้นำฝ่ายทหารชุดปัจจุบัน จึงได้กดดันให้พลเอกชาติชายปลด ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง ออกจากคณะรัฐมนตรี ไม่น่าเชื่อเลยว่า พลันที่พลเอกอาทิตย์และพลเอกชวลิตสิ้นอำนาจในกองทัพ บุรุษทั้งสองจะกลายเป็นผู้ที่กองทัพไม่ยอมรับ

แท้ที่จริงแล้ว กองทัพไม่เคยสำรวจความเห็นของกำลังพลว่ามีความชอบหรือไม่ชอบผู้หนึ่งผู้ใด วลีที่ว่า 'กองทัพไม่ยอมรับ' หากจะกล่าวให้ถูกต้องแล้ว ต้องกล่าวว่า 'ผู้นำกองทัพไม่ยอมรับ' แต่ด้วยจารีตการปกครองในกองทัพที่ทหารต้องมีระเบียบวินัย เมื่อผู้นำกองทัพไม่ยอมรับผู้หนึ่งผู้ใด ผู้ใต้บังคับบัญชาก็ต้องไม่ยอมรับผู้นั้นด้วย

ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่า นายกรัฐมนตรีจำเป็นต้องเป็นผู้ที่กองทัพยอมรับ หากนายกรัฐมนตรีไม่เป็นที่ยอมรับของกองทัพ เสถียรภาพของรัฐบาลย่อมสั่นคลอนและมักจะจบลงด้วยการรัฐประหาร ผู้นำฝ่ายทหารหลายต่อหลายคนขึ้นมาใช้อำนาจด้วยการรัฐประหาร ในยามที่เรื่องอำนาจ มักจะมีพฤติกรรมอันส่อถึงอหังการแห่งอำนาจ บางคนมาจากเวที

การเมืองด้วยความสมัครใจและจบชีวิตด้วยความสงบสุข แต่หลายคนถูกบังคับให้ลงจากเวทีการเมืองด้วยความอัปยศยิ่ง

พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีภายหลังการทำรัฐประหารโค่นรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2476 แต่เมื่อเห็นว่า สมควรแก่เวลา ก็ลงจากเวทีการเมืองอย่างสง่าผ่าเผย เช่นเดียวกับพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีด้วยการผลักดันของกลุ่มทหารยังเติร์กและการสนับสนุนจากสภาผู้แทนราษฎร เมื่อถึงเวลาอันสมควรก็ลงจากเก้าอี้นายกรัฐมนตรีโดยปราศจากความต่างพร้อย

ในกรณีตรงกันข้าม จอมพล ป.พิบูลสงครามขึ้นมาใช้อำนาจจากการรัฐประหารและสิ้นอำนาจด้วยการถูกรัฐประหาร อำนาจเผด็จการอันได้มาจากการรัฐประหาร แม้จะเกื้อหนุนให้อยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้เป็นเวลายาวนาน แต่อหังการแห่งอำนาจก่อให้เกิดความฉ้อฉลอย่างมหันต์ ภายหลังการรัฐประหารโค่นรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม จอมพลสฤษดิ์ไผ่ริ้วที่ จะเปิดโปงการใช้อำนาจรั้งหลวงในรัฐบาลชุดนั้น แต่จอมพลสฤษดิ์ก็ต้องสูญเสียชื่อเสียงจากการถูกทางราชการยึดทรัพย์ โดยที่ผู้นำรัฐบาลถนอม-ประภาสดำเนินอยู่ในมรรควิถีเดียวกัน ข้อที่น่าสังเกตุยิ่งก็คือ ทั้งจอมพลป.พิบูลสงครามและจอมพลถนอม กิตติขจร ต่างหาทางยึดอำนาจเผด็จการด้วยการรัฐประหารตนเอง แต่ทั้งสองต่างถูกบังคับให้ลงจากเวทีการเมืองในภายหลัง ในทำนองเดียวกับพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ซึ่งขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยการรัฐประหาร และด้วยการสนับสนุนของกลุ่มทหารยังเติร์ก แต่ก็ต้องถูกรัฐประหารเจียบเมื่อกลุ่มทหารยังเติร์กถอนการสนับสนุนในเวลาต่อมา ผู้คนในสังคมไทยยังจำได้ดีถึงการแสดงความอหังการแห่งอำนาจของกลุ่มทหารยังเติร์กในยามเรืองอำนาจ ผู้นำ จปร.7 ไม่เพียงแต่จะมีอำนาจข้ามหัว จปร.5 ได้เท่านั้น หากทว่ายังมีอำนาจบางส่วนในการโยกย้ายตำแหน่งในกองทัพได้อีกด้วย แต่แล้วกลุ่มทหารยังเติร์กก็พลาดท่า 'นักฆ่าแห่งลุ่มน้ำเจ้าพระยา' เมื่อประสบความล้มเหลวในการทำรัฐประหารถึงสองครั้งสองครา ผู้นำกลุ่มทหารยังเติร์กต้องออกจากราชการ บางคนต้องเผชิญกับชีวิตอันทุกข์เข็ญในยามตกงาน

ลักษณะอันยั่งยืนของอำนาจ ก็คือ ความไม่จริงแห่งอำนาจ แต่น่าแปลกในข้อที่ว่า แม้ผู้คนจะรับรู้ถึงความไม่จริงยั่งยืนของอำนาจ แต่ก็มีผู้คนจำนวนไม่น้อยที่ไขว่คว้าหาอำนาจ และแสวงทรัพย์สินศฤงคารจากการใช้อำนาจ ด้วยเหตุที่อำนาจเป็นบ่อเกิดแห่งทรัพย์สินนี้เองที่ทำให้อำนาจเป็นสิ่งที่หอมหวานและดึงดูดใจ ชุนศึกไทยจำนวนไม่น้อยทั้งในอดีตและปัจจุบันที่ตกอยู่ในกับดักแห่งอำนาจ บางคนมีอาจจอนตัวจากกับดักนั้น และถูกกับดักแห่งอำนาจทำลายชื่อเสียงและเกียรติยศของตนเอง

และวงศ์ตระกูลเสียจนเกือบหมดสิ้น แต่ก็ยังมีขุนศึกจำนวนมากหลายที่รักษาพรหมจรรย์แห่งทหาร อาชีพไว้โดยครบถ้วน และโดยไม่ไขว่คว้าหาอำนาจเพื่อเป็นฐานแห่งการได้มาซึ่งทรัพย์สินศฤงคาร ส่วนบุคคล ขุนศึกอาชีพเหล่านี้มักจะจบชีวิตทหารด้วยความสงบสุข ตรงกันข้ามกับขุนศึกการเมือง ที่มักจะจบชีวิตในกับดักแห่งอำนาจ

ในอดีตกาล สถานที่อันควรแก่การเป็นหลุมฝังศพของขุนศึก ก็คือ สนามรบ แต่สังคมมนุษย์ได้พัฒนาจนถึงระดับที่สามารถระงับข้อพิพาทและความขัดแย้งระหว่างชาติและระหว่างเผ่าพันธุ์โดยสันติวิธีได้ ความจำเป็นในการทำสงครามได้ลดลงไปเป็นอันมาก สนามรบมิใช่หลุมฝังศพของขุนศึกส่วนใหญ่อีกต่อไป แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ ก็คือ นักรบซึ่งจัดตั้งขึ้นและได้รับการติดอาวุธเพื่อปกป้องแผ่นดินแม่กลับใช้อาวุธนั้นในการยึดกุมอำนาจรัฐเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล หลุมฝังศพของขุนศึกเหล่านี้ก็คือ ว่างวนแห่งอำนาจ

ป่วย อิงภากรณ์กับรัฐประหาร 2514

ขณะที่ผมกำลังเขียนบทความนี้ (30 มีนาคม 2534) อาจารย์ป่วย อิงภากรณ์ กำลังเดินทางกลับไปพักยังประเทศอังกฤษ หลังจากที่ถูกไล่ออกจากประเทศไทยเป็นเวลา 3 สัปดาห์ ผมมีโอกาสเยี่ยมเยียนคารวะท่านเหมือนทุกครั้งที่ผ่านมา ดูท่านแข็งแรงทะมัดทะแมงและจิตใจสดใสมากกว่าปางก่อน แม้จะยังไม่สามารถพูดได้ด้วยอาการอัมพฤกษ์ แต่ก็สามารถรับฟังและมีปฏิกิริยาโต้ตอบการสนทนาได้ค่อนข้างดี

เมื่อถูกถามว่า ท่านทราบเรื่องการรัฐประหารเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 หรือไม่ ท่านพยักหน้า พร้อมทั้งแสดงอาการรับทราบด้วยว่า ลูกน้องเก่าและผู้ร่วมงานคนสนิทในอดีตหลายคนได้เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ท่านไม่อยู่ในสภาพที่จะแสดงความเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นครั้งนี้ เหมือนดังที่ท่านเคยแสดงบทบาทเป็นผู้นำในการคัดค้านการรัฐประหารในปี 2514 ได้

เมื่อเกิดการรัฐประหารในปี 2514 นั้น ผมกำลังศึกษาอยู่ที่ Churchill College ในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ส่วนอาจารย์ป่วยเป็นศาสตราจารย์รับเชิญ (Visiting Fellow) อยู่ที่ University College (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น Wolfson College) ในมหาวิทยาลัย เดียวกัน

ชีวิตในเมืองเคมบริดจ์เป็นชีวิตอันอุดมด้วยसानติสุข เพราะเคมบริดจ์เป็นเมืองมหาวิทยาลัยในพื้นที่ยากจะหาเมืองมหาวิทยาลัยอื่นใดเสมอเหมือนความสงบแห่งชีวิตดลบันดาลให้เกิดปัญญาที่สร้างสรรค์งานเขียนสำคัญชิ้นหนึ่งของอาจารย์ป่วยเรื่อง "ข้อคิดเรื่องการพัฒนาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" (ซึ่งมีภาคผนวก "ปฏิทินแห่งความหลัง : จากครรภ์ถึงเชิงตะกอน" อันเลื่องลือ) ถือกำเนิดขึ้นที่นี่ แต่ชีวิตอันอุดมด้วยसानติสุขนี้ต้องแปรผันไปเมื่อเกิดการรัฐประหาร ในปี 2514

ตีพิมพ์ครั้งแรกในคอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง" ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 5 เมษายน 2534

ผมจำได้ว่า ในเช้าวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ท่ามกลางฝนตกพรำ ๆ ผมซึ่งจักรยาน ฝ่าสายฝนจาก Churchill College ไปยังบ้านพักอาจารย์ป่วย ซึ่งอยู่ห่างจาก University College ไม่มากนัก ผมแจ้งให้ท่านทราบว่า มีรายงานข่าวการรัฐประหารในประเทศไทยปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ The Times ท่านตอบว่า ท่านได้อ่านรายงานข่าวนั้นแล้ว ดูท่านรู้สึกเศร้าหมอง อาจารย์ป่วย กล่าวแก่ผมว่า รู้สึกน่าเสียดายที่ประชาธิปไตยต้องล้มลุกคลุกคลานอีก ท่านมีความเห็นว่า ปัญหาหลายต่อหลายปัญหาที่คณะรัฐประหารหยิบยกขึ้นมาเป็นข้ออ้างในการทำรัฐประหารนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาที่แก้ไขได้ด้วยวิถีทางประชาธิปไตย เช้าวันนั้นผมมีโอกาสคุยกับท่านได้ไม่นานนัก เพราะมีนัดกับอาจารย์ที่ปรึกษา

ภาระการเรียนทำให้ผมเกือบมิได้ใส่ใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศไทยมากไปกว่าการติดตามข่าวสาร ผมจำได้ว่า บทวิเคราะห์การรัฐประหาร 2514 ซึ่งเขียนโดยนักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษแห่ง School of Oriental and African Studies มหาวิทยาลัยลอนดอน และตีพิมพ์โดยใช้นามปากกาใน New Left Review ได้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่นักเรียนไทยในอังกฤษเป็นอันมาก

วันหนึ่งในเดือนกุมภาพันธ์ 2515 ผมจำได้ว่าเป็นวันจันทร์ (อาจารย์ป่วยมีกิจวัตรที่จะทำงานในเมืองเคมบริดจ์ระหว่างวันจันทร์ถึงวันศุกร์ และเดินทางลงไปอยู่กับครอบครัวในลอนดอนตอนบ่ายวันศุกร์ ต่อถึงวันจันทร์จึงเดินทางขึ้นไปเคมบริดจ์) วันนั้น อาจารย์ป่วยได้ยืมบันทึก "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" ให้ผมอ่าน พร้อมทั้งขอความเห็น อาจารย์ป่วยเล่าว่าได้ส่งบันทึกนั้นถึงจอมพลถนอม กิตติขจร ในช่วงสุดสัปดาห์นั้น และผมเข้าใจว่า อาจารย์ป่วยได้ส่งสำเนาจดหมายให้บุคคลบางคนในประเทศไทย และนักศึกษาบางคนในสหรัฐอเมริกาด้วย ผมอาจ เป็นบุคคลแรกๆ ที่มีโอกาสได้อ่าน "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" ซึ่งเป็นเกียรติประวัติที่ผมไม่เคย ใ้รอดมาก่อน และผมแน่ใจว่าผมได้อ่านบันทึกประวัติศาสตร์ฉบับนี้ก่อนจอมพลถนอมด้วยซ้ำไป

ผมมิได้อ่าน "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" อย่างพิถีพิถะหึในการอ่านครั้งแรก และเลยชื่อ "นายเข้ม เย็นยิ่ง" เป็น "นายเข้ม ย้งยั้ง" จนอาจารย์ป่วยต้องแก้คำผิดอยู่เนืองๆ ผมเห็นด้วยความเห็นที่ปรากฏในจดหมายฉบับนั้นทั้งหมด และยังคงใจอย่างไว้เดียงสาว่า ถ้าหากผมเป็นผู้เขียนจดหมายฉบับนี้จะมีถ้อยคำรุนแรงยิ่งกว่าที่เป็นอยู่มากนัก ความไว้เดียงสาของผมทำให้ผม

ประเมินผลกระทบทางการเมืองของจดหมายฉบับนี้ต่ำกว่าความเป็นจริงเป็นอันมาก ในเวลานั้นผมมองไม่ออกเลยว่า การที่อาจารย์ป๋วย ซึ่งเป็นสมาชิกชนชั้นนำทางอำนาจ (power elite) ในสังคมไทย เขียน "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" ถึง "นายทำนุ เกียรติก้อง ผู้ใหญ่บ้าน ไทยเจริญ" เพื่อ "...วิงวอนให้ได้โปรดเร่งให้มีกติกาหมู่บ้านเกิดขึ้นโดยเร็วที่สุด... โปรดอำนวยให้ชาวบ้านไทยเจริญมีสิทธิเสรีภาพตามหลักประชาธรรม สามารถเลือกตั้งสมาชิกขึ้นโดยเร็ว..." นั้น มีผลเสมือนหนึ่งการประกาศเป็นกฎต่อชนชั้น ซึ่งนับเป็นเรื่องนอกรีตนอกรอย ชนชั้นนำทางอำนาจในสังคมไทย

ผมคิดว่า อาจารย์ป๋วยคงได้คาดการณ์อยู่แล้วว่า ชนชั้นปกครองไทยไม่รับฟังความเห็นของท่าน แต่ข้อที่ท่านอาจจะมีได้คาดคิดมาก่อนก็คือ ลูกน้องและเพื่อนร่วมงานที่เห็นด้วยกับอุดมการณ์ ประชาธิปไตยของท่านมีน้อยนัก ก่อนที่จะเกิด "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" อาจารย์ป๋วยเป็นผู้นำเทคโนโลยีที่มีขุนนางนักวิชาการมาเกาะยึดอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ภายหลังจากที่ท่านเรียกร้อง ประชาธิปไตยด้วยการเขียน "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" ลูกน้องและเพื่อนร่วมงานคนสนิทบางคนก็เริ่มตีตัวออกห่าง วันหนึ่งอาจารย์ป๋วยยื่นจดหมายของเทคโนโลยีคนสำคัญคนหนึ่งให้ผมอ่านและถามผมว่า "เขาทรยศต่อผมหรือเปล่า ?" ผมไม่ทราบแน่ชัดว่าจำนวนเทคโนโลยีที่ตีตัวออกห่างจากอาจารย์ป๋วยมีมากน้อยเพียงใด แต่ผมก็ได้รับรู้ไว้ว่า ขุนนางนักวิชาการจำนวนมากยอมตนรับใช้คณะรัฐประหาร 2514 เพราะเป็นมรรควิถีสำคัญในการไต่เต้าสู่ชนชั้นนำทางอำนาจคู่เดียวกับการรัฐประหารในเดือนกุมภาพันธ์ 2534 ที่ผ่านมา หลังเดือนกุมภาพันธ์ 2515 ไม่นาน อาจารย์ป๋วยเดินทางไปประชุมที่ประเทศสิงคโปร์ และได้พานพบเหตุการณ์ที่ไม่เคยคาดคิดว่าจะได้ประสบมาก่อน กล่าวคือ ขุนนางนักวิชาการคนหนึ่ง ซึ่งเคยร่วมงานกับอาจารย์ป๋วยในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่สอง (2510-2514) และไปประชุมเมืองสิงคโปร์ในวาระเดียวกันนี้ ได้บอกฝากความเคารพนับถือผ่านคนสนิทอีกคนหนึ่งของอาจารย์ป๋วย แต่ขอไม่พบอาจารย์ป๋วย เนื่องจากอาจารย์ป๋วยกลายเป็นบุรุษอันตรายในสายตาของชนชั้นปกครองไทยไปแล้ว

ผมเข้าใจว่า เทคโนโลยีที่เห็นด้วยกับอุดมการณ์ประชาธิปไตยของอาจารย์ป๋วยมีอยู่ไม่มากนัก ความผันผวนทางการเมืองในเวลาต่อๆ มาที่ยืนยันความข้อนี้ได้ดียิ่ง และผมก็เข้าใจอีกด้วยว่า เทคโนโลยีจำนวนมากแม้จะมีได้เห็นด้วยกับอุดมการณ์ประชาธิปไตยของอาจารย์ป๋วย แต่ก็เคารพความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ป๋วย และมีจริยธรรมสูงส่งพอที่จะไม่ "ถีบส่ง" อาจารย์ป๋วยในยามตกอับทางการเมือง

ในขณะที่กลุ่มขุนนางนักวิชาการในระบบราชการมิได้ต้อนรับ "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" มากเท่าที่ควร แต่พลังนอกระบบราชการกลับเชิดชูอาจารย์ป่วยให้เป็นสัญลักษณ์แห่งการเรียกร้องเสรีภาพและประชาธิปไตย ด้วยอิทธิฤทธิ์ของ "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" นั้นเอง อาจารย์ป่วยก็แปรสภาพเป็นผู้นำกลุ่มพลังที่ต่อต้านพลังอำนาจยาธิปไตยเพียงชั่วข้ามคืน

อาจารย์ป่วยเขียนเล่าไว้ในบันทึกความทรงจำเรื่อง "เหลียวหลัง แลหน้า" ว่า การที่ท่านเขียน "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" ถึงจอมพลถนอม กิตติขจรนั้น "...ผมเขียนด้วยความหวังดีต่อท่านและได้จำหน่ายของ มีหนังสือนำถึงท่านโดยตรง แจ้งให้ทราบแน่ชัดว่าจดหมายนี้มาจากผมต่อ เมื่อท่านไม่มีปฏิริยาตอบอย่างไร ผมจึงนำเอาจดหมายนี้ออกตีพิมพ์เป็นจดหมายเปิดผนึก..."

นิตยสารชาวบ้าน ในสังกัดสมาคมเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ เป็นหัวหอกในการเผยแพร่ "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" สู่อ่านารณชน (ฉบับเดือนมีนาคม 2515) แต่ด้วยความเกรงกล้าอำนาจเผด็จการ จึงได้โปรยหัวว่า "เรื่องสั้น" ผู้อ่านจำนวนมากรู้สึกงุนงงไม่น้อยที่อาจารย์ป่วยเขียน "เรื่องสั้น" และเมื่ออ่าน "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" จบแล้ว ก็คงอดถามตัวเองมิได้ว่า "เรื่องสั้น" นั้นคืออะไรกันแน่

การที่อาจารย์ป่วยผงาดขึ้นมาเป็นผู้นำกลุ่มพลังนอกระบบราชการ อาจทำให้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช รู้สึกไม่สบายใจอย่างยิ่ง ในคอลัมน์ "ปัญหาประจำวัน" ในหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ฉบับวันที่ 11 พฤษภาคม 2515 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้ตอบปัญหาของ "ศิษย์โคง" เกี่ยวกับ "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" ว่า "...มีหลักฐานอันแน่นอนไม่มีที่สงสัยได้ว่า หลังจากที่หนังสือพิมพ์ หลายฉบับได้นำจดหมายฉบับนั้นลงพิมพ์แล้ว ดร.ป่วยได้มีจดหมายมาถึงจอมพลถนอม บอกว่าท่านมิได้เป็นผู้เขียนจดหมายฉบับนั้นขึ้นเลย ใครเป็นผู้เขียนจดหมายฉบับนั้นขึ้นท่านก็ไม่ทราบ เพราะท่านมิได้รู้เห็นเกี่ยวข้องด้วย..." อาจารย์ป่วยคงจะเห็นว่า คำตอบของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นมุสาวาทะซึ่งมีผลกระทบต่อชื่อเสียงกิตติคุณของท่าน จึงได้มีจดหมายถึง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ยืนยันว่า ท่านเป็นผู้เขียน "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" เอง (สยามรัฐ ฉบับวันที่ 22 พฤษภาคม 2515)

การที่อาจารย์ป่วยคัดค้านการรัฐประหาร 2514 และเรียกร้องเสรีภาพประชาธิปไตย ไม่เพียงแต่จะทำให้ท่านหลุดพ้นจากกลุ่มชนชั้นนำทางอำนาจ โดยที่ลูกน้องและเพื่อนร่วมงานบางคน

ตีตนออกห่างเท่านั้น หากกว่าสวัสดิภาพแห่งชีวิตยังถูกคุกคามอีกด้วย เสียงคุกคามเอาชีวิตดังไปถึงเมืองเคมบริดจ์ อาจารย์ป่วยเคยให้ผมอ่านจดหมายจากคนสนิทหลายคนในวงราชการที่เตือนว่าอย่าเพิ่งกลับประเทศไทย เพราะความปลอดภัยแห่งชีวิตไม่มี ภัยคุกคามทำนองนี้ท่านเคยเผชิญมาแล้วในยุคที่พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์เรื่องอำนาจ

ผมสังเกตเห็นว่า ในช่วงหลังเดือนพฤษภาคม 2515 อาจารย์ป่วยมีอาการเครียด ในช่วงเวลาดังกล่าวมีผู้คนจากเมืองไทยมาเยี่ยมเยียนท่านทั้งในเคมบริดจ์และลอนดอนหลายคน ผมจำได้ดีว่า ครั้งหนึ่งอาจารย์ป่วยได้กำชับมิให้ผมไปบ้านพักของท่าน ตามวันเวลาที่ท่านระบุ เพราะมีคนสำคัญจากเมืองไทยมาพบท่าน ผมเข้าใจเอาเองว่าเป็นนายทหารยศสูงพอสมควร สภาพการณ์ดังที่เป็นอยู่นั้นทำให้ท่านตัดสินใจอยู่สอนหนังสือในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ต่อไปอีกหนึ่งปี อย่างไรก็ตาม อาจารย์ป่วยได้แวะกรุงเทพฯในเดือนกุมภาพันธ์ 2516 โดยได้พบทั้งจอมพลถนอม กิตติขจร และพลเอกประภาส จารุเสถียรด้วย

ดังเป็นที่ทราบกันดีว่า อาจารย์ป่วยเป็นผู้นำในการคัดค้านการรัฐประหารทั้งในปี 2514 และ 2519 การสิ้นสุดยุคสมัยของอาจารย์ป่วยเกือบจะเรียกได้ว่าเป็นการสิ้นสุดยุคของเทคโนโลยีที่มีอุดมการณ์รักชาติรักประชาธิปไตย และยึดมั่นในความสัตย์ซื่อ จะไม่มีเทคโนโลยีคนใดอีกแล้วที่จะเป็นผู้นำในการเรียกร้องเสรีภาพ ประชาธิปไตย และความเป็นธรรมในสังคม โดยที่มีได้ข้อแหวะกับผลประโยชน์ทางธุรกิจเอกชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ศ. 427 กับตุลาคม 2516

ห้อง ศ. 427 กำลังจะถูกรื้อ !

ห้อง ศ. 425 ที่ผมนั่งทำงานมาเป็นเวลาเกือบ 22 ปี ก็กำลังจะถูกรื้อด้วย ตึกคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเปิดใช้มาแต่ปี 2515 ปราบฏอการชราภาพอย่างเห็นได้ชัด ในบรรดาสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ จะหาตึกใดที่มีอัตราการใช้ตึก (rate of utilization) สูงเสมอด้วยตึกคณะเศรษฐศาสตร์ มธ. ได้ยากนัก

เมื่อตึกคณะเศรษฐศาสตร์เปิดใช้ในปี 2515 นั้น อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์เกือบทั้งหมดยังอยู่ในวัยหนุ่มสาว และมากกว่าครึ่งยังมิได้สมรส ตึกคณะเศรษฐศาสตร์จึงคึกคักด้วยผู้คนในวัยหนุ่มสาว ไม่เว้นแม้แต่วันเสาร์และวันอาทิตย์ อาจารย์จำนวนไม่น้อยมานั่งเขียนหนังสือและทำงานวิจัยช่วงวันสุดสัปดาห์ โดยที่สามารถเปิดและปิดตึกเองได้ บางคนถึงกับนอนค้างในห้องทำงาน เนื่องจากต้องเร่งเขียนรายงานวิจัยให้ทันกำหนดเวลา

ผมกล่าวถึงห้อง ศ. 427 ด้วยเหตุที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ยังไม่มีผู้ใดบันทึกไว้ เพราะเป็นสถานที่ที่ใช้ในการ "ร่าง" จดหมายเรียกร้องรัฐธรรมนูญในปี 2516 อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างใหญ่หลวงในเวลาต่อมา

แม้ว่าผมจะมีชื่อปรากฏในรายชื่อผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ 100 คน ในปี 2516 แต่ผมก็มิใช่ผู้ที่อยู่ "วงใน" ของขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญในครั้งนั้น แม้จนบัดนี้ ผมก็ยังไม่ทราบแน่ชัดว่ามีใครบ้างที่อยู่ "วงใน" ของขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ 2516 แต่ชื่อที่ประจักษ์ชัดก็คือ ในบรรดาผู้ที่ถูกจับกุม 13 คนในฐานะแกนกลางการเรียกร้องรัฐธรรมนูญนั้น อาจมี "ผู้ก่อการ" เพียง 2-3 คนเท่านั้น

ตีพิมพ์ครั้งแรกในคอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง" ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 15 ตุลาคม 2536

ผมเข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ด้วยการชักจูงของคุณธีรยุทธ บุญมี ทั้งๆ ที่การเผชิญหน้าครั้งแรกระหว่างเราทั้งสองคนนั้นอาจเป็นประสบการณ์ที่ไม่สู้ดีนัก เมื่อผมจบการศึกษาจากประเทศอังกฤษและกลับมาทำงานที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี 2515 นั้น คุณธีรยุทธ บุญมี กำลังรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น กลุ่มเศรษฐกิจแห่งคณะเศรษฐศาสตร์ มธ. ได้จัดให้มีการอภิปรายเรื่องการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น โดยมีอาจารย์ธงชัย สันติวงษ์ คุณธีรยุทธ และผมเป็นผู้อภิปราย จุดยืนของผมในเรื่องนี้เป็นจุดยืนของปรัชญาเศรษฐกิจเสรีนิยม ผมจึงไม่เห็นด้วยกับการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น ผมเสนอความเห็นว่าจะต่อต้านสินค้าต่างชาติ ควรจะต่อต้าน "สินค้าฟุ่มเฟือย" โดยไม่จำกัดสัญชาติของสินค้า (ดูบทความเรื่อง "สินค้าญี่ปุ่นหรือสินค้าฟุ่มเฟือย" *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับเดือนกุมภาพันธ์ 2516) ผมได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ในที่สาธารณะหลายครั้ง จนผู้นำนักศึกษาบางคนรู้สึกผิดหวังที่ผมมองไม่เห็นภัยอันเกิดจากการครอบงำทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

แม้ว่าคุณธีรยุทธและผมจะมีความเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น แต่ก็มิได้มีปากเสียงกัน เราต่างเคารพความเห็นของกันและกัน อาจจะเป็นด้วยเหตุนี้เองที่ในเวลาต่อมาคุณธีรยุทธได้ชักจูงให้ผมเข้าร่วมขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ

เท่าที่ผมเข้าใจจากการประมวลข้อมูลในภายหลัง คุณธีรยุทธและคณะ "ผู้ก่อการ" พยายามขยายฐานขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ด้วยการดึงบุคคลในสาขาอาชีพต่างๆ เข้ามาร่วมทั้งนี้เข้าใจว่า มีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มบุคคลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้นำนักศึกษา กลุ่มอาจารย์มหาวิทยาลัย กลุ่มนักหนังสือพิมพ์ และกลุ่มนักการเมือง เมื่อผมเข้าร่วมขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญนั้น ความคิดเกี่ยวกับการเรียกร้องรัฐธรรมนูญค่อนข้างตกผลึกแล้ว ทำให้เข้าใจว่า คณะ "ผู้ก่อการ" คงได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มบุคคลต่างๆ มาก่อนแล้ว

การพบปะกับกลุ่มอาจารย์มหาวิทยาลัยมีขึ้นที่บ้าน ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช (บ้านสะพานควาย) ซึ่งบัดนี้ผมจำวันเวลาไม่ได้แล้ว ผู้คนที่มาร่วมชุมนุมส่วนใหญ่มีจุดยืนร่วมกันในการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ บางคนมีอาการเร่าร้อนจนผมอดรู้สึกประหลาดใจไม่ได้ ผมจำได้ว่าไม่มีผู้ใดเปล่งวาจาคัดค้านข้อเรียกร้องดังกล่าวนี้ จะมีก็แต่การท้วงติงเรื่องเงื่อนเวลา พร้อมทั้งย้ำหลักการสันติวิธีในช่วงเวลา 20 ปีที่ผ่านมา ผู้คนที่ร่วมชุมนุมในคืนวันนั้นต่างแยกย้ายไปตามเส้นทางของตนเอง

บางคนเลือกเดินทางซ้าย บางคนเลือกเดินทางขวา โดยที่บางคนยังยึดมั่นในเส้นทางเสรีนิยมท่ามกลางความผันผวนทางการเมืองที่เกิดขึ้นเป็นระลอก

ภายหลังจากที่รับหลักการในการเรียกร้องรัฐธรรมนูญแล้ว ผมเกือบมิได้ติดต่อกลุ่ม "ผู้ก่อการ" เลย จวบจนกระทั่งวันหนึ่ง (ซึ่งผมจำไม่ได้ว่าเป็นวันใด) คุณธีรยุทธขอให้ผมช่วยขัดเกลาร่างจดหมายเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ร่วมกับคุณประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร และ พ.อ. สมคิด ศรีสังคม โดยนัดพบกันที่ตึกคณะเศรษฐศาสตร์ ผมเลือกใช้ห้อง ศ. 427 เป็นห้องประชุม โดยขออนุญาตเจ้าของห้อง คือ อาจารย์ชูศรี มณีพฤกษ์ และอาจารย์รัศมีดารา ชันติกุล ผมมารู้สึกในภายหลังว่า ผมได้กระทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรมแก่เจ้าของห้องด้วยการมิได้บอกกล่าวว่าจะใช้ห้องประกอบกิจกรรมอะไร

อย่างไรก็ตาม การขัดเกลาร่างจดหมายเรียกร้องรัฐธรรมนูญกระทำในห้อง ศ.427 นั้นเอง ผมเรียกว่า "การขัดเกลา" เพราะเหตุว่ามีร่างจดหมายอยู่แล้ว แต่ใครเป็นผู้ร่างจดหมายฉบับแรกนั้น จนบัดนี้ผมยังไม่สามารถตรวจสอบได้ หากความจำของผมไม่เลวจนเกินไปนัก ผมจำได้ว่าเราได้ร่างจดหมายขึ้นใหม่ การประชุมเป็นไปอย่างรวบรัดและใช้เวลาไม่นานนัก พ.อ. สมคิด และคุณประพันธ์ศักดิ์เป็นผู้นำในการเสนอความเห็นในการขัดเกลา โดยผมนั่งฟังเป็นส่วนใหญ่

เมื่อการขัดเกลาร่างจดหมายเรียกร้องรัฐธรรมนูญแล้วเสร็จ ก็ถึงขั้นตอนในการล่าลายเซ็น ก่อนหน้านั้น ผมได้ชักชวนอาจารย์ทวี หมิ่นนิกร และอาจารย์อภิชัย พันธเสน มาร่วมชบวนการด้วย อาจารย์ทวีเป็นผู้ร่วมงานที่แข็งขันและเอาการเอางาน และสามารถล่าลายเซ็นจากอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้หลายคน ส่วนผมล่าลายเซ็นเกือบมิได้เลย บรรดาผู้ที่ผมขอลายเซ็นหลายต่อหลายคนบอกกล่าวว่า เห็นด้วยในหลักการ แต่ไม่เห็นด้วยกับเงื่อนไข ภายหลังจากวิกฤติการณ์ตุลาคม 2516 ผู้คนที่ผมขอลายเซ็น (แต่ไม่ได้) เหล่านี้ บางคนเข้าไปเป็นแกนนำของพรรคพลังใหม่ และบางคนเข้าไปอยู่ในพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย

ด้วยเหตุที่คณะ "ผู้ก่อการ" กำหนดเป้าหมายว่า ต้องการผู้ร่วมเรียกร้องรัฐธรรมนูญ 100 คน แม้จะมีรายชื่อครบ 100 คน แต่การณปรากฏในเวลาต่อมาว่า ผู้ที่มีชื่อปรากฏในฐานะผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญนั้นบางคนมิได้ลงนามในจดหมายนั้น อาจารย์ปราโมทย์ นาครทรรพ เป็นตัวอย่างของกรณีนี้ อย่างไรก็ตาม เมื่อทางการจับกุมผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญจำนวน 13 คนแล้ว อาจารย์ปราโมทย์ก็แสดงสปิริตทางการเมืองด้วยการประกาศลงนามย้อนหลัง กรณีทำนองเดียวกับ

อาจารย์ปราโมทย์เข้าใจว่ายังมีอีก เพราะในรายชื่อ 100 คนนั้น บางคนเป็นผู้ที่ผมติดต่อขอฉายเซ็นด้วยตนเอง แต่ได้รับการปฏิเสธ ผมจึงรู้สึกงงงวยที่เห็นชื่อปรากฏในกลุ่มผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ 100 คนในเวลาต่อมา

ผมเขียนบันทึกนี้เพื่อให้ข้อมูลสำหรับการเขียนประวัติศาสตร์การเมืองเดือนตุลาคม 2516 ในไม่ช้า ห้อง ศ.427 จะมลายหายไปพร้อมกับอาการชราภาพของตี๊กคณะเศรษฐศาสตร์ห้องนี้อยู่ในชอกชอยเล็ก ๆ สุดตี๊กคณะเศรษฐศาสตร์ ชั้น 4 ด้านริมแม่น้ำเจ้าพระยา ชอกชอยดังกล่าวนี้ ซึ่งเป็นที่ที่ผมนั่งทำงานด้วย ประกอบด้วยห้องทำงาน 3 ห้อง อันได้แก่ ห้อง ศ.425 ศ.426 และ ศ.427 ที่นี่เคยเป็นศูนย์กลางขนาดย่อมของกิจกรรมทางการเมือง ด้วยเหตุที่เลขาธิการสภาอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในช่วงระหว่างปี 2516-2519 มีห้องทำงานอยู่ในชอกชอยนี้ แต่แล้วความซบเซาก็มาเยือนเมื่อก้าวเข้าสู่ยุครัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ความคึกคักของตี๊กคณะเศรษฐศาสตร์พลอยลดน้อยถอยลงด้วย เพื่อนร่วมงานของผมแตกกระสานซ่านเซ็นไปอยู่ต่างประเทศ ผู้คนที่นั่งทำงานจนเย็นค่ำ หรือเข้ามาทำงานในวันสุดสัปดาห์ ลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด ประกอบกับผู้บริหารมหาวิทยาลัยเข้มงวดเรื่องการใช้ตี๊กอาคาร นโยบายการใช้ตี๊กคณะเศรษฐศาสตร์อย่างเสรีถูกละทิ้งไป และยากที่จะรื้อฟื้นกลับมา

ชีวิตและชะตากรรมของตี๊กโดยย่อถูกกำหนดโดยชีวิตและชะตากรรมของผู้คนในตี๊ก

นั้น

ฟื้นความหลังวิกฤติการณ์พฤษภาคม 2535

เหตุการณ์พฤษภาคม 2535 เพิ่งจะผ่านไปเพียงสองขวบปี แต่น่าประหลาดนัก ที่กระแสประชาธิปไตยกลับตกต่ำอย่างน่าใจหาย

เหตุใดจึงเป็นเช่นนี้ ?

วิกฤติการณ์พฤษภาคม 2535 เกิดจากความขัดแย้งด้านวัฒนธรรมการเมืองระหว่าง วัฒนธรรมอำนาจนิยมกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย แต่วิกฤติการณ์ดังกล่าวหาได้ยุติลงด้วยชัยชนะของ กระแสประชาธิปไตยไม่ ผู้คนจำนวนไม่น้อยประเมินกระแสประชาธิปไตยสูงกว่าความเป็นจริง เมื่อ เหตุการณ์คลี่คลายลงตามลำดับ จึงเริ่มประจักษ์ว่า กระแสประชาธิปไตยมิได้สูงดังที่ประเมินไว้แต่ต้น

แม้ว่าความขัดแย้งด้านวัฒนธรรมการเมืองเป็นความขัดแย้งหลักในวิกฤติการณ์ พฤษภาคม 2535 แต่ก็มี ความขัดแย้งด้านอื่น ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของวิกฤติการณ์ดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งในหมู่ชนชั้นปกครองและความขัดแย้งกับกระแสโลกาภิวัตน์

การรัฐประหารเดือนกุมภาพันธ์ 2534 เป็นปฏิบัติการที่ขัดต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ภายหลังจากพังทลายกำแพงเบอร์ลินและการล่มสลายของอาณาจักรโซเวียตนับตั้งแต่ปี 2532 เป็นต้น มา คุณภาพในสังคมโลกแปรเปลี่ยนไป จนต้องมีการจัดระเบียบโลกขึ้นใหม่ พื้นฐานสำคัญประการ หนึ่งของระเบียบใหม่ของโลกก็คือ การปกครองระบอบประชาธิปไตยและการยอมรับสิทธิและเสรีภาพ ขึ้นพื้นฐานของประชาชน กระบวนการโลกาภิวัตน์ได้ผลักดันให้กระแสประชาธิปไตยกลายเป็นกระแส โลก แม้แต่สหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออกยังต้องตามกระแสนี้ แต่ผู้นำฝ่ายทหารในคณะ รสช. กลับนำสยามรัฐนาวาทวนกระแสโลกาภิวัตน์

แม้ว่าผู้นำ รสช. ได้พยายามลดทอนผลกระทบทางการเมืองระหว่างประเทศ ด้วยการ เชิดรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ขึ้นบริหารประเทศ แต่รัฐบาลดังกล่าวก็ต้องเผชิญปัญหาอันเกิดจาก การไม่ยอมรับของชุมชนระหว่างประเทศอยู่เกือบตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสหรัฐอเมริกาและ ประชาคมยุโรป ยิ่งมีการตรากฎหมายสิทธิแรงงานของพนักงานรัฐวิสาหกิจด้วยแล้ว สถานะ ของรัฐบาลไทยในสังคมโลกก็ยิ่งตกต่ำลงไปอีก

ในขณะที่ผู้นำ รสช. นำสยามรัฐนาวาทวนกระแสโลกในด้านการเมืองการปกครอง รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน กลับคัดทางเสื่อตามกระแสเศรษฐกิจโลก ด้วยการเร่งเครื่องสู่แนวทาง เศรษฐกิจเสรี การปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจปรากฏอย่างชัดเจนทั้งด้านการผลิต การค้า และการเงิน ยุทธศาสตร์การพัฒนาสยามประเทศตลอดระยะเวลาดังกล่าวนี้ จึงเป็นไปตามแบบจำลอง เด็งเลี่ยวผิง กล่าวคือ เป็นยุทธศาสตร์ที่ยึดหลัก 'เผด็จการทางการเมืองเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ'

แท้ที่จริงแล้ว ผู้นำ รสช. ไม่มีแนวความคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับนโยบายเศรษฐกิจ และมิได้เห็นดีเห็นงามกับนโยบายเศรษฐกิจเสรีของรัฐบาลอานันท์ หากแต่ไม่มีความสันทัดจัดเจน จึงมี อาจทัดทานหรือคัดค้านนโยบายของรัฐบาลอานันท์ได้ ในเมื่อผู้นำ รสช. จำเป็นต้องอาศัยเกียรติภูมิของ บุคคลในรัฐบาลอานันท์ที่ค่าจูนความชอบธรรมในการดำรงฐานอำนาจ โดยที่ระมัดระวังที่จะไม่แสดง ภาวการณ์ฉ้อฉลอำนาจต่อสาธารณชน รัฐบาลอานันท์แม้จะมีภูมิหลังเป็นรัฐบาลเทคโนโลยีในเครต แต่ก็มิ สลายสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นกับองค์กรโลกบาลดังเช่นธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ และกับกลุ่มทุนขนาดใหญ่ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลอานันท์ ก็ตระหนักดีถึงอำนาจต่อรองที่จะผลักดันนโยบายได้ในระดับหนึ่ง ด้วยเหตุนี้เองจึงมีการปูพื้นฐานของ การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเสรีอย่างต่อเนื่อง

ผู้นำ รสช. ยังคงต้องการให้รัฐบาลแทรกแซงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุมราคา ภายหลังการรัฐประหารเดือนกุมภาพันธ์ 2534 ประธานสภา รสช. พยายาม 'สั่งการ' ให้พ่อค้าลดราคาสินค้าหลายครั้ง หากราคาสินค้าขึ้นลงตามอำนาจปากกระบอกปืน การบริหารนโยบายการรักษาเสถียรภาพของราคาคงเป็นเรื่องง่าย เพราะเพียงแต่สะสมและใช้อาวุธ ราคาก็จะขึ้นลงตามที่ต้องการได้ แม้การใช้อาวุธจะมีผลต่อราคาอยู่บ้าง แต่ก็ทำให้ผลที่ยั่งยืนไม่ เพราะในที่สุดแล้ว ราคาจะกลับคืนสู่ระดับธรรมชาติตามสภาพการณ์ในตลาด

ความขัดแย้งในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจระหว่างผู้นำ รสช. กับรัฐบาลอานันท์ ค่อยๆปรากฏสู่สาธารณชนทีละเล็กทีละน้อย จนในที่สุดกลายเป็นความขัดแย้งที่เปิดเผย การดำเนิน นโยบายเศรษฐกิจเสรี ผนวกกับการปรับเปลี่ยนให้กระบวนการกำหนดนโยบายมีความโปร่งใสมากขึ้น เป็นอุปสรรคต่อการแสวงหาส่วนเกินทางเศรษฐกิจ ผู้ประกอบการที่สูญเสียประโยชน์จากการดำเนิน นโยบายเศรษฐกิจเสรีต่างวิ่งเต้นเข้าหาผู้นำ รสช. และมีความพยายามที่จะล้มนโยบายดังกล่าวนี้ คณะที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจของสภา รสช. ทำหน้าที่เป็นหัวหอกในการคัดค้านนโยบายเศรษฐกิจของ รัฐบาลอานันท์ รวมทั้งการคัดค้านนโยบายการปฏิรูประบบภาษีทางอ้อม จากการเก็บภาษีการค้ามา เป็นการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มด้วย

ความขัดแย้งระหว่างผู้นำ รสช. กับรัฐบาลอานันท์ปรากฏอย่างแจ่มชัดในกรณีการจัดสรรสัมปทานโทรศัพท์ 3 ล้านเลขหมายแก่กลุ่มเจริญโภคภัณฑ์ ผู้นำ รสช. บางคนยืนอยู่ข้างเดียวกับกลุ่มเจริญโภคภัณฑ์ โดยพยายามผลักดันให้รัฐบาลอานันท์จัดสรรสัมปทานโดยเร็ว ในขณะที่รัฐบาลอานันท์ต้องการรื้อส่วนเกินทางเศรษฐกิจคืนจากกลุ่มเจริญโภคภัณฑ์เท่าที่จะทำได้ แต่ความขัดแย้งที่รุนแรงยิ่งกว่าเกิดขึ้นเมื่อผู้นำ รสช. ไม่สามารถกดดันให้รัฐบาลอานันท์จัดสรรงบประมาณการซื้ออาวุธตามที่ต้องการได้ ซึ่งเกือบเป็นชนวนให้มีการล้มรัฐบาลดังกล่าว

ความขัดแย้งเหล่านี้มีส่วนกัดกร่อนความชอบธรรมของผู้นำ รสช. ให้เสื่อมทรามลงตามลำดับ มิใช่ต้องกล่าวถึงความไม่ชอบธรรมในการได้มาซึ่งอำนาจด้วยการรัฐประหารตั้งแต่ต้น ในขณะที่ผู้นำ รสช. ฉายภาพความเลวร้ายของรัฐบาลชาติชาย แต่ในทันทีที่มีการจัดตั้งสภา รสช. ก็อาศัยอำนาจจากปากกระบอกปืนในการกำหนดเงินเดือนให้ตนเอง หากการรัฐประหารเดือนกุมภาพันธ์ 2534 เกิดจากความรักชาติ ผู้นำ รสช. คงอธิบายได้ยากว่า เหตุใดความรักชาติจึงต้องมีผลตอบแทนเป็นตัวเงินเพิ่มเติม

กระบวนการทำลายผู้นำ รสช. เริ่มต้นขึ้นในทันทีที่ยึดอำนาจรัฐได้ มิใช่ด้วยน้ำมือของผู้อื่น หากแต่ด้วยน้ำมือของตนเอง คำถามเกี่ยวกับความชอบธรรมหลายต่อหลายคำถามผุดขึ้นเป็นระลอกๆ โดยที่ไม่มีคำตอบอันชัดเจน คำถามเหล่านี้มีอาทิเช่น เหตุใดกรรมการสภา รสช. จึงต้องมีเงินประจำตำแหน่ง ? เหตุใดผู้นำ รสช. จึงเลือกยืนข้างกลุ่มเจริญโภคภัณฑ์ในกรณีการจัดสรรสัมปทานโทรศัพท์ ? เหตุใดผู้นำ รสช. จึงต้องการซื้ออาวุธเพิ่มขึ้น ทั้งๆที่ความจำเป็นในการสะสมอาวุธหลังยุคสงครามเย็นลดทอนลงไปเป็นอันมาก ?

การโยกย้ายตำแหน่งในกองทัพภายใต้ระบบอุปถัมภ์ปรากฏอย่างแพร่หลาย จนดูเหมือนหนึ่งจะมีการสืบทอดอำนาจภายในกลุ่ม 0143 และผู้ใกล้ชิดไปได้อีกนานนับสิบปี แต่อิทธิพลของกลุ่ม 0143 มิได้จำกัดเฉพาะกองทัพเท่านั้น หากยังแผ่อำนาจไปสู่กรมตำรวจและหน่วยราชการอื่นๆ อีกด้วย บรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ต้องการความก้าวหน้าในตำแหน่งการงานหลายต่อหลายคนเลือกเข้าไปสวมักดิ์ต่อผู้นำ รสช. หนังสือพิมพ์พากันรายงานข่าวการโยกย้ายตำแหน่งในกองทัพและระบบราชการนอกกองทัพในทำนองที่มีการเล่นพรรคเล่นพวกอย่างโจ่งแจ้ง โดยที่ ผู้นำ รสช. ไม่เคยให้สัมภาษณ์ปฏิเสธรายงานข่าวลักษณะนี้

การสืบทอดอำนาจในกองทัพและการใช้อำนาจแทรกแซงการแต่งตั้งข้าราชการนอกกองทัพ สร้างภาพลักษณ์อันไม่เป็นมงคลแก่ผู้นำ รสช. และมีส่วนทำลายฐานอำนาจของคนกลุ่มนี้ นายทหารที่ถูกโยกย้ายออกนอกเส้นทาง เนื่องจากมิได้อยู่ในระบบอุปถัมภ์ของผู้นำ รสช. ก็ดี และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่พลาดตำแหน่งเนื่องจากการแทรกแซงของผู้นำ รสช. ก็ดี นับวันมีแต่จะเพิ่มขึ้น

ซึ่งมีนัยสำคัญว่า ฝ่ายตรงกันข้ามกับ รสช. เติบโตตามกาลเวลา โดยที่อำนาจทำให้ ผู้นำ รสช. มองไม่เห็นความเป็นจริงดังกล่าวนี้

จริงอยู่ กลุ่มพลังประชาธิปไตยมีบทบาทสำคัญในการคัดค้านร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี 2534 ที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และความขัดแย้งส่วนบุคคลระหว่างพลตรีจำลอง ศรีเมือง กับบุคคลสำคัญในกลุ่ม จปร.5 มีส่วนนำมาซึ่งวิกฤติการณ์พฤษภาคม 2535 แต่การสิ้นอำนาจของรัฐบาลสุจินดาในเวลาอันรวดเร็ว เป็นผลจากกระบวนการทำลายตนเองของผู้นำ รสช. ตั้งแต่ต้น โดยที่กระบวนการนี้จบฉากสุดท้ายลงเมื่อมีการผลักดันรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะสืบทอดอำนาจ และการ 'เสียสัตย์เพื่อชาติ' ของพลเอกสุจินดา คราประยูร

ผู้คนที่ทะเลาะถกเถียงกันดำเนินในเดือนพฤษภาคม 2535 และผู้ที่คัดค้านรัฐบาลสุจินดาอยู่ในบ้าน มีอาจนับเนื่องเป็นกลุ่มพลังประชาธิปไตยได้ทั้งหมด บางส่วนของผู้คัดค้านเป็นผู้ที่มีอาจทนต่ออหังการแห่งอำนาจของผู้นำ รสช. ได้ บางส่วนเป็นผู้ที่มองเห็นความไม่ชอบธรรมและความไม่ชอบมาพากลตลอดระยะเวลาที่คณะ รสช. เรื่องอำนาจ ยิ่งรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลสุจินดาจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งมาจากรัฐบาลชาติชายด้วยแล้ว คณะ รสช. ก็มีอันต้องรวนปิดม่านการเมือง เพราะมีอาจอธิบายต่อราษฎรได้ว่า เหตุใดรัฐบาลสุจินดาจึงผสมพันธุ์กับรัฐมนตรีจากรัฐบาลชาติชาย ในเมื่อคณะ รสช. ประณามการฉ้อฉลอำนาจของรัฐบาลนั้น มิหนำซ้ำรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลสุจินดาหลายคนยังต้องคดี 'ความร้ายแรงอันผิดปกติ' ซึ่งคณะ รสช. เป็นผู้กล่าวหาเอง

การยึดกุมอำนาจรัฐของรัฐบาลสุจินดามีส่วนสร้างสภาวะความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจขึ้น ผู้ประกอบการจำนวนมากเริ่มไม่แน่ใจว่า สยามรัฐนาวาจะยังคงเดินต่อไปในเส้นทางทุนนิยมเสรีหรือจะหันกลับไปสู่ระบบทุนนิยมอภิสิทธิ์ การแทรกแซงโดยอ้อมของรัฐบาลอเมริกัน จนนายณรงค์ วงศ์วรรณ มีอาจดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เนื่องจากตกอยู่ใน 'กับดักยาเสพติด' ก็ดี และการที่ชนชั้นกลางจำนวนมากร่วมต่อต้านรัฐบาลสุจินดาที่ดี ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่แน่ใจต่อสภาวะความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจที่กำลังเกิดขึ้น ผู้คนที่เคยได้ประโยชน์จากกระบวนการโลกาภิวัตน์เริ่มไม่แน่ใจว่าจะยังคงได้รับประโยชน์ต่อไป ขณะเดียวกัน ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งเป็นจักรกลสำคัญของกระบวนการโลกาภิวัตน์ มีส่วนแพร่ภาพอันอัปลักษณ์ของวิกฤติการณ์พฤษภาคม 2535 ไปทั่วโลก จนมีเสียงประณามมาจากนานาชาติ

วิกฤติการณ์พฤษภาคม 2535 อันยุติลงด้วยการสิ้นอำนาจชั่วคราวของคณะ รสช. มิใช่ชัยชนะของกลุ่มพลังประชาธิปไตย หากแต่เป็นผลจากกระบวนการทำลายตนเองของผู้นำ รสช. นั้นเอง

อำนาจนั้นมีเสน่ห์ แต่ผู้ลุ่มหลงอำนาจมักมีอันเป็นไป

รัฐธรรมนูญที่พึงปรารถนาสำหรับสังคมไทย ในทศวรรษ 2540

ใครๆก็รู้ว่า ผมเป็น "นักเรียนนอก" เพราะผมมิใช่สัตว์เดรัจฉานที่ต้องอยู่ในคอก แต่ผมมิได้เป็นเพียงนักเรียนนอกคอกเท่านั้น หากยังมีโอกาสไปเรียนเมืองนอกจริงๆด้วย แม้ผมจะอยู่เมืองนอกไม่นาน แต่ผมก็อดตัดจริตติดนิสัยฝรั่งมิได้ ผมจึงเรียกรัฐธรรมนูญฉบับที่ร่างโดยคณะกรรมการที่มีนายมีชัย ฤชุพันธุ์เป็นประธานว่า "รัฐธรรมนูญฉบับฤชุพันธุ์" และเรียกฉบับที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติแปรญัตติว่า "รัฐธรรมนูญฉบับโกศิน" ตามชื่อนายโศภน โกศิน ผู้เป็นประธาน เพราะผมเห็นกฎหมายเมืองฝรั่งนิยมตั้งสามัญนามตามชื่อสมาชิกรัฐสภาผู้ริเริ่มหรือผู้เสนอกฎหมายนั้น เพื่อเป็นเกียรติประวัติ

สัปดาห์ก่อนหน้าี้ มีนักศึกษาสำนักทำพระจันทร์ถามความเห็นผมว่า ระหว่างรัฐธรรมนูญฉบับฤชุพันธุ์กับรัฐธรรมนูญฉบับโกศิน ผมชอบรัฐธรรมนูญฉบับไหน ผมตอบโดยไม่ลังเลว่า ผมชอบรัฐธรรมนูญฉบับโกศิน ผมมีความเห็นเฉพาะตัวของผมว่า รัฐธรรมนูญเป็นสิ่งสูงส่ง คนไทยบางคนกราบไหว้รัฐธรรมนูญมาแล้วตั้งแต่ยุคพระยาพหลพลพยุหเสนา แต่ตั้งเป็นที่ทราบกันดีว่า บัดนี้เมืองไทยมีถนนฤชุพันธุ์แล้ว จึงสมควรที่จะประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับฤชุพันธุ์ เพราะจะมีชื่อซ้ำกับชื่อถนน ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่ต้องถูกเหยียบย่ำโดยมนุษย์และสัตว์

ผมมีความรู้สึกชื่นชมรัฐธรรมนูญฉบับโกศินอย่างสุดซึ้ง จนอดสงสัยมิได้ว่า เหตุใดผู้คนจำนวนมากจึงพากันโจมตีรัฐธรรมนูญฉบับนี้ว่าเป็นเผด็จการ บางคนถึงกับไปร่วมชุมนุมที่สนามหลวงเมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2534 เพื่อกันด่าผู้ร่างและผู้อยู่เบื้องหน้าเบื้องหลังการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ หนังสือพิมพ์ทุกฉบับพากันรายงานข่าวนี้ บ้างก็อ้างว่ามีผู้เข้าร่วมชุมนุม 50,000 คน

บ้าง ก็ว่า 70,000 คน บางฉบับก็พาดหัวว่า คนร่วมแสน ทั้งๆที่หน่วยราชการบางหน่วยรายงานว่า มีผู้เข้าร่วมชุมนุมเพียง 3,000 คน แต่ถึงจะมีผู้ร่วมชุมนุมเรือนแสน ก็ยังไม่ถึง 1% ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ ผมจึงเห็นว่า เราไม่ควรฟังเสียงนกเสียงกา ผมเห็นพ้องต้องกับขบวนการไทย บางคนในประเด็นนี้ และผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ด้วยโลกทัศน์เช่นนี้ ผมคงได้รับแต่งตั้งเป็นวุฒิสมาชิกกับใครอื่นเขาบ้าง ผมอยากจะเป็นอย่างसानนท์ สายสว่าง บุญชนะ อุตถากร โอสถ โกศิน พิชัย วาศนาส่ง และธรรมบุญ ลัดพลี ผู้หลักผู้ใหญ่สอนผมมานานแล้วว่า "เดินตามหลังผู้ใหญ่ หมาไม่กัด" ยกเว้นแต่ว่าหมาจะมาข้างหลัง

ถึงผมจะชื่นชมรัฐธรรมนูญฉบับโกศิน แต่ผมก็ยังเห็นว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้ไปไม่ถึงดวงดาว ไหนๆจะร่างรัฐธรรมนูญกันทั้งที ก็ควรจะร่างกันอย่างสุดๆจะร่างกันชนิดตอบแทน บุญคุณ ทหารและเอาใจพลังประชาธิปไตยพร้อมๆกัน อย่างรัฐธรรมนูญฉบับฤษฏีพจน์หาควรทำไม่ รัฐธรรมนูญฉบับโกศินทำได้ดีในตอนต้น เพราะเป็นรัฐธรรมนูญที่เชิดชูฝ่ายธรรมะ (คือ พลังอำมาตยาธิปไตย) และกดขี่อธรรม (คือ พลังประชาธิปไตย) แต่แล้วผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็พ่ายแพ้ อธรรม ต้องขอแก้บทเฉพาะกาลกลางที่ประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2534 จนสร้างความงุนงงและสับสนแก่ผมอย่างยิ่ง ทั้งบิดามารดาและครูบาอาจารย์ต่างสอนผมมาแต่ก่อนแต่บอกว่า ธรรมย่อมชนะอธรรม ผมจึงไม่แน่ใจว่า ใครกันแน่ที่เป็นฝ่ายธรรม และใครกันแน่ที่เป็นฝ่ายอธรรม

เมื่อมีรัฐธรรมนูญฉบับฤษฏีพจน์และรัฐธรรมนูญฉบับโกศินได้ เหตุใดจึงมีรัฐธรรมนูญฉบับธนะพรพจน์ไม่ได้ หากผมเป็นประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ผมจักต้องร่างรัฐธรรมนูญชนิดที่เกื้อกูลสันติสุขในสังคมไทยในอนาคต สังคมไทยในทศวรรษ 2540 ที่จะถึงนี้คงกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม (NIC) ไปแล้ว จารีตวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ต้องปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ การรับเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีด้านอิเล็กทรอนิกส์และด้านชีวภาพ รัฐธรรมนูญที่พึงปรารถนาสำหรับสังคมไทยในอนาคตตามที่ทัศนะของผมแตกต่างจากรัฐธรรมนูญฉบับอื่นๆอย่างน้อย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ด้านการแบ่งแยกอำนาจอภิปไตยและด้านรัฐสภา

ในด้านสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ผมเห็นว่า เราควรยึดหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ แต่สำหรับสังคมไทย ควรจะเพิ่มเติมอีก 2 ข้อ คือ สิทธิ และเสรีภาพในการเป็นคนจน และสิทธิและเสรีภาพในการเป็นโรคเอดส์ สังคมไทยในทศวรรษ

2540 จะเป็นสังคมที่คนจนมีศักดิ์ศรีอย่างยิ่ง จำนวนครัวเรือนที่ยากจนซึ่งอยู่ระหว่างร้อยละ 25-35 ของจำนวนครัวเรือนทั้งประเทศตลอดช่วงเวลา 3 ทศวรรษแรกที่ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมจะเพิ่มขึ้นปรูดปราดเป็นร้อยละ 50 จำนวนโครงการสงเคราะห์คนจน ซึ่งเดิมมีเพียงระดับร้อยละโครงการเพิ่มเป็นระดับพันโครงการ คนจนจึงมีศักดิ์ศรีและได้รับการเอาอกเอาใจจากรัฐบาลเป็นพิเศษ จนคนจนทุกคนสามารถยึดดอกกล้าวถึงฐานะทางเศรษฐกิจของตนอย่างเต็มภาคภูมิ ตรงกันข้ามกับเศรษฐกิจที่ต้องหลบหน้าและมึกล้ากล่าวถึงฐานะทางเศรษฐกิจของตนต่อหน้าสาธารณชน สังคมไทยในทศวรรษ 2540 จึงเป็นสังคมที่ใครๆพากันแย่งกันเป็นคนจน แม้แต่คุณชาตรี โสภณพนิช และคุณธารินทร์ นิมมานเหมินท์ ก็อยากจะเป็นคนจน แต่อนิจจา คนเหล่านี้ไม่สามารถเป็นคนจนได้ เพราะสิทธิและเสรีภาพในการเป็นคนจนในสังคมไทยมีอยู่อย่างไม่ เสมอภาค รัฐธรรมนูญที่เพิ่งปรารถนาจักต้องให้หลักประกันในเรื่องนี้เป็นพิเศษ ในกรณีทำนองเดียวกับกรณีคนจน จำนวนผู้ป่วยและจำนวนผู้ติดเชื้อโรคเอดส์ในทศวรรษ 2540 คงจะเพิ่มเป็นร้อยละ 30 ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ ผู้ป่วยและผู้ติดเชื้อโรคเอดส์ได้รับการปรนเปรอทั้งจากหน่วยราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ทั้งภายในและภายนอกประเทศ การปรนเปรอนี้ยิ่งกว่าที่คนจนได้รับเสียอีก จนมีผู้คนจำนวนมากปลอมแปลงเอกสารและใบรับรองแพทย์ เพื่อขอรับบริการและสวัสดิการของรัฐในฐานะผู้ป่วยหรือผู้ติดเชื้อโรคเอดส์ ใบรับรองการเป็นโรคเอดส์กลายเป็นเอกสารที่มีค่าทางเศรษฐกิจ แพทย์จำนวนมากเลิกรักษาคนไข้ โดยหันมาหารายได้จากการออกใบรับรองการเป็นโรคเอดส์แทน เหตุที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะโรคเอดส์มิได้มีการกระจายระหว่างภูมิภาคอย่างเสมอภาค โดยกระจุกอยู่ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และกระจุกอยู่ในกรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ๆเท่านั้น สิทธิและเสรีภาพในการเป็นโรคเอดส์จึงสมควรได้รับการเอาใจใส่จากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ยิ่งถ้าต้องการให้สังคมเศรษฐกิจไทยก้าวกระโดดจากการเป็น NICs ไปเป็นประเทศอุตสาหกรรมอย่างเต็มตัว (HICs) ก็จะต้องเร่งให้หลักประกันเรื่องสิทธิและเสรีภาพของปวงชนในการเป็นโรคเอดส์ เพราะถึงเวลานั้น ธนาคารโลกคงกำหนดให้สัดส่วนจำนวนประชากรที่เป็นโรคเอดส์เป็นดัชนีตัวหนึ่งแสดงถึงความเป็นฮิกส์ (Highly Industrialized Countries) รัฐบาลอาจต้องชูคำขวัญ "เร่งเป็นเอดส์เพื่อการเป็นฮิกส์" มิฉะนั้น เวียดนามอาจไล่กวตเราทันในทางเศรษฐกิจ

ในด้านอำนาจอธิปไตย สังคมไทยถูกนักรัฐศาสตร์หลอกมาเป็นเวลาช้านานให้เชื่อเรื่องการแบ่งแยกระหว่างอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ทั้งๆที่การแบ่งแยกอำนาจเป็นเรื่องผิดธรรมชาติมนุษย์ ผมไม่เคยเห็นผู้มีอำนาจคนใดแบ่งปันอำนาจให้ผู้อื่นด้วยความสมัครใจ การแบ่งปันอำนาจมักจะเกิดจากภาวะจำยอมทั้งสิ้น นอกจากนี้ ประเด็นเรื่องการแบ่งแยก

อำนาจนี้ยังสร้างปัญหาความขัดแย้งอย่างรุนแรง จนก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตชนิดที่เยียวยาไม่ได้อีกด้วย เรื่องนี้คุณประภาศน์ อวยชัย และคุณประมาณ ชันชื้อ ต้องเห็นด้วยกับผมแน่ๆ ผมจึงมีความเห็นว่า รัฐธรรมนูญที่พึงปรารถนาจักต้องร้อยประสานอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจ บริหาร และอำนาจ ตุลาการเข้าด้วยกัน หากควรแบ่งแยกอำนาจออกจากกันไม่ ข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมของผมก็คือ รัฐธรรมนูญจักต้องให้สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการตุลาการ ให้อำนาจ คณะกรรมการตุลาการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี และให้อำนาจคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งประธานรัฐสภา ด้วยการร้อยรัดอำนาจทั้งสามเข้าด้วยกันเช่นนี้ ความขัดแย้งระหว่างอำนาจทั้งสามก็จะหมดไป

ในด้านรัฐสภา รัฐสภาควรจะต้องประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาในฐานะ นักเศรษฐศาสตร์ ผมมีความเห็นว่า กระบวนการทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญควรจะเป็นกระบวนการ ที่เสียต้นทุนต่ำสุด (Cost minimization) ในรอบ 60 ปีเศษที่ผ่านมา สังคมไทยต้องสูญเสียทรัพยากรทางการเงินและทรัพยากรด้านอื่นๆเป็นจำนวนมากไปกับกระบวนการทางการเมือง ในทศวรรษ 2540 การขาดแคลนทรัพยากรจะกลายเป็นปัญหารุนแรงมากยิ่งขึ้น รัฐธรรมนูญที่พึงปรารถนาไม่เพียงแต่ จะต้องหาทางลดต้นทุนของกระบวนการทางการเมืองเท่านั้น หากยังควรที่จะหาประโยชน์จากความ ก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีอีกด้วย ผมจึงมีความเห็นว่า สภาผู้แทนราษฎรควรมีสมาชิกเพียงคนเดียว โดยให้ราษฎรทั่วประเทศเป็นผู้เลือกตั้ง การมี ส.ส.มากมายก่อให้เกิดสภาพการณ์ที่เรียกว่า "มากหมอมากความ" แต่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่ควรจำกัดเฉพาะมนุษย์ หากควรให้ mankeys มีสิทธิด้วย ดังเป็นที่ ทราบกันดีว่า เทคโนโลยีชีวภาพในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาก้าวหน้าไปเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านพันธุวิศวกรรมศาสตร์ (genetic engineering) นักวิทยาศาสตร์ประสบความสำเร็จในการ ตัดต่อยีนระหว่างพืชและสัตว์ต่างๆ ในปัจจุบันเรามีพืชผักที่เรียกว่า pomato อันเป็นผลจากการตัดต่อยีนระหว่าง potato (มันฝรั่ง) กับ tomato (มะเขือเทศ) แม้ในปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์จะยังต่อต้านการ ตัดต่อยีนมนุษย์ แต่แรงต่อต้านนี้จะหมดไปในทศวรรษ 2540 โลกจึงมี mankeys อันเป็นผลจากการ ตัดต่อยีนระหว่าง man (มนุษย์) กับ monkey (วานร) นักวิทยาศาสตร์สามารถเลือกสรรยีนที่ดีของ มนุษย์ผสมกับยีนที่ดีของวานรได้ mankeys ที่ได้จากการตัดต่อยีนดังกล่าวนี้มีความ ซาญฉลาด ลุ่มลึก สุขุมรอบคอบ และมีคุณธรรมมากกว่ามนุษย์โดยทั่วไป เผ่าพันธุ์มนุษย์จะค่อยๆลด จำนวนลง โดยที่ mankeys จะค่อยๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้น ในทศวรรษ 2540 mankeys ยังคงเป็นชน กลุ่มน้อยในสังคมไทย แต่รัฐธรรมนูญที่พึงปรารถนาก็ควรที่จะให้สิทธิและเสรีภาพแก่ mankeys เสมอ ด้วยมนุษย์ ทั้งนี้เป็นที่คาดหมายกันว่า พอถึงต้นศตวรรษ 2600 mankeys จะเป็นชนกลุ่มใหญ่ของ สังคมไทย

ด้วยเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์ จำนวนวุฒิสมาชิกควรจะเท่ากับจำนวนจังหวัด โดยแต่ละจังหวัดมีวุฒิสมาชิกได้หนึ่งคน รัฐธรรมนูญควรมีบทบัญญัติห้ามมนุษย์เป็นวุฒิสมาชิก เฉพาะหุ่นยนต์ (robots) เท่านั้นที่มีสิทธิเป็นสมาชิกวุฒิสภา ดังเป็นที่ทราบกันดีว่า ในรอบสองทศวรรษ ที่ผ่านมา วิทยาศาสตร์ด้านอิเล็กทรอนิกส์ได้รุดหน้าไปเป็นอันมาก จำนวนหุ่นยนต์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะต้นทุนการผลิตหุ่นยนต์ลดลงอย่างไม่น่าเชื่อ อีกทั้งหุ่นยนต์ไม่ต้องจ้างมนุษย์ในการผลิตหุ่นยนต์ อีกต่อไป เพราะหุ่นยนต์สามารถผลิตหุ่นยนต์ด้วยตัวเองได้ โรงงานผลิตหุ่นยนต์ทุกแห่งในทศวรรษ 2540 ไม่ได้ใช้แรงงานมนุษย์อีกเลย ที่เมืองนาโกยา ประเทศญี่ปุ่น ประชากรหุ่นยนต์มีมากกว่า ประชากรมนุษย์เสียอีก ในประเทศไทยหุ่นยนต์กระจุกอยู่ในกรุงเทพฯ และบริเวณเมืองชายฝั่งทะเล ตะวันออก ความก้าวหน้าด้านโปรแกรมคอมพิวเตอร์ทำให้หุ่นยนต์สามารถทำอะไรต่างๆ ได้ดีกว่า และเหนือกว่ามนุษย์ ผมศึกษาการเมืองไทยตั้งแต่ปี 2475 เป็นต้นมา และพบว่า วุฒิสมาชิกพยายามเลียนแบบพฤติกรรมหุ่นยนต์ แต่ทำได้ไม่ดีเท่า มีหน้าซ้ำยังเสียต้นทุนสูงอีกด้วย ไหนๆ จะใช้หุ่นยนต์กันแล้ว ก็ควรจะใช้หุ่นยนต์ของจริงมากกว่าหุ่นยนต์จำลอง เพราะหุ่นยนต์ของจริงไม่ เพียงแต่จะมีประสิทธิภาพเหนือกว่ามนุษย์ที่ตัดสินใจเป็นหุ่นยนต์เท่านั้น หากทว่ายังเสียต้นทุนต่ำกว่าอีกด้วย แต่หุ่นยนต์ที่จะเป็นวุฒิสมาชิกก็ต้องได้รับเลือกจากมนุษย์และ mankeys ที่มีสิทธิในการลงคะแนนเสียงในแต่ละจังหวัด ในกรณีนี้ รัฐบาลก็ต้องจัดตั้ง "การหุ่นยนต์แห่งประเทศไทย" เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีด้านนี้ และเพื่อรับผิดชอบหุ่นยนต์ หุ่นยนต์ที่มีได้จดทะเบียนกับการหุ่นยนต์แห่งประเทศไทยจะไม่มีสิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาจะเป็นผู้เลือกรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรี รัฐธรรมนูญที่พึงปรารถนาจึงต้องมีบทบัญญัติห้ามมนุษย์ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพราะเผ่าพันธุ์มนุษย์อุดมไปด้วยความชั่วและการฉ้อราษฎร์บังหลวง เฉพาะ mankeys เท่านั้นที่จะดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีได้ รัฐธรรมนูญควรมีบทเฉพาะกาลว่า เมื่อใดที่ประชากร mankeys มีมากกว่าประชากรมนุษย์ จึงต้องห้ามมนุษย์เป็นข้าราชการ สังคมไทยก็จะกลายเป็นสังคมของ mankeys โดย mankeys และเพื่อ mankeys ทั้งนี้โดยมีหุ่นยนต์เป็นสมองและแรงงาน ศานติสุขก็จะเกิดขึ้น การฉ้อราษฎร์บังหลวงจะหมดไป และการซื้อขายเสียงจะกลายเป็นเรื่องของโบราณคดี

จงเร่งพัฒนา mankeys และหุ่นยนต์เสียแต่บัดนี้

ภาคที่สี่

บุคคล

ป่วย อังภากรณ์ กับเคมบริดจ์

ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อังภากรณ์ จบการศึกษาระดับปริญญาเอกในสาขาวิชา เศรษฐศาสตร์ จาก London School of Economics and Politics (LSE) แต่ผู้คนจำนวนน้อยนัก ที่ทราบว่า อาจารย์ป่วยเคยนั่งเรียนหนังสือในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์

เมื่อผมสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ประทับใจยิ่งกว่าการถูกลอตเตอรี่รางวัลที่หนึ่ง ด้วยการมีโอกาสศึกษาต่อยังมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ถ้าฟังผลการศึกษาของผมคงไม่สามารถช่วยให้เข้าศึกษามหาวิทยาลัยดังกล่าวนี้ได้ แต่ด้วยอิทธิฤทธิ์ของจดหมายรับรองจากอาจารย์ป่วย และนายฟรานซิส คริปส์ (Francis Cripps) ผมจึงไปเดินปร้ออยู่ในเมืองเคมบริดจ์ในปี 2512

ในปีต่อมา ผมเริ่มได้ข่าวว่า อาจารย์ป่วยกำลังจะไปเป็นศาสตราจารย์รับเชิญ ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ วันหนึ่งผมได้รับบันทึกสั้นๆ จากท่านว่า "แวะมา Churchill College แต่ไม่พบ"

อาจารย์ป่วยเดินทางไปอังกฤษในเดือนสิงหาคม 2514 เพื่อสอนหนังสือในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ถ้าความทรงจำของผมไม่เลวจนเกินไปนัก ผมจำได้ว่าผมได้พบอาจารย์ป่วยในเคมบริดจ์เป็นครั้งแรกในเดือนกันยายน 2514 โดยที่ภาคการศึกษาแรกของมหาวิทยาลัยซึ่งมีชื่อเรียกว่า Michaelmas Term เริ่มต้นในเดือนตุลาคม ผมได้ขี้จรรย์านเคียงคู่ไปกับท่านเพื่อรับประทานอาหารกลางวันในการพบกันครั้งแรกนั้น

อาจารย์ป่วยรู้จักถนนหนทางต่างๆ และชอกเด็กชอกน้อยในเมืองเคมบริดจ์ดีกว่าผมมากนัก ซึ่งยังความประหลาดใจแก่ผมเป็นอันมาก เมื่อท่านถามถึงอาจารย์เศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียง ดังเช่น Richard Stone, James Meade, Joan Robinson และ Nicholas Kaldor ผมยังไม่รู้สึกเฉลียวใจ เพราะนักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงเหล่านี้ล้วนมีผลงานทางวิชาการอันเป็นที่รู้จักกันทั่วไป

ในไม่ช้า ผมจึงได้ทราบว่า เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สองและนครลอนดอนถูกเยอรมนีทิ้งระเบิด นักศึกษามหาวิทยาลัยลอนดอนต้องอพยพไปเรียนตามมหาวิทยาลัยหัวเมือง

นักศึกษาจาก London School of Economics and Politics บางส่วนขึ้นไปอยู่ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ซึ่งรวมทั้งอาจารย์ไปด้วย ผมจึงถึงบางอ้อว่า เหตุใดอาจารย์ป่วยจึงรู้จักอาจารย์เศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เป็นอย่างดี อาจารย์ป่วยมีโอกาสใช้บริการห้องสมุดเศรษฐศาสตร์ที่ชื่อ Marshall Library (ตั้งตามชื่อ Alfred Marshall) จนคุ้นเคยเป็นอย่างดีกับ Mary Marshall (ภรรยาของ Alfred Marshall) ซึ่งในเวลานั้นเป็นบรรณารักษ์

ในเวลานั้น เคมบริดจ์กับ LSE กำลังมีวิวาทะทางเศรษฐศาสตร์อันเป็นผลจาก Keynesian Revolution ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ในทศวรรษ 1930 สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของกลไกตลาดในการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ซึ่งตามทัศนะของจอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ จำต้องอาศัยการแทรกแซงของรัฐบาล ระบบเศรษฐกิจจึงจะมีการจ้างงานเต็มอัตราได้ แม้ว่า LSE จะก่อตั้งขึ้นโดยผู้ที่มีแนวความคิดสังคมนิยมแบบเฟเบียน (Fabian Socialism) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามีภรรยาที่ชื่อซิดนีย์ และบีทริส เวบบ์ (Sidney and Beatrice Webb) แต่สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ใน LSE กลับถูกยึดครองโดยนักเศรษฐศาสตร์ที่เชื่อแนวความคิดของสำนักคลาสสิกและนีโอคลาสสิก ภายใต้การอำนวยการของศาสตราจารย์ไลออนเนล รอบบินส์ (Lionel Robbins) LSE ก็เชื่อมสัมพันธ์กับสำนักเศรษฐศาสตร์ออสเตรีย อย่างน้อยที่สุดก็มีนักเศรษฐศาสตร์จากสำนักออสเตรีย 2 ท่านข้ามไปสอนหนังสือที่ LSE คือ ฟรีดริค ฟอน ฮาเยก (Friedrich von Hayek) และฟรีดริค ฟอน ไมซิส (Friedrich von Mises) และมีอิทธิพลทางความคิดอย่างสำคัญต่อผู้คนใน LSE

ในขณะที่สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ใน LSE เคลื่อนไปทาง "ขวา" ทั่ว ๆ ที่ LSE ก่อตั้งขึ้นโดยผู้ที่มีแนวความคิดสังคมนิยม แต่คณะเศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์กลับเคลื่อนไปทาง "ซ้าย" ทั่ว ๆ ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เป็นมหาวิทยาลัยของพวกเขาด้วยกัน ภายหลัง Keynesian Revolution อิทธิพลทางความคิดของเปียร์โร สราฟฟา (Piero Sraffa) ไมเคิล กาลlecki (Michael Kalecki) และโจน โรบินสัน (Joan Robinson) มีส่วนชักนำให้คณะเศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เคลื่อนไปทาง "ซ้าย"

อาจารย์ป่วยศึกษาเศรษฐศาสตร์ในอังกฤษในช่วงที่กำลังมีวิวาทะระหว่างสำนักลอนดอนกับสำนักเคมบริดจ์ อาจารย์ป่วยได้รับอิทธิพลของแนวความคิดเสรีนิยมทางเศรษฐศาสตร์ จากสำนักลอนดอนอย่างมาก และเท่าที่ผมเข้าใจ อาจารย์ป่วยไม่สู้ได้รับอิทธิพลจาก Keynesian Economics มากนัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่า ผู้นำของสำนักลอนดอนปฏิเสธ Keynesian Revolution อย่างไรก็ตาม กาลเวลาได้ช่วยแปรเปลี่ยนความคิดของมนุษย์ อาจารย์ในสำนักลอนดอนหลายต่อหลายคนเริ่มยอมรับแนวการวิเคราะห์ของเคนส์ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแอบบา เลอร์เนอร์ (Abba P. Lerner) นิโคลาส คาลดอร์ (Nicholas Kaldor) และแฟรงค์ ฮาห์น (Frank Hahn) โดยที่สองคนหลังเป็นเพื่อนนักศึกษารุ่นใกล้เคียงกับอาจารย์ป่วย

ภาระงานสอนของอาจารย์ป่วยในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ในปีการศึกษา 2514/2515-2515/2516 มีไม่สู้มากนัก ท่านรับผิดชอบการสอนในหลักสูตรวิชาการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นหลักสูตรระดับ Certificate และ Diploma นักศึกษาในหลักสูตรนี้เกือบทั้งหมดเป็นข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาในประเทศโลกที่สาม ผมจำได้ว่า ในปีการศึกษา 2514/2515 อาจารย์ป่วยบรรยายอยู่เพียง 2 เรื่อง เรื่องแรกว่าด้วยประสบการณ์การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่างๆในเอเชียอาคเนย์ และเรื่องที่สองว่าด้วยการบริหารนโยบายการเงิน การคลัง ระบบการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ มิได้ให้ความสำคัญกับการบรรยายรวม หากแต่ให้ความสำคัญกับ Tutorial System ซึ่งเป็นระบบที่กำหนดให้นักศึกษาศึกษาและค้นคว้าด้วยตนเอง และเข้าพบอาจารย์ประจำวิชาทุกสัปดาห์ เพื่อถกอภิปรายเรียงความที่เขียน โดยมีเพื่อนนักศึกษาเข้าร่วมถกอภิปรายด้วยเพียง 1-2 คน การพัฒนาความรู้และความคิดได้มาจากการอ่านหนังสือด้วยตนเอง และการถกเถียงกับอาจารย์ประจำวิชา ระบบการเรียนการสอนดังกล่าวนี้ จึงใช้อาจารย์เปลือง ผมเข้าใจว่าอาจารย์ป่วยมีนักศึกษาที่ต้องดูแลตามระบบการเรียนการสอนดังกล่าวนี้ แต่ไม่ทราบจำนวนแน่ชัด

ภาระงานสอนที่มีไม่สู้มากนัก ทำให้อาจารย์ป่วยมีเวลาเขียนหนังสือ งานเขียนสำคัญในช่วงเวลาดังกล่าวนี้มีอยู่ 2 เรื่อง เรื่องแรกคือ Co-ordination of Monetary Policy, Fiscal Policy and Debt Management ซึ่งประมวลหลักการและประสบการณ์ในการบริหารนโยบายการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจตลอดช่วงเวลาที่ท่านดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย และเรื่องที่สองคือ "ข้อคิดเรื่องการพัฒนาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สำหรับ ค.ศ.1980" ซึ่งมีภาคผนวกที่เลื่องชื่อเรื่อง "ปฏิทินแห่งความหวัง - จากครรภ์ถึงเชิงตะกอน" แต่งานเขียนที่ก่อผลกระทบทางการเมืองอันสูงยิ่งก็คือ "จดหมายนายเข้มแข็งยิ่ง" และ "บันทึกประชารวมโดยสันติวิธี"

ในระหว่างที่สอนหนังสือในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ อาจารย์ป่วยสังกัดอยู่ University College ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น Wolfson College ตามชื่อเศรษฐีที่บริจาคเงินให้มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ประกอบด้วยวิทยาลัยต่างๆกว่า 20 แห่ง แต่เดิมวิทยาลัยมิใช่เป็นเพียงที่อยู่อาศัยเท่านั้น หากยังเป็นที่จัดการเรียนการสอนอีกด้วย ในยามที่นักศึกษาเลือกเข้าวิทยาลัยก็ต้องหาข้อมูลว่า มีอาจารย์ที่มีชื่อเสียงในสาขาวิชาที่ตนต้องการศึกษาหรือไม่ เช่น Trinity College มีชื่อด้านปรัชญา King's College มีชื่อด้านคณิตศาสตร์ ฯลฯ ต่อมาภายหลังจึงมีการจัดตั้งคณะวิชาต่างๆขึ้น หน้าที่การจัดการบรรยายและการวัดผลจึงถ่ายโอนไปสู่คณะวิชา แต่วิทยาลัยแต่ละวิทยาลัยยังคงมีหน้าที่ในการบริหาร Tutorial System เมื่อมีคณะวิชาขึ้นแล้ว การว่าจ้างอาจารย์จึงมี 2 ระบบคือ อาจารย์ของวิทยาลัยและอาจารย์ของคณะวิชา ตามปกติอาจารย์วิชาเศรษฐศาสตร์ของวิทยาลัยต่างๆ ต่างก็ต้องไปทำงานให้คณะเศรษฐศาสตร์ แต่อาจมีอาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์

บางคนที่หาสังกัดวิทยาลัยมิได้ อาจารย์ในสังกัดวิทยาลัยถือว่าไ้และ "เหนือชั้น" กว่าอาจารย์ที่ปราศจากสังกัด อาจารย์ป่วยมักจะกล่าวด้วยความภาคภูมิใจเสมอว่า ท่านเป็นอาจารย์ในสังกัด Wolfson College มิใช่อาจารย์ไร้สังกัด

ในระหว่างที่อาจารย์ป่วยสอนหนังสือในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์นั้น ท่านต้องกลับไปอยู่กับครอบครัวในนครลอนดอนในช่วงสุดสัปดาห์ ต่อวันจันทร์จึงเดินทางขึ้นไปเมืองเคมบริดจ์เท่าที่ผมจำได้ มีอยู่น้อยครั้งนักที่อาจารย์ป่วยจะใช้เวลาช่วงสุดสัปดาห์ในเมืองเคมบริดจ์ ในหมู่นักเรียนไทยในเมืองเคมบริดจ์เวลานั้น เป็นที่ทราบดีกันว่า อาจารย์ป่วยมีรถยนต์ใช้สัปดาห์เว้นสัปดาห์ โดยผลัดกันใช้กับภรรยาของท่าน ในสัปดาห์ที่ท่านไม่มีรถยนต์ใช้ เรามักจะเห็นท่านขี่จักรยานไปยังที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นใจกลางเมือง หรือศูนย์การบรรยายทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่ Sidgwick Avenue ในเวลานั้น รถยนต์ที่เฟ้นฟ่านในท้องถนนในเมืองเคมบริดจ์มีไม่มากนัก การสัญจรอาศัยรถจักรยานเป็นหลัก

อาจารย์ป่วยอาศัยอยู่ในบ้านพักของ Wolfson College ที่ Barton Close บ้านหลังนี้มีผู้ร่วมอาศัยไม่น้อยกว่า 4 คน คนหนึ่งเป็นศาสตราจารย์ ซึ่งผมจำชื่อไม่ได้เสียแล้ว แต่คนที่อาจารย์ป่วยสนิทสนมด้วยเป็นนักศึกษาปริญญาเอกวิชาดนตรี ซึ่งอยู่ห้องติดกัน ในยามที่นักเรียนไทยพากันไปสังสรรค์หรือร่วมรับประทานอาหาร ณ บ้านพักอาจารย์ป่วย ท่านมักจะเชิญชวนนักศึกษาท่านนี้มาร่วมวงด้วย ในเวลานั้นมีนักเรียนไทยในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เพียงไม่กี่คน แต่มีนักเรียนทุนหลวง นักเรียนทุนธนาคารแห่งประเทศไทย และนักเรียนทุนส่วนตัวหลายคนที่กำลังเตรียมตัวสอบเข้ามหาวิทยาลัย บางคนเป็นลูกหลานของเพื่อน ซึ่งได้ขอให้อาจารย์ป่วยช่วยดูแลด้วย

ผมไม่ทราบแน่ชัดว่า อาจารย์ป่วยมีโอกาสวิสาสะกับนักเศรษฐศาสตร์ท่านใดมากเป็นพิเศษในระหว่างที่อยู่ในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ผู้ที่อาจารย์ป่วยรู้จักและสนิทสนมมาก่อน คือ นิโคลัส คาลดอร์ เนื่องจากสำเร็จการศึกษาจากสำนักลอนดอนรุ่นใกล้เคียงกัน แต่ผู้ที่ผมเข้าใจว่าอาจารย์ป่วยได้สนิทสนมวิสาสะด้วยมากที่สุดกลับเป็นนักมานุษยวิทยา ชื่อ สแตนเลย์ ชัยราชา แทมเบียห์ (Stanley Jeywaraja Tambiah) ซึ่งเคยมีงานเขียนเกี่ยวกับเมืองไทยหลายเล่ม

ผมรู้สึกฟื้นความหลังของอาจารย์ป่วยเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ขึ้นมาเขียนเพราะต้องการตั้งจิตภาวนาให้อาจารย์ป่วยประสบความดีสุขในโอกาสวันคล้ายวันเกิดครบ 77 ปี ในวันที่ 9 มีนาคม 2536

สุขสันต์วันเกิดครับอาจารย์

บิกสุของผม

นับเป็นเวลาเกือบ 27 ปีแล้วที่ผมรู้จักบิกสุ แม้จนบัดนี้ ผมยังรู้สึกอยู่เสมอถึงเกียรติที่ได้รับจากการที่ได้รู้จักท่านผู้นี้ ช่วงเวลา 27 ปีที่ผ่านมาเป็นช่วงที่ผมมีกำไรแห่งชีวิต

ทำไมผมจึงได้กำไรแห่งชีวิต ? ก็เพราะบิกสุเป็นคนมีคุณธรรม คุณธรรมของบิกสุอยู่ที่การเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น บิกสุไม่เคยเห็นผู้อื่นต่ำต้อยกว่าตน และไม่เคยเห็นว่า เซลส์แมนมีความเป็นมนุษย์น้อยกว่านายพล ด้วยเหตุดังนั้น บิกสุจึงเห็นอกเห็นใจกลุ่มชนผู้เสียเปรียบในสังคม และเรียกร้องให้รัฐช่วยเหลือเกื้อกูลกลุ่มชนเหล่านี้ บิกสุมักจะภาวนาและแผ่เมตตาแก่ประชาชนผู้ด้อยากหิวโหย และร่ำร้องไต่หาความเป็นธรรมในสังคม

การเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นจะบังเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมนุษย์สามารถสลัดหลุดจากบ่วงแห่งอวิชชาและมิจฉาทิฐิที่ร้อยรัดออกไปได้ เงื่อนไขสำคัญในการนี้ก็คือมนุษย์จักต้องมีสิทธิเสรีภาพ ตลอดช่วงแห่งชีวิต บิกสุได้ต่อสู้เพื่อสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนมาอย่างต่อเนื่อง แม้บิกสุจะไม่เคยลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่บิกสุต่อสู้เพื่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากกว่า ส.ส. เกือบทั้งสภา กระนั้นก็ตาม บิกสุไม่เคยประณามนักการเมืองว่าเป็นผู้มีอาชีพต่ำช้า บิกสุวิพากษ์วิจารณ์และโจมตีรัฐบาลเผด็จการด้วยถ้อยคำอันเผ็ดร้อน ไม่เพียงแต่ทหารเผด็จการเท่านั้น แม้แต่พลเรือนเผด็จการดังเช่นรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร และรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน บิกสุก็ไม่ละเว้น

บิกสุไม่เคยยึดถืออำนาจเป็นธรรม หากแต่ยึดหลัก "ธรรมคืออำนาจ" บิกสุที่ผมรู้จักไม่เคยใช้อำนาจข่มขู่ผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีความคิดเห็นและอุดมการณ์แตกต่างจากตน ผมเคยโต้เถียงกับบิกสุหลายครั้งหลายครา ทั้งๆที่ผมอ่อนด้อยกว่า ทั้งในด้านวัยวุฒิ คุณวุฒิ และวุฒิภาวะ แต่บิกสุก็ปล่อยให้ผมปะทะคารมโดยมิเคยเอื้อนเอ่ยว่าจะเตะปากผมดุจดั่งประพตกรรมของนายพลเมื่อเผชิญกับการไต่ถามของจ่านายสิบ หลายครั้งที่บิกสุเถียงสู้ผมมิได้ บิกสุก็ไม่เคยกล่าวหาว่าผมเป็นคอมมิวนิสต์ หรือมีความมักใหญ่ใฝ่สูงในการสถาปนาลัทธิศาสนาใหม่

เหตุที่บิกสุไม่นิยมใช้อำนาจบาตรใหญ่ ก็เพราะบิกสุไม่เคยมีอำนาจ เมื่อไม่มีอำนาจก็ย่อมไม่สามารถใช้อำนาจได้เป็นธรรมดา ข้อสำคัญก็คือ บิกสุไม่เคยแสวงหาอำนาจ และ

ไม่ช่องเสฟเสวนากับผู้มีอำนาจ เมื่อการต่อสู้สงครามทางความคิดอัปจนด้วยเหตุผล บิ๊กสุก็ไม่เคยหยิบยกเรื่องการทำรัฐประหารมาข่มขู่เพื่อปิดปากคู่ต่อสู้ ดุจดั่งที่บิ๊กๆทั้งหลายนิยมทำกัน เพราะถึงบิ๊กสุจะขู่ทำรัฐประหาร ก็คงจะไม่มีใครเชื่อ ใครๆก็รู้ว่าบิ๊กสุไร้อำนาจ ในทัศนะของบิ๊กสุ อำนาจเป็นป่อเกิดแห่งความขี้ขลาด ยิ่งมีอำนาจเบ็ดเสร็จและเด็ดขาดมากเพียงใด ความขี้ขลาดก็ยิ่งมีมากเพียงนั้น บิ๊กสุมักจะหยิบยกกรณีศึกษาในประวัติศาสตร์การเมืองไทยมาเป็นนิทศน์อุทาหรณ์ เพื่อชี้ให้เห็นว่า บรรดาบิ๊กๆที่ใช้กำลังทหารยึดอำนาจล้วนแล้วแต่มีพฤติกรรมการฉ้อราษฎร์บังหลวง และจบชีวิตทางการเมืองด้วยการถูกรัฐประหาร หรือไม่ก็ถูกประชาชนขับไล่

บิ๊กสุรังเกียจนักวิชาการขายตัวพอกๆกับรังเกียจเผด็จการ และเป็นทีที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า บิ๊กสุไม่ช่องเสฟเสวนากับนักวิชาการขายตัว นักวิชาการที่แวดล้อมบิ๊กสุล้วนแล้วแต่เป็นผู้มีคุณธรรมทั้งสิ้น ดังนั้น บิ๊กสุจึงหมดโอกาสที่จะเป็นโรคเอดส์ที่แพร่ระบาดจากนักวิชาการขายตัวเหล่านั้น ยิ่งนักวิชาการขายตัวที่เป็น ‘ชายหลายโบสถ์’ ด้วยแล้ว บิ๊กสุต้องแม่เมตตาดำหลังอาหารทุกวัน บางวันบิ๊กสุรับประทานอาหารเพียงมือเดียว บิ๊กสุจะมีโอกาสแม่เมตตาเพียงครั้งเดียวเมื่อรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุนมีนโยบายจดทะเบียนโสเภณี บิ๊กสุไม่ริรอที่จะเสนอให้รัฐบาลนายอานันท์จดทะเบียนนักวิชาการขายตัวด้วย บังเอิญรัฐบาลชุดนั้นเป็นรัฐบาล ‘หอยนอกเปลือก’ จึงไม่ยอมทำตามความเห็นของบิ๊กสุ

บิ๊กสุเชื่อมั่นศรัทธาในหลักการอหิงสา ถึงจะไม่มีประชาชนเรือนแสนมาเดินขบวนขับไล่ บิ๊กสุก็มีศรัทธาในหลักการอหิงสาอย่างแน่นแฟ้น บางทีบิ๊กสุอาจจะยึดถือหลักการนี้มาก่อนผมเกิดเสียด้วยซ้ำ บิ๊กสุไม่เพียงแต่จะมีศรัทธาอันหยั่งรากลึกเท่านั้น หากทว่ายังเผยแพร่อะไรเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องยาวนาน ในระหว่างปี 2516-2519 เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีอิทธิพลในขบวนการประชาชน บิ๊กสุถูกกล่าวหาว่ามีสายสัมพันธ์กับซีไอเอ ด้วยข้ออ้างที่ว่า สันติวิธีและอหิงสธรรมเป็นลัทธิขมจ้านน มีแต่ซีไอเอเท่านั้นที่ชี้้นำลัทธิขมจ้านน อำนาจรัฐมิอาจได้มาด้วยลัทธิขมจ้านน หากแต่ได้มาจากปากกระบอกปืน เพื่อนร่วมงานของผมที่สำนักทำพระจันทร์กระซิบบอกผมว่า ประโยคข้างต้นที่ผมเขียนนี้มาจากลัทธิเหมาเจอตง ผมรู้สึกตกใจไม่น้อย เพราะมีแต่ขุนพลเมืองไทยที่นำลัทธิเหมามาใช้ในทางปฏิบัติด้วยการยึดอำนาจรัฐโดยอาศัยปากกระบอกปืนครั้งแล้วครั้งเล่า

เรื่องที่ทำให้ผมมีความสับสนทางความคิดก็คือ ในด้านหนึ่ง บิ๊กสุไม่เคยเหยียดหยามผู้ที่ประท้วงด้วยการอดอาหาร เพราะบิ๊กสุมีความเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น คำถามที่ว่า เมื่อไรมันจะตาย หรือทำไมอดข้าวมา 5 วันแล้ว จึงยังไม่ตาย บิ๊กสุไม่เคยเอื้อนเอ่ย ถึงบิ๊กสุจะไม่เคยอดข้าวประท้วง แต่บิ๊กสุเชื่อว่า คนอื่นมีศักยภาพที่จะอดข้าวประท้วงได้ เวไนยสัตว์จักต้องมีความเชื่อว่า มีผู้คนอีกมากหลายนักที่มีความดีมากกว่าตัวเอง และมีผู้คนอีกมากหลายนักที่สามารถทำในสิ่งที่ตนเองทำไม่ได้

บิกสูมีความรู้เกี่ยวกับอารยธรรมตะวันตกและตะวันออกอย่างลึกซึ้ง หากคนเทียบเทียบไม่ได้ยาก ยิ่งความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทยด้วยแล้ว ต้องนับบิกสูเป็นหนึ่งในตองอู แม้บิกสูจะยังไม่เคยไปเมืองตองอูก็ตาม บิกสูมีความเห็นว่า มนุษย์จักต้องไม่ล้มรากเหง้า รากเหง้าในที่นี้มีได้หมายเฉพาะแต่ว่า จิวจักต้องไม่ล้มตีนเท่านั้น หากยังหมายรวมไปถึงพื้นฐานทางศาสนาและวัฒนธรรมอีกด้วย กตัญญูทเวทิกคุณจึงเป็นคุณธรรมที่บิกสูถือนักถือนามมนุษย์แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานตรงที่รู้จักแยกแยะความดีออกจากความชั่ว ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์จักต้องไม่ทำร้ายผู้มีพระคุณทั้งโดยกาย วาจา ใจ และจักต้องตอบแทนผู้มีพระคุณตามควรแก่กาลและเทศะ ด้วยความเชื่อว่า มนุษย์มีรากเหง้า บิกสูจึงเรียกร้องให้อนุชนสนใจความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ รวมตลอดพื้นฐานทางศาสนาและวัฒนธรรม อาจไม่ผิดนักที่กล่าวว่า บิกสูเรียกร้องให้ปวงชนชาวไทยคืนสู่รากเหง้า บิกสูยกย่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมากสังคมนบพที่อยู่รอดจากวิกฤติการณ์ทั้งปวงได้จนถึงทุกวันนี้ก็ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสำคัญ ปราชญ์มิได้มีเฉพาะในเมืองหลวงเท่านั้น หากแต่ยังมีปราชญ์ชาวบ้านในชนบทอีกด้วย

ด้วยความเชื่อในภูมิธรรมปัญญาท้องถิ่น และด้วยความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของชาวบ้าน บิกสูจึงเคารพความคิดและเหตุผลของชาวบ้าน และส่งเสริมให้ชาวบ้านแก้ปัญหาของตนเอง โครงการที่สั่งการจากเบื้องบนโดยปราศจากการศึกษาจากเหง้าของสังคมชนบท ล้วนแล้วแต่สร้างปัญหาซ้ำเติมสังคมชนบททั้งสิ้น นับเป็นกรรมของสังคมไทยที่มีแต่ผู้นำที่อุดมด้วยอวิชาและความเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนบุคคลและพวกพ้องเป็นที่ตั้ง โครงการดังเช่นคจก. จึงตันทุ้งต่อไป การสร้างเขื่อนเพื่อประโยชน์ของกลุ่มคนที่ได้เปรียบในสังคมจะยังมีต่อไปไม่ว่าจะสูญเสียต้นทุนทางสังคมมากน้อยเพียงใด ด้วยเหตุฉะนี้ บิกสูจึงยังมึงานต้องทำต่อไปอีกมาก และเราจะยังคงได้ยินเสียงเรียกร้องให้นุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติจากบิกสูไปอีกนานแสนนาน

ด้วยเหตุที่บิกสูเห็นความสำคัญของสภาพนิเวศ บิกสูจึงไม่เคยรับเป็นประธานบริษัทสนามกอล์ฟ ผู้ประกอบธุรกิจสนามกอล์ฟล้วนต้องการการสนับสนุนจากผู้มีอำนาจในการบุกเบิกป่าสงวนและสาธารณสมบัติ ในขณะที่ราษฎรจำนวนมากไร้ที่ทำกิน แต่กลับมีผู้นำที่ดินอันจำกัดไปบำรุงบำเรอกลุ่มชนที่ได้เปรียบในสังคมและชาวต่างชาติ บรรดาผู้ที่สนับสนุนการสร้างสนามกอล์ฟ หากไม่เป็นชาติตีสต์ ก็คงต้องมึจิตใจอันโหดเหี้ยม ไม่ต้องสงสัยเลยว่าบิกสูจะไม่ประณามธุรกิจประเภทนี้ บิกสูไม่เพียงแต่มิได้เป็นประธานบริษัทสนามกอล์ฟเท่านั้น หากบิกสูยังไม่ยอมรับเป็นประธานหรือกรรมการธุรกิจอื่นๆด้วย เพราะบิกสูเกรงว่าจะมีการใช้ชื่อบิกสูไปในทางเสื่อมเสีย

บิกสูจะเคยโกหกใครคนหนึ่งคนใดหรือไม่ เป็นเรื่องที่ผมไม่ทราบ แต่ที่ผมทราบแน่ๆ ก็คือ บิกสูไม่เคยโกหกต่อสาธารณชน ยิ่งการโกหกเพื่อเป็นนายกรัฐมนตรี้ด้วยแล้ว บิกสู

ยังไม่เคยทำ เพราะบิกสุไม่แสวงหาอำนาจ คนอย่างบิกสุถึงจะโกหกจนตายก็ไม่มีความที่จะเป็น นายกรัฐมนตรีได้ เท่าที่ผมรู้จักบิกสุยึดมั่นในความสัตย์ซื่อ ผู้คนที่บิกสุยกย่องล้วนแล้วแต่เป็นคน ซื่อสัตย์ทั้งสิ้น

บิกสุต้องทนใช้ชีวิตยากเข็ญอยู่บ้างจากการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลเผด็จการ อย่างมีรู้จักเห็นเด่นเห็น้อย ทั้งด้วยวาจาและข้อเขียน แต่ท้ายที่สุดจอมเผด็จการเหล่านั้นก็มีอันเป็นไป โดยที่บิกสุไม่ต้องลงดาบ หลังจากรัฐประหารเดือนพฤศจิกายน 2514 บิกสุออกไปอยู่อังกฤษ เป็นการชั่วคราว ผมได้พบบิกสุในลอนดอน และเดินท่องเที่ยวสวนสาธารณะต่างๆเกือบครึ่งวัน แต่แล้วในเดือนตุลาคม 2516 รัฐบาลถนอม-ประภาสก็ถูกโค่นล้มลงด้วยพลังมหาชน ผนวกกับการหนุนช่วยของกลุ่มพลเอกกฤษณ์ สีวะรา เมื่อเกิดรัฐประหารเดือนตุลาคม 2519 บิกสุไม่ได้อยู่เมืองไทย ความโหดเหี้ยมของชนชั้นปกครอง ทำให้บิกสุจำต้องอยู่นอกประเทศ และตระเวนสอนหนังสือตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ผมมีโอกาสพบบิกสุในลอนดอนเมื่อต้นปี 2520 แต่แล้วในเดือนตุลาคม 2520 รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียรก็ถูกโค่นล้มโดยคณะนายทหารที่จัดตั้งรัฐบาลนั้น ขึ้นมาเอง

แม้แต่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งเป็นอริกับบิกสุมาเป็นเวลาช้านานก็มีอันต้องเป็นไป บิกสุเป็นปัญญาชนคนแรกๆที่ชี้ให้เห็นอันตรายของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ทั้งในด้านความคิดและพฤติกรรม ในสายตาของบิกสุ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์หาใช่ ‘เสาหลัก’ ของประชาธิปไตยไทยไม่ เพราะ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์มีบทบาทในการโค่นล้มนายปรีดี พนมยงค์ และเป็นพันธมิตรกับผู้ก่อการรัฐประหารเดือนพฤศจิกายน 2490 แม้การรัฐประหารเดือนกุมภาพันธ์ 2534 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ก็ให้การสนับสนุนอยู่กลายๆ และแล้วชื่อเสียงและกิตติคุณของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ก็มีอันต้องอันตรธานไป เมื่อปรากฏตัวทางโทรทัศน์เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2535 เพียงเพื่อต้องการเกื้อหนุนฝ่ายอธรรม

สำหรับบิกสุในขณะนี้ แม้แผ่นดินจะไม่ไร้ไถ่บาปพุทรา แต่ความยิ่งใหญ่และคุณธรรมของบิกสุย่อมยังความหายนะแก่เหล่าอธรรมในบั้นปลาย การอดข้าวและการขมขมขมประท้วงรัฐบาลระหว่างวันที่ 7 เมษายนถึงวันที่ 11 พฤษภาคม 2535 ยิ่งทำให้ผมคิดถึงบิกสุ

สุรชัย จันทิมาธร และสุรพล สมบัติเจริญ อาจเป็น ‘บิกสุ’ ในความเห็นของนาย ยืนยง โอภากุล (แอ๊ด คาราบาว) แต่สัญลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบิกสุในชีวิตของผม

มนุษย์ผู้ยิ่งใหญ่จักต้องมีคุณธรรม มีความเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม หากแต่ต้องยึดหลัก ‘ธรรมคืออำนาจ’ ต้องมีความเอื้ออาทรต่อกลุ่มชนผู้เสียเปรียบในสังคม และต้องเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน

ผมคิดถึงบิกสุ

บุรุษผู้ประเสริฐ

ผมภูมิใจที่ได้เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนวัดบวรนิเวศ และถือตัวเป็นศิษย์วัดด้วย เพราะเคยอาศัยอาหารก้นบาตรประทังชีวิต ผมกลับไปเยี่ยมเยียนสำนักเก่าของผมเป็นครั้งเป็นคราว ทุกครั้งผมต้องแวะเข้าไปดูโบสถ์วัดรังสีสุทธาวาส บริเวณที่เป็นวัดบวรนิเวศในปัจจุบันเกิดจากการผนวกวัดบวรนิเวศเดิมกับวัดรังสีสุทธาวาส หากจะใช้ศัพท์สมัยใหม่ก็เห็นจะต้องกล่าวว่า รายการนี้เป็นรายการวัดธรรมยุติกนิกาย take over วัดมหานิกาย ผมเคยอาศัยโบสถ์วัดรังสีสุทธาวาสเป็นที่เรียนหนังสือ จึงมีความหลังเก่าฝังใจ แม้เมื่อสำเร็จการศึกษาจากสำนักเก่าไปแล้วก็ยังคงต้องหวนกลับไปอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงระหว่างปี 2509-2510 เมื่อมีการจัดตั้งชมรมปริทัศน์เสวนาด้วยความริเริ่มของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์

ชมรมปริทัศน์เสวนามีลักษณะเป็นสภากาแฟ อันเป็นรายการพบปะสนทนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งมีการกำหนดหัวข้อล่วงหน้า รายการเริ่มต้นด้วยการบรรยายหรือการอภิปรายนำของวิทยากร หลังจากนั้นจึงเป็นการเสวนาระหว่างสมาชิกและวิทยากร หัวข้อการเสวนา ค่อนข้างหลากหลาย บางสัปดาห์เป็นการพูดคุยกันเรื่องบทวิจารณ์สังคมไทยของหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศส บางสัปดาห์เสวนากันเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยที่บางสัปดาห์ก็ถกกันเรื่องวรรณกรรม เส้นห์ของรายการอยู่ที่วิทยากร เพราะเป็นโอกาสที่สมาชิกได้เสวนากับอาจารย์มหาวิทยาลัยและนักวิชาการรุ่นใหม่ แต่เดิมนั้นการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยถูกครอบงำโดยนักวิชาการจากหน่วยราชการ ซึ่งไม่เพียงแต่จะมีผู้ติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการเท่านั้น หากยังเสนอมุมมองและโลกทัศน์ในแนวทางเดียวกับรัฐบาลอีกด้วย การเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยจึงปราศจากการวิพากษ์วิจารณ์เท่าที่ควร นักศึกษาจำนวนไม่น้อยรู้สึกเบื่อมหาวิทยาลัยและก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการแสวงหา ผมอยู่ในกลุ่มนักศึกษานี้ด้วย แต่ไม่เคยสามารถอธิบายได้ว่า ทำไมจึงเบื่อมหาวิทยาลัย トラบจนเวลาล่วงเลยไปแล้วกว่าทศวรรษ ผมจึงเริ่มพบคำตอบว่า ความเบื่อนั้นมีเหตุปัจจัยมาจากการครอบงำของสำนักวิชาการราชการ ผู้คนที่เข้าร่วมชมรมปริทัศน์เสวนาหลายต่อหลายคนอาจจะเข้าร่วมเพราะเหตุที่สามารถเรียนรู้กระบวนการทัศน์และรับรู้องค์ความรู้ที่แตกต่างไปจากที่ได้เรียนรู้จากสำนักวิชาการราชการ

ชมรมปริทัศน์เสวนาพบปะกันที่โบสถ์วัดรังสีสุทธาวาส ผมมาทราบในภายหลังว่า เดิมทางวัดบวรนิเวศจะรื้อโบสถ์นี้ทิ้ง แต่อาจารย์สุลักษณ์ได้กราบเรียนพระศาสนโสภณ (สมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบัน) ขอให้อนุรักษ์โบสถ์นี้ไว้ พร้อมทั้งขอใช้เป็นที่เสวนาของนักเรียนนักศึกษา ผมมาทราบในภายหลังอีกเช่นกันว่า เหตุที่อาจารย์สุลักษณ์สนิทชิดเชื้อกับพระศาสนโสภณนั้นก็เพราะมีส่วนช่วยกิจกรรมของวัดบวรนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายการเทศน์เป็นภาษาอังกฤษ เพื่อเปิดโอกาสให้อุบาสกอุบาสิกาชาวต่างประเทศได้ซาบซึ้งรสพระธรรมแห่งพระพุทธศาสนา

บทบาทของอาจารย์สุลักษณ์ในวงการพระศาสนานั้น มิได้จำกัดเฉพาะที่วัดบวรนิเวศ หากยังมีที่วัดทองธรรมชาติ และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอีกด้วย อาจารย์สุลักษณ์มีความเห็นว่า พระภิกษุเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับราษฎรในชนบท จึงน่าจะมีบทบาทในฐานะผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาชนบท ด้วยเหตุดังนั้น อาจารย์สุลักษณ์จึงดำเนินการขอความช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาเอกชนต่างประเทศเพื่อจัดทำโครงการอบรมพระ เพื่อให้มีบทบาทในการพัฒนาสังคม

ผมเคยฟังและเคยอ่านข้อเขียนของอาจารย์สุลักษณ์เกี่ยวกับการพระศาสนาหลายต่อหลายครั้ง และหลายต่อหลายเรื่อง ผมอดทึ่งมิได้ในความรอบรู้ของอาจารย์สุลักษณ์ อาจารย์สุลักษณ์มิได้มีความรู้เฉพาะแต่ปรัชญาและสรวัดเถะแห่งพระพุทธศาสนาเท่านั้น หากทว่ายังมีความรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับพุทธศาสนาในเชิงประวัติศาสตร์สังคมอีกด้วย แต่ที่ผมรู้สึกทึ่งมากกว่าสิ่งอื่นใด ก็คือ ความรู้เกี่ยวกับการเมืองในคณะสงฆ์ แม้อาจารย์สุลักษณ์จะนับถือศรัทธาพระพุทธศาสนา แต่จะนับถือศรัทธาด้วยความมกมายหามิได้ ตรงกันข้าม อาจารย์สุลักษณ์นับถือศรัทธาอย่างวิพากษ์ ผู้นำในวงการคณะสงฆ์จำนวนมากไม่พอใจในบทวิพากษ์วิจารณ์ของอาจารย์สุลักษณ์ มิเพียงเพราะ สรวัดเถะแห่งบทวิพากษ์นั้น หากยังเป็นเพราะกรรมและถ้อยคำที่ค่อนข้างรุนแรงและก้าวร้าว แต่อาจารย์สุลักษณ์มิใช่พุทธศาสนิกชนที่ต้องการล้มล้างพุทธศาสนา ตรงกันข้าม อาจารย์สุลักษณ์ต้องการผดุงและจรรโลงพุทธศาสนาให้สามารถเป็นรากฐานของสังคมไทยชั่วกาลปาวสาน แต่การที่พุทธศาสนาจะสามารถดำรงบทบาทและอิทธิพลในสังคมไทยต่อไปได้จำเป็นต้องที่คณะสงฆ์จะต้องปรับตัว คณะสงฆ์จะต้องเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ได้ และรับคำวิพากษ์วิจารณ์นั้นมาสำรวจตนเอง ตลอดจนปรับปรุงตนเองเพื่อดำรงศรัทธาของประชาราษฎรทั้งหมด ความพยายามของอาจารย์สุลักษณ์ในการผลักดันให้พระภิกษุสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาสังคม นับเป็นความพยายามที่จะปลุกคณะสงฆ์ให้ตื่นจากความล้าหลัง ไม่เพียงแต่เท่านั้น อาจารย์สุลักษณ์ยังเพียรพยายามแนะนำให้พุทธศาสนิกชนรู้จักพระดี และส่งเสริมให้พระดีมีบทบาทในสังคมมากขึ้น ที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใดก็คือ ความพยายามที่จะเกื้อกูล ให้พระดีพัฒนาและเผยแผ่คำสอนอันเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา

ในยามที่ผมรู้สึกเบื่อหน่ายงานประจำที่ต้องทำ ผมมักจะเยียวยาความเบื่อด้วยการเดินเล่น เมื่อไม่นานมานี้ ผมข้ามฟากไปเดินเล่นในวัดระฆังโฆสิตาราม ที่นั่นมีโบราณสถานอันมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ราชวงศ์จักรี อาจารย์เพื่อ หรือพิทักษ์ ได้ทุ่มเทช่วงหนึ่งแห่งชีวิตในการอนุรักษ์โบราณสถานแห่งนี้ ผู้คนจำนวนไม่มากนักที่ทราบดีว่า อาจารย์สุลักษณ์มีส่วนช่วยเกื้อกูลให้อาจารย์เพื่อสามารถทำงานอนุรักษ์ชิ้นสำคัญนี้ได้ อาจารย์สุลักษณ์มีความรู้ลึกอันแรงกล้าในเรื่องการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน และในการพัฒนาศิลปวัฒนธรรม แม้จะมีฝีมือในการแต่งโคลงกลอนพอกล่อมแกล่อม แต่เท่าที่ผมทราบ อาจารย์สุลักษณ์หาไม้ไผ่มาลัยมือทางด้านจิตรกรรมและคีตกกรรมไม่ กระนั้นก็ตาม อาจารย์สุลักษณ์ก็คบคิดปั้นหลายต่อหลายท่านเป็นกัลยาณมิตร ไม่จำเพาะแต่อาจารย์เพื่อ หากยังมี น. ฦาภาน้ำ และท่านอังคาร กัลยาณพงศ์ หลายครั้งหลายคราที่อาจารย์สุลักษณ์ได้ช่วยอำนวยความสะดวกให้ท่านเหล่านั้นผลิตงานศิลปะและวรรณกรรม เยี่ยงกัลยาณมิตรพึงช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ผมรับทราบข่าวการคืนกลับสู่มาตุภูมิของอาจารย์สุลักษณ์ด้วยความปิติ บุษขผู้ประเสริฐเยี่ยงอาจารย์สุลักษณ์มิสมควรจบชีวิตในต่างแดน เพราะที่นั่นไม่เพียงแต่จะมีชีวิตอันหงอยเหงา หากยังเป็นดินแดนที่ไร้ความหมายสำหรับอาจารย์สุลักษณ์ การคืนกลับสู่อ้อมอกของแผ่นดินแม่มิได้มีความหมายแต่เพียงการคืนกลับสู่บรรยากาศอันอบอุ่นด้วยความรักของครอบครัวและมิตรสหายเท่านั้น หากยังหมายถึงการคืนกลับสู่แผ่นดินอันมีความหมายอย่างที่สุดสำหรับอาจารย์สุลักษณ์อีกด้วย

สำหรับผมและผู้คนรุ่นราวคราวเดียวกันที่มีโอกาสเรียนรู้การพัฒนาความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์จากอาจารย์สุลักษณ์ อาจารย์สุลักษณ์จะยังคงเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างยิ่งในการบ่มเพาะชนรุ่นใหม่ให้มีความคิดเชิงวิพากษ์ ในหมู่ปัญญาชนไทยด้วยกัน จะหาผู้ที่มีความเข้าใจรากเหง้าของอารยธรรมไทยได้อย่างลึกซึ้งเสมอด้วยอาจารย์สุลักษณ์ได้ยากนัก บรรดากิจกรรมที่อาจารย์สุลักษณ์ข้องเกี่ยวกับ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ การอนุรักษ์ โบราณวัตถุสถาน การพัฒนาศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการช่วยเหลือกลุ่มชนผู้เสียเปรียบในสังคม สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ของอาจารย์สุลักษณ์เกี่ยวกับปัญหาขั้นรากฐานของสังคมไทย อาจารย์สุลักษณ์มิได้เป็นข้าราชการ หากแต่เป็นเอกชนตัวเล็กๆที่เพียรทำประโยชน์แก่สังคมและสามารถทำประโยชน์ได้มากถึงปานนี้ ผู้คนที่ร่วมสังคมเดียวกับอาจารย์สุลักษณ์เช่นผม จะไม่ยกย่องอาจารย์สุลักษณ์ว่าเป็นบุรุษผู้ประเสริฐกระไรได้

ในขณะที่อาจารย์สุลักษณ์เพียรเรียกร้องให้ผู้คนกระเทาะกระพี้เพื่อมองหาแก่นของสิ่งต่างๆ แต่อาจารย์สุลักษณ์กลับสร้างกระพี้ขึ้นมาห่อหุ้มตนเอง การเสนอบทวิพากษ์สังคมด้วยอาการและคารมที่ค่อนข้างรุนแรง ก้าวร้าว และบางครั้งหยาบคาย นับเป็นกระพี้ที่ห่อหุ้ม

สารัตถะแห่งความคิดของอาจารย์สุลักษณ์โดยแท้ ในสังคมที่สมาชิกส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักเทคโนโลยีในการกะเทาะกะพี ผู้คนย่อมติดอยู่ที่กระพีของอาจารย์สุลักษณ์ และยากที่จะเข้าถึงแก่นของอาจารย์สุลักษณ์ได้ หากอาจารย์สุลักษณ์ไม่ปรับเปลี่ยนลีลาในการเสนอบทวิพากษ์สังคม เนื่องจากเป็นไม้แก็ดัดยากก็คงต้องเป็นหน้าที่ของบุคคลเช่นผมที่จักต้องปาวร้องต่อสังคมว่าโปรดอย่าได้ดูเฉพาแต่กระพีของอาจารย์สุลักษณ์ ขอให้กะเทาะกะพีเหล่านั้นให้หมดสิ้น แล้วเราจะได้พบบุรุษผู้ประเสริฐ ผู้มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างหาที่เปรียบมิได้ ผู้เป็นกัลยาณมิตรของคนดี ไม่ว่าคนดีนั้นจะเป็นปุถุชนหรือพระภิกษุสงฆ์ และไม่ว่าคนดีนั้นจะเป็นสามัญชนหรือศิลปิน และผู้มีจิตมุ่งมั่นที่จะได้เห็นสังคมไทยเป็นสังคมอันอุดมด้วยสันติประชาธรรม